LANDSCHAPSPARK
GRENZELOOS BOCAGELAND

De lijnen die ons verbinden

BOCAGEKOMPAS

VAN ROBUUST VANGNET NAAR FIJNMAZIG NETWERK

MASTERPLAN 2024-2047

KANDIDATUUR LANDSCHAPSPARK "GRENZELOOS BOCAGELAND" MASTERPLAN (2024-2047)

Disclaimer:

Dit kandidaatsdossier werd ingediend op basis van het ontwerp van decreet voor Vlaamse Parken en algemene landschapszorg zoals gekend dd. 03 april 2023. Dit master- en operationeel plan handelt vanuit kansen en vrijwilligheid en baseert zich op artikel 8 van het ontwerp decreet waarin opgenomen staat dat de erkenning als landschapspark of de werking van het parkbureau geen verplichtingen of geen beperkende maatregelen genereert bovenop de vigerende regelgeving voor de houders van zakelijke rechten binnen het landschapspark of voor de gebruikers ervan.

De gebiedscoalitie van kandidaat-landschapspark Grenzeloos Bocageland behoudt het recht om het kandidaatsdossier aan te passen indien dit ontwerp van decreet nog aangepast wordt na 03 april 2023 en indien de uitvoeringsbesluiten bij dit decreet nopen tot aanpassingen volgens de indieners van het dossier.

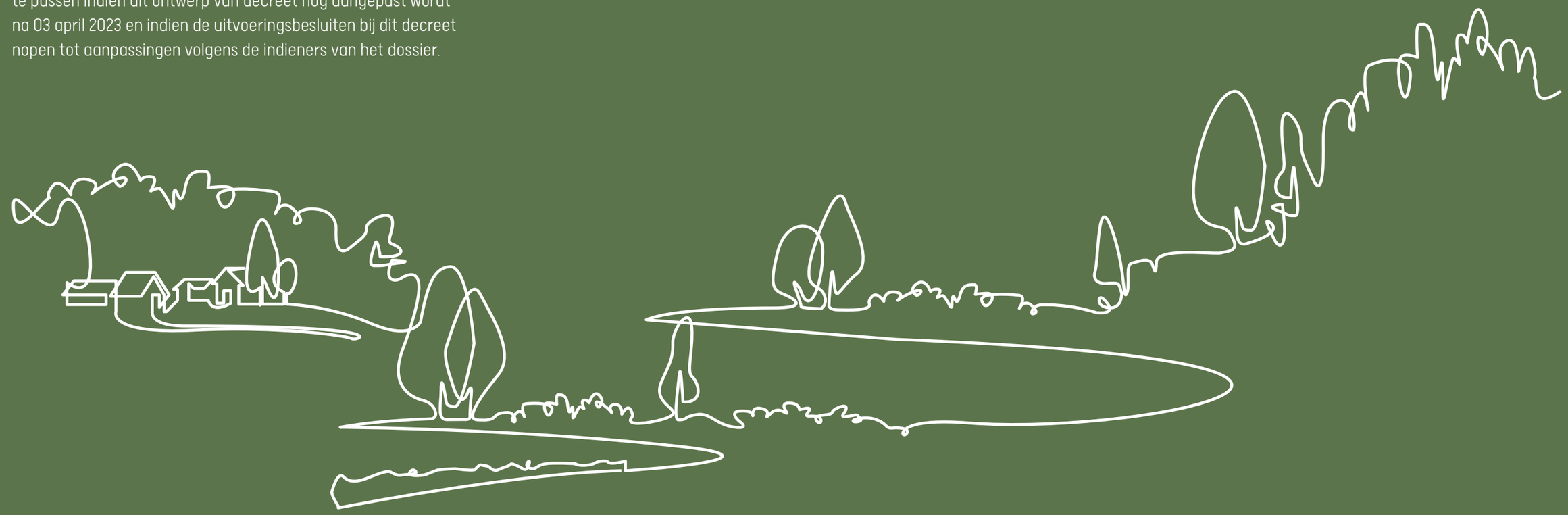

Inhoudstafel

	INTRODUCTIE		**4**
1.	**WELKOM IN HET GRENZELOOS BOCAGELAND**		**6**
	1.1	Drie geografische streken - één landschap	7
	1.2	Een relatief jong bocagelandschap	9
	1.3	De lijnen die ons verbinden	11
	1.4	Ons unieke gezicht	14
	1.5	Sterk en kwetsbaar in een snel veranderende wereld	26
2.	**LANDSCHAPSPARK GRENZELOOS BOCAGELAND**		**30**
	2.1	Slagkrachtig over de grenzen heen	31
	2.2	Missie en gedeelde waarden	35
	2.3	Afbakening	36
	2.4	Doorgelicht	38
3.	**BOCAGEKOMPAS - ONZE HOUVAST VOOR DE TOEKOMST**		**52**
	3.1	Het landschap, een netwerk	53
	3.2	Van robuust vangnet naar fijnmazig netwerk	54
	3.3	Werking van het bocagekompas	56
	3.4	Netwerklandschap als verbindende factor	58
4.	**WERKING VAN HET LANDSCHAPSPARK**		**60**
	4.1	De lijm tussen beleid en terrein en tussen sectoren	61
	4.2	Governancestructuur	64
	4.3	Gebiedscoalitie	68
	4.4	Participatie en communicatie	71
	4.5	Financiering	74
	BRONVERMELDING		**76**
	BIJLAGEN		**80**

Introductie

Het "landschap" is ongrijpbaar en ondefinieerbaar, want elk van ons geeft er een andere betekenis aan en ziet er andere beelden bij. Het landschap is perceptie en toch is het écht. Het is een fysieke plek of een ruimer gebied dat we beleven met al onze zintuigen, dat ons aardt en ons een goed (of slecht) gevoel geeft. Het landschap beïnvloedt ons mentaal welzijn. Het landschap doet ons terugdenken aan de onbezorgdheid uit onze kindertijd en confronteert met de ontwikkelingen die er sindsdien plaatsvonden. Het landschap is van niemand en van ons allemaal. Het verbindt ons met onze buren en vrienden, familie en verre verwanten, dorpsgenoten en nieuwkomers, generatiegenoten en voorgaande generaties, gelijkgezinden en andersdenkenden, … Het landschap overstijgt op die manier haar fysieke aspecten en krijgt ook een belangrijke sociale invulling.

Toch zijn er ook objectief vast te stellen aspecten die de landschappelijke aantrekkelijkheid van een gebied (en dus een verhoogde kans op een goed gevoel bij het beleven van dat gebied) kunnen voorspellen, zoals de afwezigheid van geluidsoverlast, het natuurlijke karakter, de aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en het aandeel open ruimte in het gebied. Zo'n gebieden doen ons terugdenken aan een lang vervlogen tijd zonder nevelsteden, vliegtuigen, auto's, fabrieken, windmolens, … Zo'n gebied vormt een echo van een ver verleden, het doet ons wegdromen over vroegere oerbossen en eerste nederzettingen, eerste vormen van landbouw en werktuigen, kasteelheren en wapengekletter, bevolkingsaangroei en ontvolking, religies en verheerlijking, volksfeesten en tradities, …

Ten oosten van de Maas, omringd door metropolen Maastricht, Luik en Aken en doorsneden door een veelheid aan administratieve grenzen, ligt een gebied met een uitzonderlijke landschappelijke aantrekkelijkheid en een speciale betekenis voor velen. Omdat ze er net als de generaties voor hen opgroeiden, omdat ze er kwamen wonen en zich er thuis voelen, omdat ze er regelmatig op bezoek komen, omdat ze er zich af en toe onderdompelen in een heel andere wereld dan die waar ze wonen, … Daarbij is de menselijke verbondenheid met het fysieke landschap tastbaar: het uitgesproken reliëf met haar panorama's, het kleinschalig, agrarisch cultuurlandschap met weilanden, akkers en hoogstamboomgaarden, de oude helling- en plateaubossen en snelstromende beken vol leven, de grillige kalkrijke ondergrond met zowel vruchtbare leembodems als stenige, ondiepe bodems, de kalk- en zinkflora als blikvanger voor de soortenrijke graslanden en de bedrijvigheid en sociale samenhang in de kerkdorpen met kastelen, abdijen, vierkantshoeves[1] en vakwerkhuizen die het dorpsbeeld kleuren. Dat gebied, het grenzeloos Bocageland, is een echte landschapsparel. Een parel die we met zijn allen willen koesteren en waar we goed voor willen zorgen. Want de uitdagingen waar het gebied mee geconfronteerd wordt zijn niet min. Denk maar aan het sluipenderwijs verdwijnen van landschapselementen als hagen, graften of hoogstamboomgaarden, de hoogwaterproblematiek, het gebrek aan opvolgers in de landbouwsector, de bedreigde planten- en diersoorten, een hoge toeristische druk die de leefbaarheid van dorpen aantast, … Maar als we de kracht en de logica van het bocagelandschap kunnen koppelen aan de creativiteit, talenten en inzet van haar inwoners, ondernemers en bezoekers, dan is geen enkele uitdaging te groot.

1 In Nederland hanteert men de term "carréhoeves".

1

Welkom in het Grenzeloos Bocageland

1.1 Drie geografische streken - één landschap

De Voerstreek (Vlaams gewest, België), het Land van Herve (Waals gewest, België) en het Heuvelland (provincie Limburg, Nederland) vormen samen het groene hart van de Euregio Maas-Rijn[2] . De gelijkenissen qua landschapskwaliteit en streekidentiteit tussen de drie streken zijn overduidelijk. Het Grenzeloos Bocageland is een heuvelachtig lappendeken van lijnvormige landschapselementen zoals heggen, hagen, houtkanten, bomenrijen, graften en holle wegen, afgewisseld met hoogstamboomgaarden, oude bossen, snelstromende beken en talloze erfgoedrelicten zoals kastelen en vakwerkhuizen.

Het Grenzeloos Bocageland ligt op een noordelijke uitloper van het Eifel-en Ardennengebergte, en wordt omringd door de metropolen Aken (D), Luik (B) en Maastricht (NL). Qua geologie en bodemgesteldheid sluit het aan bij de Midden-Europese heuvel- en berggebieden. Het klimaat ligt op de overgang van Atlantisch naar continentaal. Vanwege geologie en klimaat, heeft het gebied een enorme variatie aan bodemmateriaal, reliëf, biodiversiteit en gebruik. Een uniek geheel van landschaps-, erfgoed- en natuurwaarden is het resultaat. Het Bocageland is ruimtelijk sterk samenhangend, maar blijft boeien door voldoende variatie in landschapstypes en contrasten. Dichte bossen worden afgewisseld met doorkijkjes en panorama's op open gebied, stille valleien met levendige steden en dorpen en besloten hoeven zijn te vinden op de weidse plateaus.

Landschapsvormende processen hebben geleid tot verschillende landschapstypes:

- De Maas verschoof tijdens de ijstijden van oost naar west en liet vlakke rivierterrassen van grind achter die afgedekt zijn door een dik leempakket. Dit is de basis voor de vruchtbare akkers en de fruitteelt in het westen en de woningen die naar Droog-Haspengouws model geconcentreerd zijn in de dorpen.

- De zuidelijke en oostelijke delen van het landschap zijn ouder, hoger gelegen en het reliëf is er meer uitgesproken, met diep ingesneden waterlopen en droogdalen, gevormd door erosie tijdens de ijstijden. De vruchtbare löss verdween, maar je vindt er meer hellingen, rivieren en bronnen. Dit is het kleinschalige weidelandschap van het Land van Herve, met een historische verankering van melkveeboerderijen. De bewoning is verspreid en er zijn vooral door hagen en houtkanten omzoomde weiden.

- Het Heuvelland in het noorden heeft een meer besloten karakter rondom de dorpen, op hellingen en in (droog)dalen, en een open karakter op de plateaus. Het is een heuvelachtige afwisseling van kleinere dorpen, weilanden, akkers en boom- en wijngaarden. Op steile hellingen is er bos en in de dalen vaak grasland. De kalkstenen ondergrond uit zich in de witbeige kalksteen die dagzoomt in de steilranden van de dalen en in de groeves.

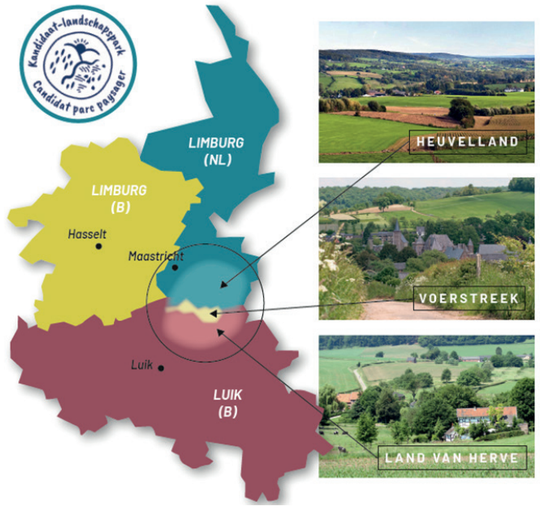

Fig. 1.1- De drie streken van het Bocageland (© RLHV)

2 De Euregio Maas-Rijn omvat de Belgische provincies Limburg en Luik, de Belgische Duitstalige gemeenschap, het zuiden van de provincie Nederlands Limburg en de Duitse regio Aken.

Fig. 1.2- Land van Herve (©MaisonduTourismePaysdeHerve)

Fig. 1.3- Heuvelland (© Visit Zuid-Limburg)

Fig. 1.4- Voerstreek (© RLHV)

Drie geografische streken – één landschap

1.2 Een relatief jong bocagelandschap

Het Grenzeloos Bocageland kenmerkt zich door een uniek lappendeken van kleine, karakteristieke landschapselementen, zoals hagen, heggen en houtkanten, graften en holle wegen, hoogstamboomgaarden, bronnen en poelen. Daarbij is de grote dichtheid aan lijnvormige landschapselement opvallend. Daarom gebruiken we de term "bocagelandschap"[3] .

Maar dat bocagelandschap is er niet altijd geweest. Op het grotendeels met löss bedekte dalenlandschap groeiden na de laatste ijstijd uitgestrekte loofbossen. Na de introductie van de landbouw (omstreeks 4.400 voor Christus) vonden de eerste ontbossingen plaats. De meest vruchtbare gronden op de lagere plateaus aan de randen van beekdalen werden het eerst ontgonnen. Ook de ontginning van silex voor het maken van wapens en andere gebruiksvoorwerpen startte. Tijdens deze periode ontstonden de eerste holle wegen door het gebruik van paden van en naar het oerbos. Tijdens de prehistorie was het gebied een behoorlijk gaaf natuurlandschap. Naarmate de bevolking en haar mobiliteit groeide, werd de impact van de mens op het landschap steeds groter. In de Bronstijd en de Romeinse tijd werd begonnen met de exploitatie van de plateaus en lag de focus op graanteelt. In de middeleeuwen was het merendeel van de landbouwgrond in gebruik voor akkerbouw (hoofdzakelijk graanteelt), met uitzondering van de valleigronden die grasland waren. Vanaf het jaar 1200 schakelde men voorzichtig om naar veeteelt, voornamelijk op de vochtige en meer glooiende gronden van de Berwijnvallei in het Land van Herve. Waar in het begin van deze periode een open akkerlandschap (open-field landschap) primeerde, ontstond geleidelijk een gesloten bocagelandschap met door hagen omzoomde weides.

De overgang naar grasland en veeteelteconomie kwam vanaf de zestiende eeuw op gang in de vallei van de Berwijn en ten westen daarvan, met steden als Luik en Aken als afzetgebied. Boter en Hervekaas genoten snel een tot buiten de grenzen reikende faam. Plaatselijk ontstonden eigen markten: Dalhem, Herve, Limburg en vanaf 1630 ook Aubel, dat snel de andere centra overvleugelde. Maar hoe verder van het dal van de Berwijn verwijderd, hoe minder weiden en meer akkers je aantrof. In de valleien van de Voer, Gulp en Geul lagen hoofdzakelijk akkers. Zelfs op het einde van de achttiende eeuw waren de bewoningskernen er omgeven door een boomgaardengordel en lagen de dorpen geïsoleerd in een brede zone van akkers. Dit veranderde pas vanaf ca. 1880, toen Europa overspoeld werd door goedkoop overzees graan, voornamelijk tarwe uit de Verenigde Staten. Veel graanboeren in het zuidoosten schakelden tussen 1880 en 1950 over op vee- en fruitteelt - de zogenaamde 'Vergrünländung' of landschapsvergroening. De spectaculaire opkomst van de hoogstamboomgaarden in die periode had o.a. te maken met de aanleg van de spoorlijn Tongeren-Aken. Het tot dan toe relatief open landschap werd in de valleien van Voer, Gulp en Geul steeds meer een bocagelandschap met koeien in de weides en tussen de fruitbomen. Dit in tegenstelling tot de Maasterrassen en uitgestrekte plateaus in het noordwesten die hun relatief open karakter behielden, zij het steeds omgeven door de imposante helling- en plateaubossen. Meer info over het ontstaan van het bocagelandschap vind je in de Landschapsbiografie in bijlage 1.

3 In Nederland gebruikt men eerder de term "coulissenlandschap".

Fig. 1.5- Graftenlandschap bij Wahlwiller (© Herman van Steenwijk)

1.3 De lijnen die ons verbinden

Ondergronds is het de geologie die ons verbindt, bovengronds zijn het de lijnvormige elementen die in dit landschap de verbindende factor vormen. Daarbij gaat het niet alleen om de hagen, bomenrijen, graften, holle wegen en beekvalleien. Het zijn ook de golvende contouren van de heuvels en de dalen die vanaf het geaccidenteerde Ardennenmassief uitwaaieren naar het vlakke Maasdal. Net als de zwart-witte lijnen van de vakwerkhoeves en de familiebanden en sociale relaties die over de grenzen heen zorgen voor verbondenheid van de bewoners van deze streek. Het zijn deze lijnen - zichtbaar en onzichtbaar - die maken dat het Bocageland door bewoners en bezoekers wordt gepercipieerd als één samenhangend gebied.

Houtkanten, hagen en heggen werden van oudsher toegepast als perceelscheiding rondom erven, weilanden en boomgaarden. Ze werden ook ingezet om het vee op de weides te houden of om brandhout of geriefhout te oogsten. Heggen en houtkanten bestaan o.a. uit struiken zoals meidoorn, sleedoorn, haagbeuk, hazelnoot, vuilboom en dergelijke. Geschoren hagen zijn hoofdzakelijk meidoornhagen. Ook in de ondergroei vinden we een veelvoud aan soorten. Om de dichtheid van hagen te verbeteren, werden soms speciale technieken gebruikt: gevlochten of gelegde hagen, waar je nog relicten van terugvindt in het landschap. Ook bij andere landschapselementen herkennen we lijnvormige structuren. Langs beken vinden we beekbegeleidende beplanting, zoals ooibosjes en knotbomenrijen, die de structuren van het beekdal accenturen. Hellingbossen vinden we op de flanken van de dalwanden, en bestaan vaak uit oude bossen of kalkrijke graslanden.

Fig. 1.6- De lijnen die ons verbinden

het bocage alfabet

© RHLV

VL/NL Struweelhaag
FR Haie sauvage en buisson épineux

© RHLV

VL/NL Graft
FR Talus

© Heusschen Copier

NL/VL Droogdal
FR Vallée sèche

© Heusschen Copier

VL Heg
NL Haag
FR Haie libre

© Provincie Limburg

VL Geschoren haag
NL Knip- of scheerheg
FR Haie basse taillée

© Koen Himpe

VL Gelegde haag
NL Gelegde heg
FR Haie plessée

© Jeanny L'homme

NL/VL Bomenrij
FR Rangée d'arbres

© RLHV

NL/VL Holle weg
FR Chemin creux

© George Deswijzen

VL/NL Knotbomen
FR Arbres têtards

© HeusschenCopier

NL/VL Soortenrijk grasland
FR Prairie fleurie

© Provincie Limburg

VL Houtkant
NL Houtsingel
FR Taillis linéaire

© George Deswijzen

NL/VL Hoogstamfruitboomgaard
FR Verger haute-tige

© RLHV

NL/VL Poel
FR Mare

©RHLV

NL/VL Helling- en plateaubos
FR Forêt de pente

Fig. 1.7- Zicht op Voeren (© Jeroen Mentens)

1.4 Ons unieke gezicht

Temidden van de cultuurhistorische metropolen en toeristische trekpleisters Aken, Luik, Maastricht en Tongeren, in een internationaal gebied waar vier miljoen mensen wonen, vinden we een landelijk, groen hart. Een doorleefd, agrarisch cultuurlandschap van duizenden jaren oud, even heuvelachtig als schilderachtig. In dit mergel- en krijtland bots je op gele kalkwanden en een witte schijn in het landschap, afgewisseld met stenige silexgronden of brongebieden.

Een plek waar je je verliest in de uitgestrekte bossen en verdwaalt in de weilanden en velden, langs beken en bronnen en tussen de hagen en boomgaarden. Het landschap is een poëtische afwisseling van open en gesloten zichten, donker en licht. Elke kronkel in het pad, elke heuvel of holle weg schotelt je een nieuw landschap voor. Op het grillige dak van Vlaanderen en Nederland wordt een fysieke inspanning naar de top beloond met indrukwekkende panorama's. De verhalen van verre voorouders, oude beschavingen en vreemde overheersers zijn tastbaar in de groeven en mijnen, burchten, kastelen, abdijen, vierkantshoeves, vakwerkhuizen en watermolens.

Soms krijg je het gevoel even alleen op aarde te zijn, maar weet dat de dassen, vossen, reeën, steenuilen en buizerds jou zien. Wie weet vang je een glimp op van de zeldzame dieren, zoals de hazelmuis, vroedmeesterpad, Atlantische zalm, zwarte ooievaar of wilde kat. Elk seizoen heeft zijn charme en kent zijn geuren en kleuren. Van de bloemenpracht in het voorjaar met de bloesems van fruitbomen en meidoorn- en sleedoornhagen en de uitzonderlijke orchideeën op de kalkgraslanden tot de zeldzame paddenstoelen en kleurrijke bossen in het najaar.

Dorpen met karakteristieke kernen, herbergen een hechte en gastvrije gemeenschap. Hier vinden we een sterke couleur locale en bruist het landelijke leven van het ondernemerschap. Eeuwenlange volkstradities, net als de kunst van ambachtelijke streekproducten worden van generatie op generatie doorgegeven. De landbouwers, die in weer en wind buiten aan het werk zijn, helpen je graag met onthaasten door met hun tractoren de snelheid op de wegen te temperen. Dit landschap en haar bewoners geven hun geheimen graag traag prijs, dus ga vooral te voet of met de fiets en een brede glimlach op verkenning.

Fig. 1.8- Oude boomgaard in de Voerstreek (© RLHV)

Grenzeloos Bocageland

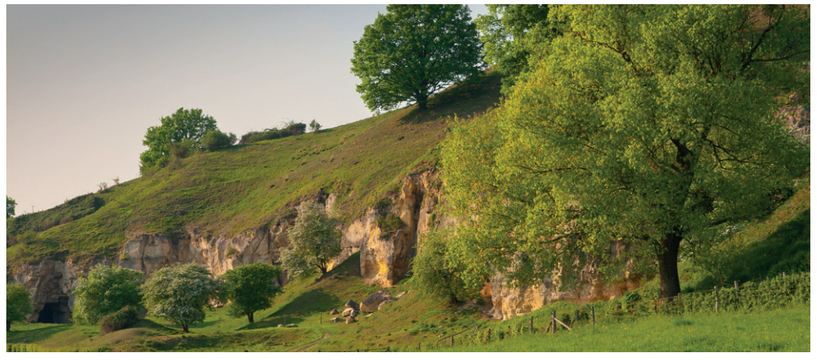

Fig. 1.9- Het unieke gezicht van het bocageland (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

Hoogste punten en panorama's

Zo'n drie miljoen jaar geleden werd de aardkorst door de Alpiene gebergtevorming honderden meters opgetild. Het landschapspark is vandaag dan ook het 'dak van Vlaanderen en Nederland'. Voor de Lage Landen is dit landschap relatief 'exotisch' en oefent daardoor een bijzondere aantrekkingskracht op bezoekers uit. Het Bocageland omvat het hoogste punt van Vlaanderen, nabij Remersdaal op 287m TAW[4] (285m NAP[5]), en van Nederland, nabij het Drielandenpunt te Vaals op 323m TAW (321m NAP). Slechts 40km verder naar het zuiden in de Hoge Venen ligt het hoogste punt van België (Signaal van Botrange - 694m TAW of 692m NAP).

Op de uitkijktorens van het Drielandenpunt op de Vaalserberg liggen België, Nederland en Duitsland letterlijk aan je voeten. Tot 1919 was het zelfs een Vierlandenpunt want er was een ministaat van 244 hectare, 'Neutraal Moresnet '. De Duitse en Belgische autoriteiten kwamen er decennialang namelijk niet uit aan wie dit stukje land toebehoorde, omwille van de in die tijd economisch voorname zinkmijn[6] . Het Drielandenpunt kan ook gezien worden als baken van verbinding in de Euregio. Hier vervagen grenzen en wordt zichtbaar waarom de grensregio zo'n interessante plek vormt om te wonen. Voorzieningen in verschillende landen zijn gemakkelijk bereikbaar en de culturele uitwisseling over de grenzen heen geeft de regio een bijzonder karakter. Doorheen de geschiedenis is de regio een kruispunt van grenzen, talen en culturen geweest. Vanuit deze geschiedenis kan het Bocageland een voorbeeld vormen voor grensoverschrijdende samenwerking en culturele uitwisseling. Ook voor toeristen is het interessant om drie verschillende landen te bezoeken op korte afstand van elkaar.

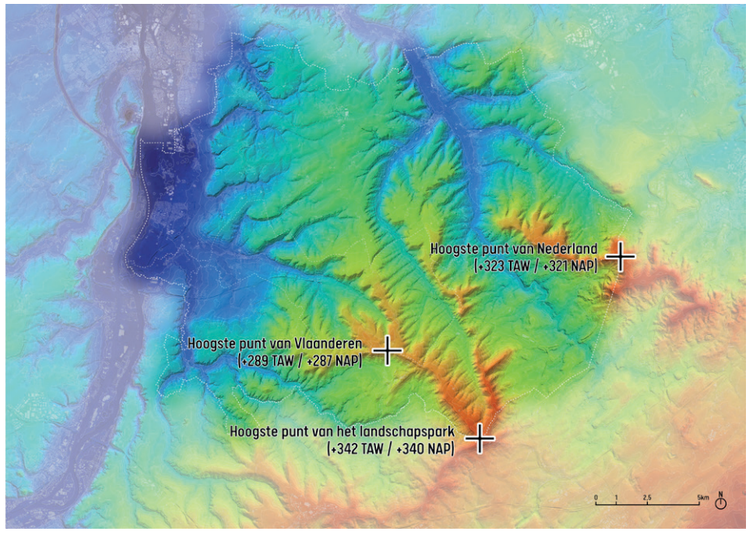

Fig. 1.10- De hoogste punten in het Bocageland

4 Tweede Algemene Waterpassing (TAW): het gemiddelde zeeniveau bij eb in Oostende wordt gebruikt als nulpeil in België.

5 In Nederland hanteert men de gemiddelde zeespiegel tussen eb en vloed: het Normaal Amsterdams Peil (NAP). Daarom verschilt het TAW-punt 2,33 meter van het NAP-referentiepunt.

6 Meer info vind je in de Landschapsbiografie in bijlage 1.

Fig. 1.11- (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

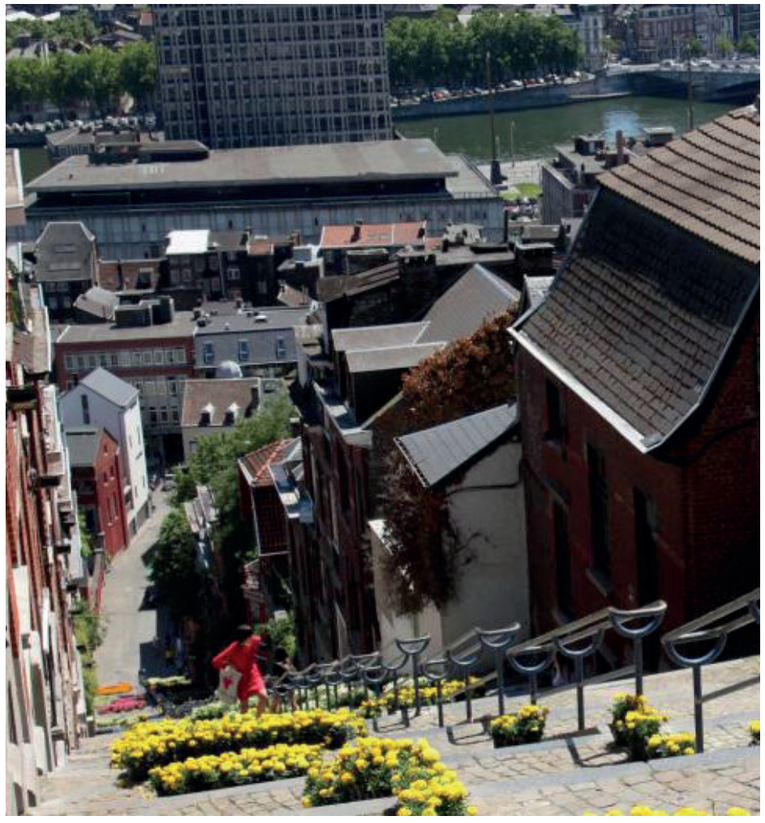

Fig. 1.12- (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

Groene hart tussen internationale metropolen

Het contrast tussen het Bocageland en de levendige, internationale grootsteden Maastricht, Aken en Luik eromheen is groot. En dat is een enorme troef voor wie er woont, verblijft of recreëert. Wie een bezoek aan de bruisende stad wil combineren met onthaasten en herbronnen in een historisch rijk en natuurlijk gaaf landschap, komt in het Grenzeloos Bocageland immers helemaal aan zijn trekken. Je stapt in "no time" van de ene wereld in de andere. Nergens in Vlaanderen vind je op zo'n korte afstand van elkaar drie steden met internationale allure in de directe nabijheid van een landelijk gebied met zoveel eigenheid.

De nabijheid van drie metropolen verspreid over drie landen (Nederland, België én Duitsland) staat garant voor een breed aanbod op het gebied van kunst en cultuur. Vele musea, erfgoedsites en toeristische bezienswaardigheden uit drie landen en culturen vormen een schat aan diversiteit op een steenworp van elkaar.
Heb je even genoeg van alle stedelijke prikkels? In geen tijd beland je in de hechte dorpsgemeenschappen van het Bocageland die in schril contrast staan met de anonimiteit van de stad. Het zijn van oudsher agrarische gemeenschappen en de bewoners kennen een sterke onderlinge verbondenheid en verbondenheid met het omliggende cultuurlandschap. Lokale tradities zijn nog diepgeworteld en de fiere inwoners zijn gastvrij. De gezellige drukte van de stad maakt hier plaats voor de gemoedelijke ontmoetingen met de bewoners van het Bocageland. Dit is wat voor de bezoeker van Bocageland in het verschiet ligt: vertragen, verstillen, genieten van het goede leven en van wat het land voortbrengt, je onderdompelen in de gemoedelijke sfeer van agrarische dorpsgemeenschappen en dat in een prachtig decor, een landschappelijke parel met een rijke geschiedenis die miljoenen jaren in de tijd teruggaat. De ultieme manier om het Bocageland te ontdekken is via het uitgebreide wandel- en fietsroutenetwerk.

Land van krijt, mergel en vuursteen

Complexe geologische en geomorfologische processen liggen aan de basis van het tot stand komen van het huidige landschap. Het noordwestelijke deel van het Bocageland staat gekend als "mergelland" dankzij de zachte kalkhoudende gesteenten (mergel en krijt) en hun oplosproducten (vuursteeneluvium). Het uiterste zuiden en oosten is dan weer "Ardennenvoorland", waar de oudste geologische lagen (harde gesteenten uit het Boven-Devoon en Boven-Carboon) van meer dan 300 miljoen jaar oud dagzoomen.

Zo'n 75 miljoen jaar geleden lag het Bocageland, net als nagenoeg heel Noordwest-Europa, op de bodem van een ondiepe, tropische zee. Miljoenen achtergebleven kalkskeletjes van kleine zeediertjes herinneren ons tot de dag van vandaag aan die tijd. Ze vormen samen het Krijt van Gulpen: dikke pakketten zacht kalkrijk gesteente, tot wel 175m dik, die op geringe diepte of als "witte vlekken" of "witte schijn" aan het maaiveld verschijnen in het centrale en noordelijke deel van het Bocageland. Op de heuveltoppen of de bovenste helft van de hellingen treffen we vaak een zure bodem aan met bossen of heideachtige vegetatie. Het is een andere kalkrijke afzetting - de Maastrichtse formatie - die daarna volledig weggeërodeerd werd waarbij een laag met silex- of vuursteenkeien achterbleef. Zowel van de kalksteen als vuursteen werd gedurende eeuwen dankbaar gebruik gemaakt als streekeigen bouwmateriaal[7] . Mergel werd ook ontgonnen in kleine groeves ("mergelcuylen" of "mergelkoelen") om te gebruiken als metselkalk of kalkmeststof om akkers of weilanden vruchtbaarder te maken ("mergelen" genaamd).

Het Bocageland vertoont door de kalkrijke ondergrond heel wat boven- en ondergrondse karstverschijnselen. Onder de bossen, zoals in het Vijlenerbos bij Vaals, het Hoogbos in 's Gravenvoeren en Eijsden, het Roodbos in Sint-Pietersvoeren en het Teuvenerbos in Teuven, vinden we een ondulerend microreliëf met 'dolines'. Deze ketel- of trechtervormige depressies ontstonden door instorting nadat de onderliggende kalksteen door koolzuurhoudend water oploste. 'Kalktuf 'ontstaat dan weer wanneer erg kalkrijk bronwater aan de oppervlakte in contact komt met de lucht en een korstje van kalk afzet op stenen, bladeren en takjes.

De afzettingen van ondoordringbare kleilagen in het Vaalser groenzand zorgen voor de vele brongebieden en de vochtige weides waarvan het vee smult. Vooral in het zuidoosten van het Heuvelland, het oosten van de Voerstreek en in het centrale deel van het Land van Herve dagzomen deze kleilagen, o.a. over de volledige lengte van de Gulpvallei. In het Geuldal, vooral rondom Epen, zijn er veel bronnen en bronbeken. Het gebied heeft de hoogste dichtheid aan bronnen van Nederland (26 bronnen in een straal van 5 kilometer).

7 Meer info vind je in de Landschapsbiografie in bijlage 1.

Fig. 1.13- (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

Fig. 1.14- (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

Eeuwenoude culturele en culinaire tradities: van cramignon tot stinkkaas

Het Bocageland kent een grote sociale rijkdom vanwege de diversiteit van talen, culturen en de vele diepgewortelde tradities. Dit rijke verleden blijft springlevend aangezien bijzondere cultuurelementen en tradities over de grenzen heen worden gekoesterd. De schutterijen marcheren door het landschap, fanfares en harmonieën zorgen voor warme muziekklanken en tijdens het carnaval staat het leven drie dagen op zijn kop. Een traditionele volksdans, waarvan de melodieën op het gehoor worden gespeeld, is de "cramignon" of "rei". Het is een traditie van honderden jaren oud, waarbij tijdens het dansen de mannen en vrouwen aangevoerd worden door een leider die een tekst voorzingt, waarvan het refrein in koor wordt meegezongen. Deze snelle mars op een beweging van dubbele stappen is over de lands- en taalgrenzen in geburgerd in zowel Dalhem, Voeren, Eijsden-Margraten als Plombières. Ze wordt ter gelegenheid van lokale kermissen en de "Bronk" (sacramentsprocessie) gedanst.

Daarnaast vinden we in het Bocageland veel tradities die een rechtstreekse relatie hebben tot het landschap of die voortkomen uit het katholieke verleden. Denk aan oogstdankfeesten, plaatsing van kappelletjes in het landschap en processieroutes langs akkers en velden. De bewoners delen graag in hun cultuur en identiteit, zeker als het gaat over lokale dialecten, streekproducten, of de gastvrijheid waar bezoekers van kunnen genieten. Het grenzeloos Bocageland is rijk aan streekeigen producten, die vaak voortkomen uit het (historisch) gebruik van het landschap. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de bekende Hervekaas, de boter van Aubel, of de traditionele appel- en perenstroop. Maar ook de forel en de sleedoornjenever ('Voerdrópke') zijn niet te versmaden. Ook de Limburgse vlaai, de bieren, lokale wijnbouw zijn enkele van de gewaardeerde streekproducten. In Aubel vinden we tot op de dag van vandaag een streekmarkt, waar elke zondag de lekkerste streekproducten worden aangeboden.

De Hervekaas wordt sinds de 13e eeuw gemaakt in het Land van Herve en draagt, als enige Belgische kaas, nu een Europese beschermde oorsprongsbenaming. Hij mag enkel worden bereid in het Land van Herve. Het vierkante kaasje heeft een indringende geur en wordt daarom ook wel eens "stinkkaas" genoemd. Dezelfde kaas werd vroeger ook gemaakt in Maastricht en omgeving, waar ze "Rommedoe" heette. "Remoudou" is namelijk de Franse term voor een zachte kaas met gewassen korst die wordt geproduceerd op basis van de resterende melk die in de uier overgebleven is een kwartier na het gebruikelijke melken. Er zijn 3 soorten Hervekazen: de zachte, de pikante (meer gezouten en met een langere rijping) en de Remoudou (rijker en met complexere aroma's).

Kalk- en zinkgraslanden

De grote variatie in de ondergrond (kalkrijk tot zuur), bodemgesteldheid (droog tot nat), het reliëf en de ligging op de overgang van een Atlantisch naar continentaal klimaat, zorgen voor een uitzonderlijke natuurlijke rijkdom. De combinatie van het heuvelachtige bocagelandschap met massieve boskernen en snelstromende beken vormt Europese topnatuur.

De beekvalleien van de Berwijn, de Gulp, de Geul, de Noorbeek, de Veurs en de Voer hebben op vele plaatsen nog een uitzonderlijk goed bewaarde beekstructuur, met stroomkuilen, schuine oevers en een natuurlijk overstromingsregime. Ze hebben nog ruimte om vrijelijk te meanderen door een breed dal. In deze bijzondere biotoop vinden we vissoorten als de gestippelde alver (Berwijn), elrits (Berwijn en Voer) en rivierdonderpad (Gulp, Noorbeek en Voer). In de Berwijn neemt de migrerende populatie Atlantische zalm toe. De Voer is dan weer belangrijk voor het behoud van het areaal van de beekprik in Vlaanderen. De sterk meanderende Gulp en Geul mogen echte forellenbeken genoemd worden met o.a. beekforel. Naast de rijkdom in fauna vinden we ook bijzondere, aan de beken gerelateerde, flora in het gebied. Zo werd er vroeger zink en lood, afkomstig van de vroegere ertsmijnen in Plombières en La Calamine in Wallonië, door de Geul stroomafwaarts op oevers in Wallonië en in Nederland afgezet, wat leidde tot de ontwikkeling van de befaamde zinkvegetatie met als boegbeeld het zinkviooltje (Viola lutea subsp. Calaminaria).
Op de dalflanken vinden we boscomplexen die een rijke variatie aan bostypen herbergen. Het zijn veelal steile hellingen of plekken met een onvruchtbare ondergrond, die tot op de dag van vandaag nog bebost zijn. De bossen werden in het verleden veelal gebruikt als hakhoutbos en middenbos (hakhoutbos met overstaanders), waardoor bijzondere planten, zoals verschillende soorten orchideeën, ook in deze bossen de ruimte kregen. De bossen zijn de habitat van bijzondere flora en fauna. Vleermuizen zoals Bechsteins vleermuis, vale vleermuis, ingekorven vleermuis en bosvleermuis zijn bijvoorbeeld gebonden aan grote, oude bossen. Een andere typische soort is de wilde kat, welke onder andere te vinden is in het Vijlenerbos. Deze katachtige is een echte bossoort, die het bos slechts zelden verder dan 150 meter verlaat.

Tussen de bossen en beekdalen vinden we een kleinschalig cultuurlandschap met kenmerkende karakteristieke landschapselementen. Deze landschapselementen vormen de verbindingen tussen de laaggelegen beekvalleien en de hoger gelegen boscomplexen. Hagen, heggen en houtkanten zijn rijk aan verschillende soorten planten en dieren, en vormen vaak een verbindingszone voor vele diersoorten die zich in het Bocageland thuis voelen, met name de hazelmuis, de eikelmuis, vroedmeesterpad en grauwe klauwier. Kalkrijke heischrale graslanden staan garant voor unieke flora. Orchideeën komen op veel ondiepe kalkbodems voor in het landschapspark, waaronder veel zeldzame soorten zoals de Purperorchis, Bergnachtorchis, Vliegenorchis, Vogelnestje en Bleek bosvogeltje.

Fig. 1.15- (bronnen losse beelden, zie bronvermelding)

1.5 Sterk en kwetsbaar in een snel veranderende wereld

Het Grenzeloos Bocageland is gevormd door haar verleden en nog steeds in constante evolutie, op weg naar weer een nieuwe toekomst. Deze evolutie willen we ondersteunen, vertrekkende vanuit de sterktes van het gebied, rekening houdend met haar kwetsbaarheden of zwaktes, door op de juiste externe opportuniteiten in te zetten en haar te behoeden voor externe bedreigingen. Zodat deze nieuwe verschijningsvorm geen verschraling van de huidige landschappelijke, cultuurhistorische, sociaal-culturele, natuurlijke of productieve waarden inhoudt, maar net een nieuwe, hoogwaardigere mix wordt.

Einstein Telescoop[8]

Met de Einstein Telescoop willen wetenschappers signalen opvangen van vlak na de oerknal, en onderzoek doen naar de aard van zwarte gaten. Het ondergrondse observatorium is daarmee van grote betekenis voor de internationale natuur- en sterrenkunde. Als opdracht aan high-tech bedrijven en als drijver van technologische vooruitgang is de Einstein Telescoop ook een mooie kans voor de samenleving.

De Einstein Telescoop is ontworpen om minstens tien maal nauwkeuriger te meten dan de huidige detectoren ooit kunnen halen. Dat maakt het mogelijk om een duizend maal groter volume van het heelal af te tasten op zoek naar zwaartekrachtsgolven, en om bronnen op te sporen die te zwak zijn om waar te nemen met de huidige generatie detectoren. Onderzoekers gaan bijvoorbeeld op zoek naar de precieze structuur van neutronensterren, het geboorteproces van zwarte gaten en de structuur van het heelal direct na de oerknal. Met die nieuwe inzichten willen natuurkundigen Einsteins relativiteitstheorie testen als nooit tevoren. Zo krijgen we nieuwe inzichten in ons universum. Om zwaartekrachtsgolven waar te nemen meet de Einstein Telescoop veranderingen in de lengte van kilometerslange detectorgangen die op circa 200-300 meter in de ondergrond zitten. Laserbundels in de detectorgangen doven elkaar precies uit, behalve als er een zwaartekrachtsgolf langskomt en de detectorgangen tijdelijk uitrekken en inkrimpen. De lichtpiek die dan ontstaat is de vingerafdruk van een zwaartekrachtsgolf en bevat informatie over de bron van het signaal, zoals de vorming van een zwart gat of botsende neutronensterren.

De Einstein Telescoop stelt hoge eisen aan zijn vestigingslocatie. Een stabiele bodem met weinig verstoring van de omgeving. Maar ook een netwerk van kennispartners om mee samen te werken, high-tech bedrijven die de hoogstaande techniek kunnen leveren, en een aangename, bereikbare woon- en werkomgeving. In de grensregio van België, Duitsland en Nederland (Euregio Maas-Rijn) komen al die succesfactoren samen. De bodem waarin de ondergrondse Einstein Telescoop wordt gebouwd, bepaalt mede de nauwkeurigheid. Hoe minder trillingen die doorlaat, hoe minder storingen voor de meetapparatuur.

De harde ondergrond in het landschapspark in combinatie met een dempende toplaag lijkt uitstekend geschikt voor de Einstein Telescoop. Bovendien zijn er in dit gebied weinig spoorlijnen, zware industrie en windmolens. De rust en stilte en ook de zekerheid dat deze omgeving beschermd zal worden, maakt de regio tot een geschikte vestigingslocatie.

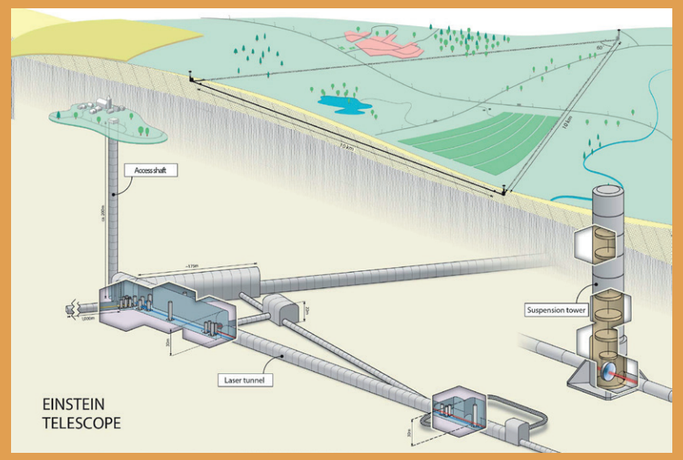

Fig. 1.16- Schets van de ondergrondse detectortunnels van de Einstein Telescope (200-300m diep) met op elk punt van de driehoek een bovengrondse toren (©T. Balder/Nikhef)

8 Bron: www.einsteintelescope.nl

Sterktes

Groene hart omringd door metropolen als Aken, Luik en Maastricht

Uitgesproken streekidentiteit (reliëf, ondergrond, tradities en streekgastronomie, topnatuur, hoge erfgoedwaarde)

Europese topnatuur o.a. dankzij kalkrijke ondergrond, oude massieve boskernen en snelstromende, meanderende beken

Diversiteit in eigenheid van het landschap aan beide kanten van de landsgrens & contrasten in dynamiek - stille en drukkere gebieden

Agrarische gemeenschap met veel grondgebonden landbouw die de eigenheid van de streek mee bepaalt

Cultuurhistorische rijkdom (kerkdorpen, kastelen, abdijen en hoeves, vakwerkhuizen, kapellen en veldkruisen, ...) en hoge erfgoedwaarde landschap

Hechte lokale gemeenschappen over administratieve grenzen heen

Toeristisch bekend en gepromoot voor zacht, extensief toerisme

Diversiteit van drie landen (BE, NL, DE) dicht bij elkaar

Waaier aan kwaliteitsvolle streekproducten

Zwaktes

Grensligging gemeenten ten opzichte van grote bestuurlijke centra

Aanwezigheid taalbarrière (Nederlands, Frans, Duits)

Erosie- en overstromingsgevoelig landschap bij onaangepast landgebruik

Soortenrijke graslanden en kleinschalige landschapselementen verdwijnen

Leefbaarheid lokale landbouwbedrijven onder druk

Identiteitsverlies door trends in landgebruik met negatieve impact op landschapsinrichting

Algemene milieukwaliteit onder druk (water-, lucht- en bodemkwaliteit)

Opportuniteiten

Lange traditie van grensoverschrijdende samenwerking (oa Interreg-projecten) en afstemming binnen de regionale kaders van Euregio Maas-Rijn en Drielandenpark

Stijgend belang van van biologische en korte ketenlandbouw

Inzet van toerisme als motor voor duurzame gebiedsontwikkeling

Toenemende aandacht voor "nature based solutions" en ecosysteemdiensten

Toegenomen belang hernieuwbare energie en bredere klimaatneutrale aanpak

Omarmen van cittaslow - filosofie door de zeven gemeenten in het landschapspark

Werkgelegenheid, een bijdrage aan fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en mogelijks minder activiteiten die trillingen veroorzaken in de ondergrond (mijnbouw, windmolens, ...) door de mogelijke komst van de Einstein Telescoop

Bedreigingen

Klimaatsverandering met frequentere extreme weerevents

Toeristische ontwikkelingen die draagkracht van landschap overstijgt

Inwijkelingen met beperkte band met streek, gemeenschapsleven en lokale tradities

Lage prijzen voor landbouwproducten

De algemene vervreemding van de natuur en de landbouw

Hoge grondprijzen

Verstedelijking bedreigt de nog open corridors die cruciaal zijn voor natuurverbindingen

Aantasting van beeldkwaliteit door o.a. windmolens en zonnevelden op ondoordachte plek in het landschap

Dreiging van heropstart mijnbouwactiviteiten

Voorzieningen verdwijnen, meer vervoerbewegingen en grotere afstanden moeten overbrugd worden

Impact van de mogelijke aanleg van de Einstein Telescoop op het landschap (verder onderzoek is nodig)

2

Landschapspark Grenzeloos Bocageland

2.1 Slagkrachtig over de grenzen heen

Aan de basis van de geboorte van het landschapspark Grenzeloos Bocageland ligt een diepmenselijk verlangen. Een verlangen van een samenhangend gebied met sterke sociale relaties (en zelfs een gemeenschappelijk Limburgs dialect) om even grenzeloos als haar landschap te mogen zijn. Die sterke onderlinge relaties gaan ver terug in de tijd (o.a. met het graafschap Dalhem in de 11e eeuw en de Landen van Overmaas in de 13e eeuw - zie kaderstuk op de volgende pagina) waarbij grenzen over de eeuwen heen grillig veranderden in deze regio.

In dit fictief land willen we net het omgekeerde doen van wat een reëel land hoort te doen. We willen alle harde, administratieve grenzen die er liggen (landsgrenzen, gewestgrenzen, provinciale grenzen, gemeentegrenzen en zelfs taalgrenzen) overstijgen en vertrekken vanuit het reële gevoel dat we elkaars buren, familie, vrienden, collega's, bezoekers, landschapsbeheerders, … zijn. Daarbij willen we de logica van het landschap opnieuw centraal stellen - de logica van het terrein, de logica van de ondergrond en de natuurlijke processen, de logica van de mensen aan de slag in datzelfde landschap. De diversiteit aan kennis en ervaring over de grenzen van Vlaanderen, Wallonië en Nederland heen is daarbij een enorme troef voor dit gebied. Het zijn dus geen lijnen op een kaart die het grenzeloos Bocageland bepalen, maar het karakteristieke bocagelandschap en de mensen die in dit gebied wonen en werken en er zich mee verbonden voelen.

Fig. 2.1- De grens bij Moelingen (© Visit Limburg)

En dat is meer dan nodig. Zoals in het vorige hoofdstuk al duidelijk werd (zie 1.5 Sterk en kwetsbaar in een snel veranderende wereld), staat het Grenzeloos Bocageland voor grote uitdagingen. De steeds extremere overstromingen en droogtes, de onzekere toekomst voor de landbouwsector (met o.a. de veehouderij cruciaal voor het instandhouden van het typische weidelandschap), het verdwijnen van de natuurlijke soortenrijkdom, het sluipenderwijs degraderen van het kleinschalig landschap (zoals de karakteristieke graften), toenemende toeristische druk, … Deze bedreigingen zijn niet alleen gelijkaardig over de grenzen heen, ze krijgen slechts een afdoend antwoord indien we structureel grensoverschrijdend gaan samenwerken. Daarbij slaan landelijke gemeenten, met beperkte personeelscapaciteit en budgetten, de handen in elkaar om synergiën te creëren en samen slagkrachtiger te worden. Want het potentieel van het Grenzeloos Bocageland is enorm. Een sterker grensoverschrijdend waterbeheer uitbouwen voor Berwijn, Geul, Gulp en Noor, de toekomst van onze land(schaps)bouwers verzekeren, duurzaam toerisme en recreatie creëren in balans met de draagkracht van het landschap en haar inwoners, het versterken en optimaal beheren van kleine landschapselementen, … het is mogelijk met een grensoverschrijdend landschapspark als katalysator.

Landen van Overmaas

De regio in de driehoek Maastricht, Aken en Luik is in vele opzichten historisch interessant. De streek is één van de oudste culturele kerngebieden van Middeleeuws Europa (Aken als hoofdstad van het Karolingische rijk) . Ook tijdens het ancien régime bestond de regio uit een lappendeken van verschillende politieke entiteiten en enclaves, waarmee de regio rijk is wat betreft transnationale geschiedenis. De gebieden in het zuidelijk gebied van het huidige Nederlands Limburg met oost en zuidwaarts aangrenzende stroken Duits en Belgisch gebied werden de 'Landen van Overmaas' genoemd. Dit gebied bestond uit: het Land van Dalhem, het Land van Valkenburg en het Land van 's-Hertogenrade. Sinds de 13de en 14de eeuw vormden de Landen van Overmaas met het Hertogdom Limburg een personele unie met het Hertogdom Brabant. Deze gebieden maakten sinds de Bourgondische periode dus deel uit van de Zuidelijke Nederlanden. Dit bleef in grote lijnen duren tot het einde van het ancien régime. De benaming 'Overmaas' is ontleend aan het perspectief van de hertogen van Brabant die zetelde in Brussel, en vanuit daar bezien lagen deze gebieden aan de andere kant van de Maas ('Outre-Meuse').

Het was een welvarende rurale streek met vruchtbare gronden, gedomineerd door gespecialiseerde, marktgerichte landbouwers die doorgaans zelf hun grond bezaten . Zuivelproductie, kleinschalige nijverheid (garen, textiel, spijkers) en mijnbouw gaven

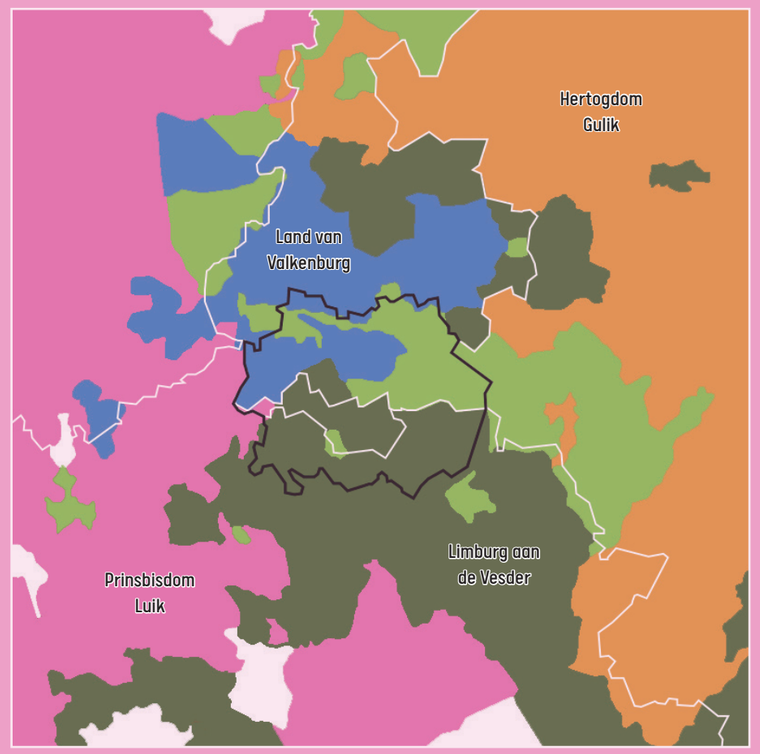

Fig. 2.2- De staatkundige situatie vóór 1795

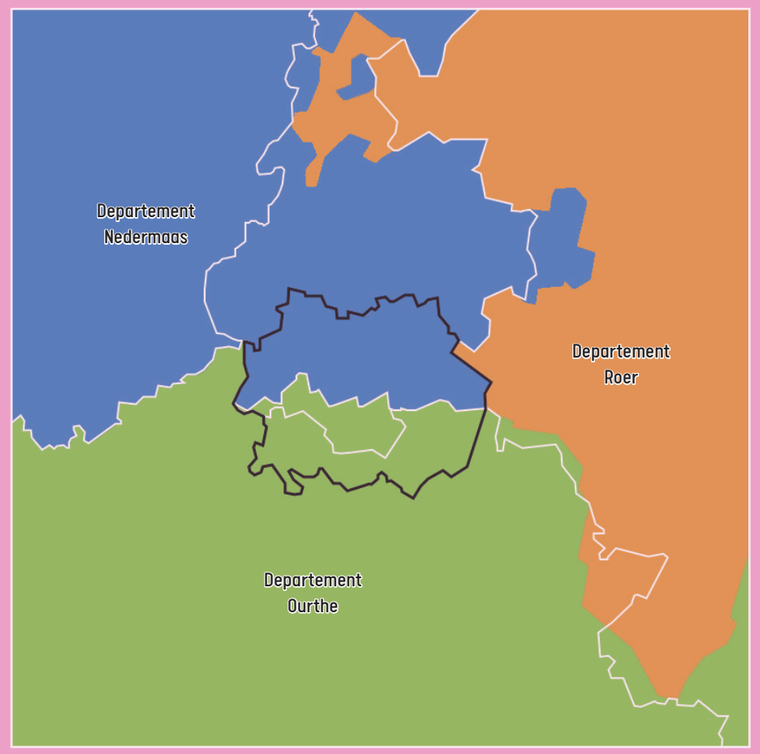

Fig. 2.3- De staatkundige situatie ná 1795

belangrijke impulsen aan de economie. In de Landen van Overmaas was de productie grotendeels vrijgesteld van douanerechten en was er een lage tolheffing. Dit vormde een ideale basis voor het ontstaan van grensoverschrijdende handelsverbanden. Individuen en groepen, dorpen en steden in de Landen van Overmaas stonden zo in relatie met transregionale netwerken. Tegelijkertijd is er in deze periode draagvlak voor politieke hervormingen die de centrale overheid wou doorvoeren. Vanaf 1770 worden een aantal hervormingen doorgevoerd (zo verloor de adel en geestelijkheid een deel van hun privileges), wat bijdroeg aan het veelvoud van politieke entiteiten, regionale rechtbanken en instellingen, heerlijkheden en onderheerlijkheden, die alleen bestuurlijke rechten in het gebied hadden. Zo waren er bestuurlijke (ridderlijke en geestelijke) en rechterlijke organisaties in elk van de drie Landen van Overmaas. Deze territoriale verbrokkeling bood de adel veel mogelijkheden voor een bestuurlijke of rechterlijke carrière, en vele bezitters van kastelen en landgoederen waren op velerlei manieren betrokken bij bestuur of rechtspraak.

Deze lappendeken aan gebieden met verschillende politieke en bestuurlijke entiteiten in combinatie met politieke hervormingen, en in de context van transregionale (handels-) relaties, maakt dat de Landen van Overmaas in politiek, sociaal en economisch opzicht gezien kunnen worden als modern gebied in de vroegmoderne periode. Deze transnationale geschiedenis kan zo een inspiratie vormen voor een hernieuwde samenwerking in dit deel van de Euregio.

Al sinds 1975 is er in Nederland sprake van de wens om een "Nationaal Landschapspark" op te richten om de karakteristieke natuur- en landschapswaarden van het Mergelland te beschermen. Daarbij onderzocht men actief of een uitbreiding over de landsgrenzen met de Voerstreek en het Land van Herve mogelijk was, maar dit bleek aan Belgische kant politiek te gevoelig te zijn. Ook het Duitse initiatief om een "stadspark Maastricht-Aken-Luik" op te richten-, dat eveneens de Eifel en de Hoge Venen zou omvatten, bloedde dood[9]. In 1982 werd de publicatie "Voeren, een landschapspark voor toeristische ontmoeting" uitgebracht waarbij men vermeldt dat " … (lands) grenzen slechts denkbeeldige barrières zijn, die in het belang van de landschapsbescherming geslecht dienen te worden." Men spreekt ook van een "grensoverschrijdend landschapspark, beheerd door een Belgisch-Nederlandse beheersinstantie". Profetische woorden …?

9 Bron: Heuberger en Schoonbrood (1995). Mergelland - Grenzeloos wandelen en fietsen.

Fig. 2.4- Zicht over de Voerstreek (© RLHV)

2.2 Missie en gedeelde waarden

Missie

Het landschapspark Grenzeloos Bocageland wil de landschappelijke identiteit en kwaliteit, net als de levenskwaliteit van inwoners, lokale ondernemers en bezoekers en hun verbondenheid met het landschap, behouden en regeneratief[10] bevorderen, nu en voor de komende generaties, over de grenzen van de Voerstreek, het Land van Herve en het Heuvelland heen.

10 Regeneratieve ontwikkeling vergroot de capaciteit van levende systemen, zowel sociaal en natuurlijk, om hun potentieel aan diversiteit, complexiteit en creativiteit tot uiting te brengen. Bron: "Regenerative development and design. A framework for evolving sustainability." Mang, P, Haggard, B & Regenesis (2016)

Gedeelde waarden: Cittaslow filosofie

In Landschapspark Grenzeloos Bocageland hanteren we de Cittaslow-filosofie als overkoepelend kader rond **levenskwaliteit** en ter bevordering van een meer **ontspannen levensritme**. [11]

Cittaslow is een internationale vereniging voor **gemeenten tot 50.000 inwoners** die werd opgericht in 1999 als reactie op een toenemende globalisering en mondiale vraagstukken op het gebied van klimaat en sociale armoede. Cittaslow is een niet-politieke vereniging; een lichte netwerkorganisatie die gericht is op bewustwording van eigen mogelijkheden, keuzes en innovatieve oplossingen. De filosofie is voor gemeenten een instrument om zeer bewust inhoudelijke en beleidsmatige keuzes te maken bij de maatschappelijke opgaven. Keuzes die af kunnen wijken van de standaard oplossingen en bijdragen aan een hogere kwaliteit.

11 Anno 2023 zijn de drie Nederlandse gemeenten **Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem en Vaals reeds erkend als cittaslow-gemeenten**. Ook **de Belgische gemeenten Voeren, Aubel, Dalhem en Plombières** scharen zich achter deze filosofie en willen verkennen of ze een erkenning kunnen bekomen. Op die manier kan het Landschapspark op termijn een uniek "Cittaslow-gebied" worden in de wereld.

cittaslow

Een Cittaslow-gemeente richt zich op **de mens in een duurzame omgeving en kwaliteit van leven voor inwoners, bezoekers en ondernemers.** Een Cittaslow-gemeente streeft naar een **duurzame omgeving die verbonden is met een kwalitatief hoogwaardig landschap, waar een krachtige sociale gemeenschap aanwezig is** die door de gemeente ondersteund wordt. Een Cittaslow-gemeente is innovatief, maar gaat tegelijkertijd terug naar de oorsprong. Identiteit en cultuurhistorie zijn hierbij belangrijke elementen. Dit wordt ondersteund door **waarden als authenticiteit, gastvrijheid, respect, tijd en aandacht voor elkaar.** Het permanent en consequent vanuit deze filosofie werken als gemeente onderscheidt ons van andere gemeenten.

2.3 Afbakening

De gemeenten Voeren (B - VL), Aubel (B - WAL), Dalhem (B - WAL), Plombières (B - WAL), Eijsden-Margraten (NL), Gulpen-Wittem (NL) en Vaals (NL) slaan de handen in elkaar om grensoverschrijdend structureel te gaan samenwerken rond landschapsidentiteit en -kwaliteit binnen een gezamenlijk landschapspark. Om net géén extra grenzen te creëren, is het een bewuste keuze om de perimeter van het landschapspark te laten samenvallen met de bestaande administratieve (buiten)grenzen van de zeven partnergemeenten (zie kaart 2). Het "Bocageland" stopt qua landschapsidentiteit niet aan de buitengrenzen van deze zeven gemeenten, maar loopt nog verder door in het zuiden binnen de ruimere regio Land van Herve en in het noorden binnen het ruimere Heuvelland. Maar het hart van de grensregio, waar inwoners dagdagelijks met lands-, gewest- en taalgrenzen worden geconfronteerd, wordt wel helemaal gevat door de afbakening van het landschapspark. Daarom draagt het landschapspark niet de naam "Bocageland", maar wel "Grenzeloos Bocageland". Binnen deze perimeter biedt het landschapspark haar dienstverlening aan aan alle grondgebruikers en inwoners. De totale oppervlakte van het landschapspark bedraagt daardoor 33.471 ha, waarvan het Vlaamse deel 5.061ha groot is, het Waalse deel 10.807ha en het Nederlandse deel 17.603ha.

Naast de basisdienstverlening van het landschapspark, gaat het landschapspark ook thematisch aan de slag. Daarbij gaan we op zoek naar afbakeningen die thematisch logisch en gepast zijn, waarbij we bijv. vertrekken vanuit stroomgebieden wanneer we werken aan grensoverschrijdend waterbeheer, de link zoeken met de stedelijke centra rondom als het gaat om een afzetmarkt voor lokale producten of het beschermen van open ruimte, … . Thematisch gaan we dus zonder probleem aan de slag in gebieden die groter of kleiner zijn dan de perimeter van het landschapspark. Daarbij zet het landschapspark in op allianties met de relevante partners binnen de lokale gebiedscoalitie en op samenwerking met andere relevante actoren in het gebied (bijv. ook Duitse organisaties en besturen). Daarbij maakt het landschapspark dankbaar gebruik van het bestaande bestuurlijke partnerschap in de ruimere regio van de Euregio Maas-Rijn en het Drielandenpark[12].

12 Opgericht als werkgroep in 1976, is de Euregio Maas-Rijn één van de oudste grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden in Europa. De leden van de Euregio Maas-Rijn zijn het zuiden van de Nederlandse provincie Limburg, de Belgische provincie Limburg, de Belgische provincie Luik, de Duitstalige Gemeenschap van België en de Duitse regio Aken. De Euregio Maas-Rijn is met haar drie talen en vijf partnerregio's de meest veelzijdige, maar ook de meest complexe euregio in Europa. Sinds 2019 is de Stichting Euregio Maas-Rijn erkend als Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking (EGTS). Het Drielandenpark is het strategisch en bestuurlijk platform voor open ruimte, natuur en landschap van de Euregio.

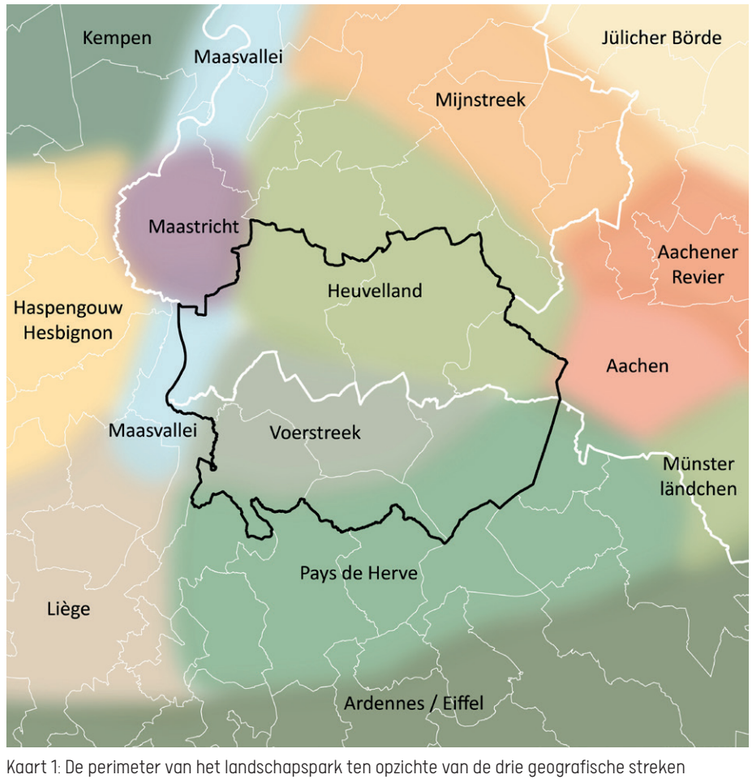

Kaart 1: De perimeter van het landschapspark ten opzichte van de drie geografische streken Land van Herve, Voerstreek en Heuvelland (© Team RWTH/WUR/IGEAT, LP3LP, 2013, aangepast)

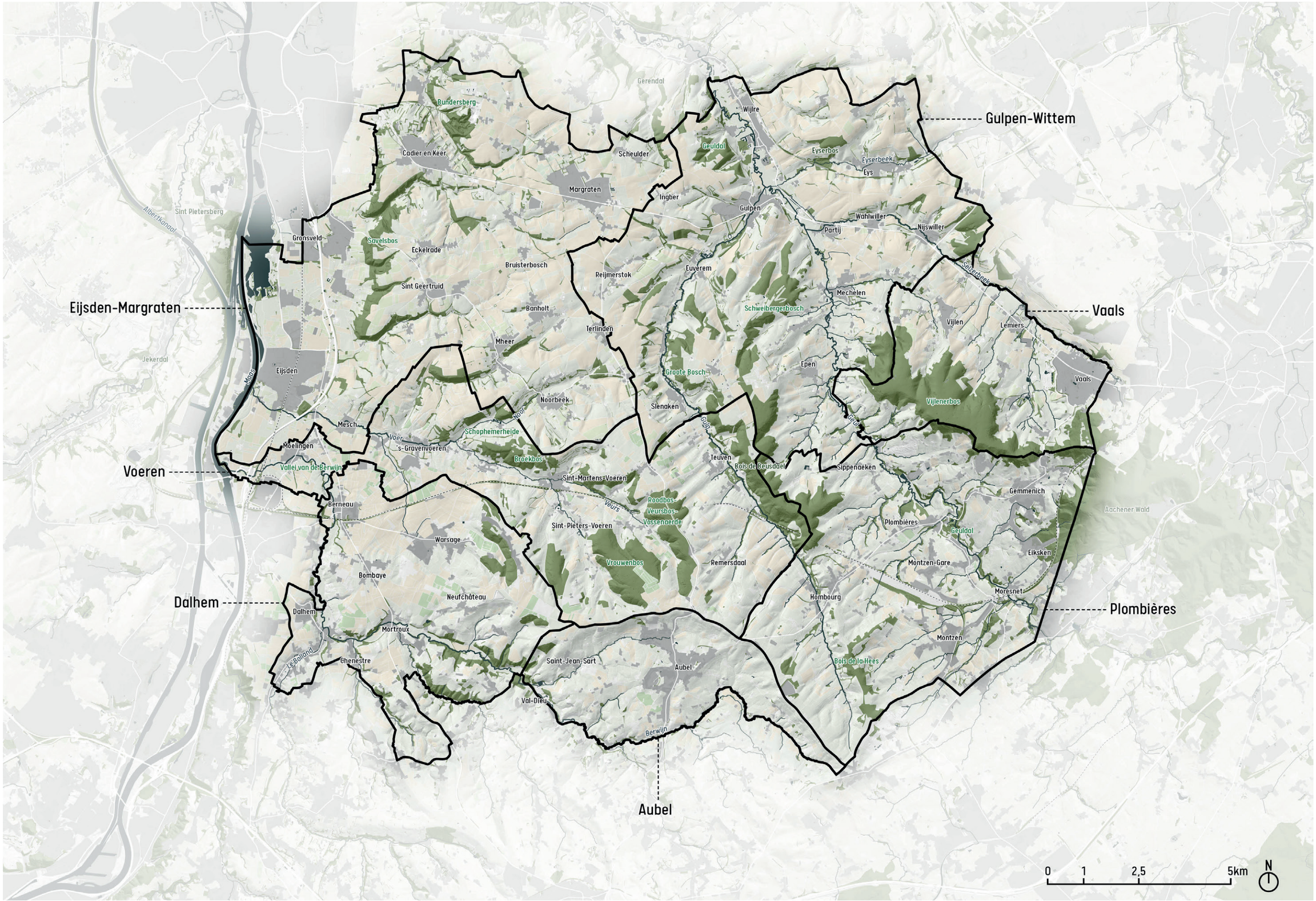

Kaart 2: De perimeter van het landschapspark met de gemeentegrenzen van de zeven betrokken gemeenten

2.4 Doorgelicht

De belangrijkste landschappelijke structuren en specifieke deelgebieden die daaruit voortvloeien binnen de perimeter van het landschapspark zijn verbeeld op een globale structuurkaart (zie kaart 3). Hoewel de meeste deelgebieden een gemeenschappelijke karakterisering hebben zoals plateau, beekdal of Maasterras kennen ze allen onderscheidende kenmerken die bijdragen aan een meer specifieke karakterisering. Hierbij gaat het om kenmerken op het gebied van onder andere geomorfologie, verkavelingspatronen, landschapselementen en ontstaansgeschiedenis. Op basis van deze kenmerken zijn vier grotere landschappelijke clusters te onderscheiden, die volledig of gedeeltelijk binnen de perimeter van het landschapspark vallen: (1) het Maasdal en Maasterrassen, (2) Plateaus van Margraten, Eperheide, Ubachsberg en Baneheide, (3) Geulvallei met zijbeken Gulp, Eyserbeek en Selzerbeek, (4) Berwijnvallei met de kom van Aubel. Deze landschappelijke clusters worden met elkaar verbonden door een bosboog met eeuwenoude bossen over de vallei van de Voer heen en door een opvallende bocagestructuur. Naar de toekomst toe is het waardevol om deze bestaande landschapsstructuur te behouden, te versterken en te ontwikkelen. Het is hierbij niet alleen van belang voort te bouwen op wat er nu is maar ook inspiratie te halen uit wat er was en hoe dit ons kan helpen toekomstige opgaven in het landschapspark aan te pakken.

Fig. 2.5- Het gelaagde landschap van de Berwijnvallei (© Fabien Godelaine)

Kaart 3: Structuurkaart met de belangrijkste landschappelijke structuren en specifieke deelgebieden binnen de perimeter van het landschapspark

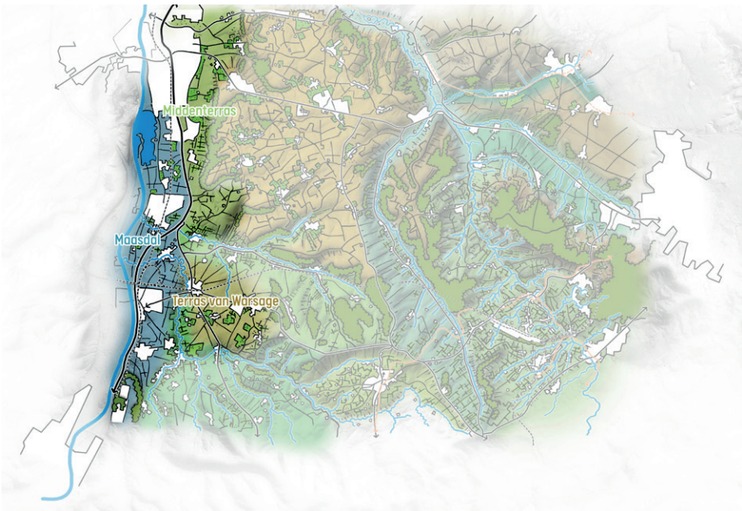

Kaart 4

1 – Maasdal en Maasterrassen (Middenterras en Terras van Warsage)

Het *Maasdal* strekt zich uit over de gehele westzijde van het landschapspark. Tot aan Visé ligt het Maasdal ingeklemd tussen steile terrasranden met forse rotswanden. Vanaf Moelingen, waar kort na elkaar de Berwijn en de Voer de Maas instromen, verbreedt het rivierdal zich aanzienlijk. Hier bevindt zich de Maasdalvlakte. De Maas, een grindrivier, heeft buiten het stedelijk gebied een sterke groene begeleiding met bosjes en struweel, parallel aan de waterloop en rond de Maasplassen zijn ecologische zones ingericht. Voor 1900 was het Maasdal een zeer open landschap, met enkel een verdichting van landschapselementen rondom de dorpsmantels (kleinschalige gordel van boomgaarden en graslanden). Tot ver in 20ste eeuw ontwikkelde zich in het Maasdal een groot areaal boomgaarden. Tegenwoordig vindt men enkel rondom Eijsden,Moelingen en 's Gravenvoeren hier nog delen van terug.

Het *Middenterras* vormt de overgang van het Maasdal naar het Heuvelland. Dit Maasterras kent een licht glooiend karakter en reikt van Mesch tot voorbij Bemelen. De oostgrens wordt gevormd door dichte hellingbossen zoals het Savelsbos. Deze bossen vormen een sterke groene achtergrond en kaderen samen met de stadsrand van Maastricht en de snelweg het gebied in. Rondom Gronsveld zijn de cultuurhistorische dorpsmantels nog goed te herkennen, bestaande uit hagen, boomgaarden en huisweiden. Buiten deze dorpsmantels is het landschap vrijwel altijd open geweest met grote oppervlaktes akker. Dat is ook nu nog het geval. In het gebied tussen de stadsrand en het hellingbos bevinden zich, op enkele agrarische bedrijven na, geen grote bebouwde oppervlaktes. Dit gegeven in combinatie met de oost-west richting van de wegenstructuur maakt brede vergezichten vanaf de voet van het hellingbos mogelijk.

Ter hoogte van Moelingen start een laagte die ter hoogte van Warsage/ Neufchâteau begrensd wordt door een plateaurand die overgaat in het hellingbos Bois du Roi. Deze glooiende laagte vormt een van de Maasterrassen, nl. het *Terras van Warsage* dat een trap hoger ligt dan het Middenterras. Net als andere lagere Maasterrassen is ook dit gebied van oudsher open geweest, met een sterke nadruk op akkerland, webvormige wegenstructuren en blokvormige verkaveling. Kernen zoals Warsage en Bombaye kenden groene dorpsmantels met afwisselend weilanden en boomgaarden tussen hagen. Deze structuren zijn nog goed te herkennen in de omgeving van Bombaye. Ten zuiden gaat het landschap langzaam over in een bocagelandschap, waartoe ook Neufchâteau behoort.

Fig. 2.6- Het Maasdal bij Mesch (© Visit Zuid-Limburg)

Fig. 2.7- De Tienhovenmolen op het Plateau van Margraten (© Herman van Steenwijk)

2 - Plateaus van Margraten, Eperheide, Ubachsberg en Baneheide

Het *Plateau van Margraten* kenmerkt zich door een wijdvertakt netwerk aan droogdalen (niet-watervoerende dalen) die zich bijzonder ver insnijden in het plateau. Juist door deze insnijding kent het plateau weinig grote vlakke delen. Integendeel, het gehele plateau heeft een voornamelijk glooiend karakter. Een typisch voorbeeld van een droogdal is de Herkenradergrub. Het droogdal loopt van Herkenrade op het plateau naar Eijsden in het Maasdal en snijdt ongeveer 60 meter diep in. Het plateau wordt vrijwel langs alle randen omkranst door hellingbossen, met grote aaneengesloten oppervlaktes zoals het Savelsbos en het Gerendal. Het plateau kenmerkt zich daarnaast door een intensieve geschiedenis van mergelwinning, zowel bovengronds als ondergronds. De akkerbouw is hier altijd leidend geweest. Fijnmazige (bocage)structuren vindt men enigszins gedegradeerd enkel terug in de dorpsmantels en in de droogdalen. Rond dorpen zoals Eckelrade of Sint Geertruid zijn de oude dorpsmantels nog wel goed te herkennen.

Het *Plateau van Eperheide* is dan weer een klein plateau met steile hellingen, centraal in het landschapspark, tussen Gulp- en Geuldal in. Het plateau vormt de uitloper van een smalle hoge rug die eindigt bij Hombourg. In het Nederlandse gedeelte is de smalle, vlakke plateautop herkenbaar. Kenmerkend is dat het bosgebied zich niet beperkt tot de hellingen maar zich ver over de plateaurand uitstrekt tot op het plateau. Het Belgische gedeelte is vrijwel geheel bebost. Het grote areaal bos is een restant van de late ontginning in het begin van de 20ste eeuw. Hierdoor ontbreekt het grotendeels aan kleine landschapsstructuren. Bebouwing op het plateau zelf is schaars en beperkt zich tot de kleine kernen zoals Crapoel, Heijenrade en Eperheide. Aan de noordwestzijde van Crapoel bevindt zich de Groeve Crapoel, een geologisch monument waarin nog zeldzame afzettingen van de Oostmaas te zien zijn. Bijzonder kenmerk is het panoramische uitzicht over het Geuldal vanaf de noordpunt van het plateau.

Het karakter van het *Plateau van Ubachsberg* wordt voor een groot deel bepaald door het Eiland van Ubachsberg; een hooggelegen gebied dat gevrijwaard is gebleven van de invloed van de prehistorische Maas. Het plateau wordt bijna geheel doorsneden door het brede, open droogdal van Colmont. Dit droogdal, dat uitmondt in het Geuldal bij Wijlre kenmerkt zich door fijnmazige graftstructuren en wijngaarden op de steile noordflanken. Ook in de omgeving van Eyserheide, Elkenrade (het achtervoegsel rade verwijst naar een gerooide plek) en Trintelen vindt men een vergelijkbare fijnmazige landschapsstructuur met talrijke lijnvormige elementen. Echte fijnmazige bocagestructuren vindt men dus enkel op de hellingen en de droogdalen. Door het zeer open, agrarische karakter zijn brede vergezichten mogelijk richting het Heuvelland, het Duitse grensgebied en de Geulvallei. Boerderijen en huizen kenmerken zich door de Kunradersteen en vakwerk.

Het smalle *Plateau van Baneheide* ligt ingeklemd tussen de flanken van het Eyserbeekdal in het noorden en het Selzerbeekdal in het zuiden. Vanaf het hoge oostelijke deel bij Bocholtz vloeit het plateau haast onzichtbaar als flauwe helling over in het Geuldal. Opmerkelijk is dat dit plateau, op het Kolmonderbos na, niet over hellingbossen beschikt. Juist door het ontbreken van een sterke bosomranding kenmerkt het plateau zich door een zeer open, agrarisch karakter. Net als op andere plateaus is hier - op de hellingen en droogdalen na - geen bocagestructuur aanwezig geweest. Aan de zuidzijde van het plateau nabij Wahlwiller vindt men nog een zeer fijnmazige graftenstructuur. De kernen Bocholtzerheide en Baneheide verwijzen naar de vroege geschiedenis van het plateau toen het landschap nog uit woeste droge grond - in de volksmond "heide" - bestond. Het gedeelte "Bane" uit de naam verwijst naar de Romeinse weg tussen Aken en Maastricht.

Kaart 5

3 - Geulvallei met zijbeken Gulp, Selzerbeek en Eyserbeek

De bovenloop van de *Geul* heeft een duidelijk onderscheidend karakter van de benedenloop. Het gebied ten zuiden van Mechelen, ingeklemd tussen het Plateau van Eperheide en het Vijlenerbos ligt in een brede asymmetrische vallei (dal met een flauwe helling én eem steile helling), met een smalle dalbodem. Kenmerkend voor de Geulvallei is het wijdvertakte netwerk van zijbeken en hun bronnen. Net als de hoofdloop zijn deze zijbeken veelal goed te herkennen door beekbegeleidende vegetatie. Tussen deze zijbeken vindt men hogere ruggen als uitlopers van de grotere plateau's. Op deze hogere delen vindt men de voornaamste bebouwingskernen zoals Epen, Gemmenich en Montzen. De Geulvallei vormt de noordrand van het Land van Herve en is een goed voorbeeld van een bocagelandschap. De oorspronkelijke structuren zijn nog goed te herkennen maar is met name rondom de kernen enigszins gedegradeerd. Markante relicten uit de industriële geschiedenis van het gebied zijn de voormalige zinkmijn bij Plombières, het station van Montzen en verscheidene spoorwegen. Ter hoogte van Gulpen monden de voornaamste zijbeken, zoals de Gulp, uit in de Geul. Vanaf dit punt meandert de Geul door een goed te herkennen asymmetrisch beekdal met een brede, vlakke dalbodem begrensd door steilranden en steile hellingen richting haar monding in de Maas. Deze structuur is goed te herkennen in de omgeving van Wijlre waar de beek begeleid wordt door lijnvormige oeverbeplanting en vochtige bosjes, omringd door weilanden die bij hoog water overstromen. Veel van de fijnmazige onderverdeling van de dalbodem met hagen en houtkanten is in de loop der tijd gedegradeerd tot grotere aaneengesloten weilanden. Op de overgang van de laaggelegen dalbodem naar de hoger gelegen hellingen vindt men historische lintbouwing, ontstaan parallel aan de beekloop, zoals Schin op Geul en Wijlre.

De snelstromende *Gulp* is een beek die ontspringt in Henri-Chapelle en in Gulpen uitmondt in de Geul. Bijzonder kenmerk van de beekstructuur van de Gulp zijn de weinige zijbeken. De benedenloop van het dal is smal met relatief steile, beboste hellingen aan weerszijden. De Belgische bovenloop kenmerkt zich door een breed asymmetrisch karakter. Op de flauwe oostflanken nabij de militaire begraafplaats van Henri-Chapelle vindt men fijnmazige bocagestructuren van weilanden en hagen. Hoewel deze structuren in de basis te herkennen zijn, zijn deze in vergelijking met de historische situatie gedegradeerd. Vergelijkbare structuren, enkel nog te zien in de groene dorpsmantels, vindt men ook rondom de oude lintdorpen (bebouwingskernen georienteerd aan een weg) in de dalbodem zoals Teuven en Slenaken.

De *Selzerbeek* vormt voor een aanzienlijk deel de grens tussen Nederland en Duitsland. De beek heeft haar bron op de oostelijke flanken van de Vaalserberg in Duitsland. De Selzerbeek wordt ten zuiden begrensd door een rijk bronnengebied op de flauwe flanken van het Vijlenerbos. Hier ontspringen zijbeken zoals de Hermansbeek en Zieversbeek. Het snelstromende water in deze zijbeekjes maakten het gebied bijzonder aantrekkelijk voor watermolens. Op deze flanken is de historische landschapsstructuur in de basis nog te herkennen, maar zijn door schaalvergroting aangetast. De Selzerbeek zelf is goed te herkennen door dichte beekbegeleidende vegetatie in een smalle, vlakke dalbodem. Naar het westen toe, richting de samenvloeiing met de Geul verbreedt en verflauwt het beekdal aanzienlijk. Hier vindt men veel graften.
De *Eyserbeek* ontspringt bij Bocholtz en is een voorname zijbeek van de Geul. Het beekdal heeft een asymmetrisch karakter, met steile noordhellingen en flauwe zuidhellingen overgaand in het Plateau van Baneheide. Op de noordflank van het beekdal bevinden zich de voornaamste hellingbossen zoals het Eyserbos en het Froweinbos tussen Eys en Simpelveld. Met name in de benedenloop van de beek, bij de gehuchten Cartils en de Piepert, vindt men bijzondere natuur met natte hooilanden, moerasbosjes en lijnvormige beekbegeleidende beplanting. Oorspronkelijk had het beekdal een meer besloten, kleinschaliger karakter met boomgaarden, maar deze zijn - onder andere door oprukkende bebouwing - in de loop der tijd verdwenen.

Kaart 6

Fig. 2.8- De Geulvallei achter Epen (© Herman van Steenwijk)

Fig. 2.9- Winterzicht op Aubel (© Fabien Godelaine)

4 – Berwijnvallei met kom van Aubel

De *Vallei van de Berwijn* bestaat uit een sterk vertakt beeksysteem met een kenmerkende opeenvolging van hoge heuvelkammen, ingeklemd tussen smalle beekdalbodems. Een aantal van deze beken reiken tot diep in het Land van Herve. Voorbij Dalhem gaat het systeem als één beekloop verder en loopt uit in een breed en zacht glooiend beekdal. De beken zijn goed te herkennen aan de dichte beekbegeleidende beplanting te midden van weilanden. In de bovenlopen vindt men aanzienlijk meer kleine landschapselementen in de dalbodem en rondom de bebouwingskernen. In vergelijking met de historische bocagestructuur in de dalen en rondom de kernen zijn genoemde elementen in de huidige situatie meer versnipperd geraakt. Bij Mortroux en de abdij Val-Dieu begeleiden dichte, maar smalle hellingbossen de beken. De benedenlopen worden gekenmerkt door sterk verdichte lintbebouwing die dicht op de waterstructuren gepositioneerd zijn.

De *kom van Aubel* is een depressie, in de volksmond 'l'assiette au beurre' of het "bord voor de boter" genoemd, ingeklemd tussen het dal van de Bel in het noorden en de Vallei van de Berwijn in het zuiden. De depressie met een diameter van 8km wordt vrijwel geheel omsloten door steile heuvelruggen met een hellingsgraad van meer dan 15%, waarvan de wijdvertakte kern Aubel op een uitloper hiervan ligt. Aubel vormt het hart van dit deelgebied. Het lagergelegen landschap rondom Aubel is een voorbeeld van een herkenbaar bocagelandschap. Het fijnmazig landschap van heggen, houtkanten en boomgaarden met daartussen kenmerkende verspreide boerderijen is een uitgesproken weidegebied. Dit fijnmazige landschap strekt zich uit tot op de steile hellingen rondom, vanwaar weidse panorama's over de Kom van Aubel mogelijk zijn. Op de rand van het gebied ligt het markante historische ensemble van de Abdij van Val-Dieu met rondom bijzondere natte natuur.

Kaart 7

5 Bosboog en Voervallei

Kaart 8

Deze vier landschappelijke clusters worden van west naar oost via de Voerstreek, over de valleien van de Voer, Gulp en Geul, met elkaar verbonden door eeuwenoude boskernen en een opvallende bocagestructuur.

De *Voerstreek* dankt haar naam aan de Voer, die nabij het buurtschap Veurs ontspringt tussen de flanken van het Veursbos en Vrouwenbos. De bovenloop van de Voer - met name rondom de dorpen Sint-Martens-Voeren en St. Pietersvoeren en de gehuchten Schophem en Veurs - wordt gekenmerkt door rijkgeschakeerde bocagestructuren met weilanden, boomgaarden, hagen en graften. Ter hoogte van Schophem is het traditionele landschap nog goed intact. Voorbij 's Gravenvoeren heeft het dal een aanzienlijk glooiender en open karakter met relatief veel akkerland met aanzienlijk minder landschapselementen. Bij Mesch stroomt de beek door het Maasdal en mondt even verderop uit in de Maas. De voornaamste dorpen liggen in de dichtbebouwde dalbodem. Door het dorp 's Gravenvoeren is de beek gekanaliseerd. De Commanderie van Sint-Pieters-Voeren, het kasteel Altenbroek en het voormalig klooster van Sinnich vormen markante historische ensembles in de streek en liggen mee aan de basis van het huidige landschap.

Een markante bosboog vanaf het Savelsbos in Eijsden-Margraten, over de Voerense boskernen (Hoogbos, Alserbos, Vrouwenbos/Roodbos), via de hellingbossen van de Gulp (Teuvenerbos in Teuven, Bovenste Bos in Epen) en het Bois de Beusdael in Plombière tot het Vijlenerbos in Vaals, verbindt de verschillende landschappelijke gehelen met elkaar. Het zijn stuk voor stuk eeuwenoude boskernen, die als opvallende landschappelijke structuren de heuveltoppen bekronen. De bossen zijn gespaard gebleven van agrarische ontginning, omdat de vruchtbare bodem door erosie weggespoeld werd en de silexknollen bodembewerking moeilijk maakten. De boscomplexen zijn verbonden door bocagestructuren die deels nog goed intact zijn, maar de tand des tijds niet helemaal hebben kunnen doorstaan. Vanaf de hoge toppen zijn er panoramische uitzichten over nabijgelegen dalen. Het *Vijlenerbos* is een hooggelegen, smal plateau dat slechts voor een klein deel uit vlak terrein bestaat; het grootse deel van de plateautop kan eerder als glooiend worden gekenmerkt. Het plateau is vrijwel geheel bebost en herbergt een microklimaat dat lijkt op dat van de Ardennen. Op de flanken van het plateau vindt men een groot aantal bronnetjes. Omdat het plateau nooit agrarisch ontgonnen is, ontbreken er duidelijke bebouwingskernen en zijn fijnmazige landschapselementen grotendeels afwezig.

Fig. 2.10- Bocagestructuren in de Voervallei (© RLHV)

Het Bocageland in cijfers[13] [14]

Totale oppervlakte	VL	5.061
33.471 ha	WAL	10.807
	NL	17.603
Totale oppervlakte open ruimte	VL	5353 (95,1%)
30.144 ha (92,3%)	WAL	9.542 (88,3%)
	NL	15.879 (90,2%)
Totale oppervlakte natuur	VL	1.720 (34,0%)
7.000 ha (20,9%)	WAL	1.179 (10,9%)
	NL	4.101 (23,3%)
Totale oppervlakte landbouw	VL	3.407 (67,3%)
21.466 ha (64,1%)	WAL	7.630 (70,6%)
	NL	10.429 (59,2%)
Totaal aantal inwoners	VL	4.287
76.999	WAL	22.542
	NL	50.170
Totaal aantal landbouwbedrijfszetels	VL	79
601	WAL	183
	NL	339
Totaal aantal toeristische overnachtingen/jaar	VL	186.000
2.051.142 *(excl. Dalhem)*	WAL	46.013 *(excl. Dalhem)*
	NL	1.819.129
Totaal aantal km wandelroutes	VL	125
1.068 km	WAL	383
	NL	560
Totaal aantal km fietsroutes	VL	37,5
278,5 km	WAL	88
	NL	153

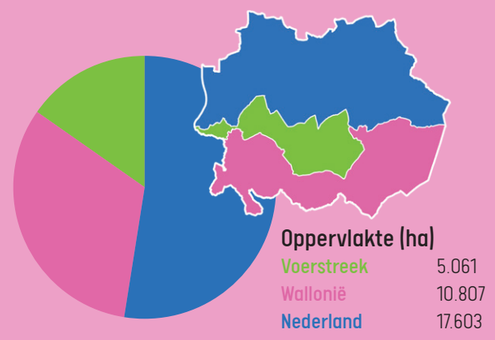

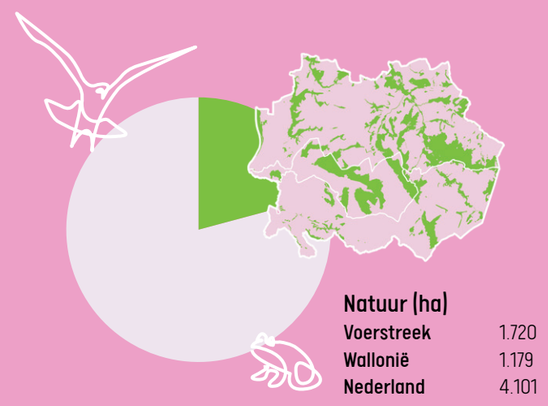

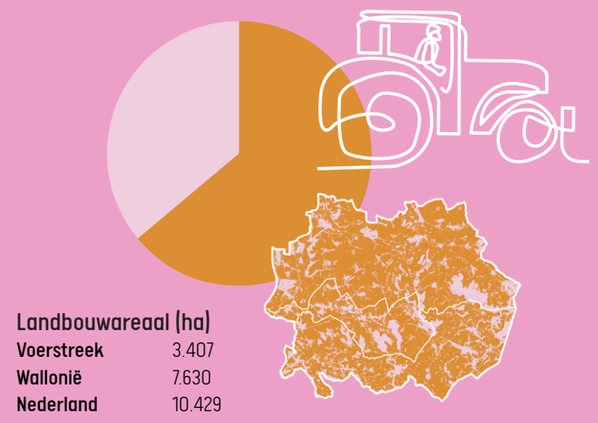

13 De aanpassing van de perimeter van het landschapspark ten opzichte van de conceptnota die werd in gediend in september 2021 heeft geen invloed op het halen van de andere criteria, zoals vermeld in de oproep. Zowel voor de inschatting van de landschappelijke erfgoed-gehelen (enkel voor Vlaanderen te becijferen) als voor de verwevenheid landbouw-natuur (vergelijkbaar in het Nederlandse en Waalse deel van de perimeter) kan nog steeds eenzelfde redenering als in de conceptnota toegepast worden.

14 Deze cijfers dateren van mei 2023

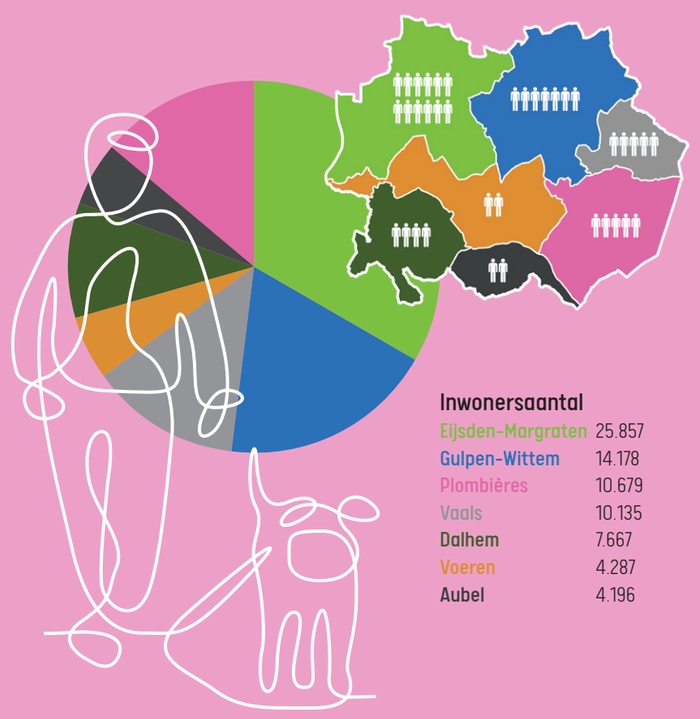

Wandelroutes (km)

Voerstreek	125
Wallonië	383*
Nederland	560

* Voor Wallonië zijn de wandelroutestructuren niet digitaal beschikbaar

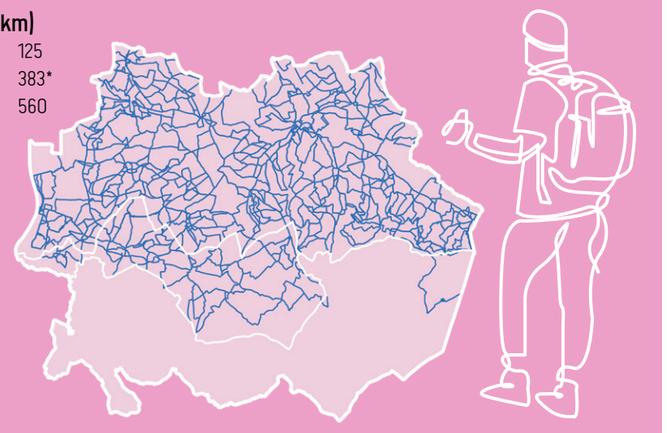

Inwonersaantal

Eijsden-Margraten	25.857
Gulpen-Wittem	14.178
Plombières	10.679
Vaals	10.135
Dalhem	7.667
Voeren	4.287
Aubel	4.196

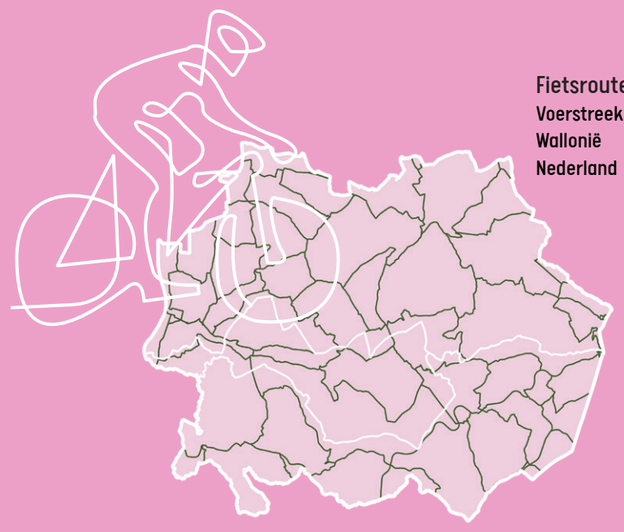

Fietsroutes (km)

Voerstreek	88
Wallonië	37,5
Nederland	153

Fig. 2.11- De voerstreek in cijfers (2021) (© RLHV)

3

Bocagekompas – onze houvast voor de toekomst

3.1 Het landschap, een netwerk

Het zo gewaardeerde bocagelandschap in het landschapspark is een echt "cultuurlandschap": het resultaat van een eeuwenlange interactie tussen de mens en zijn natuurlijke omgeving. De toekomst van dit landschap kan dan ook alleen maar bepaald worden door een continuering van de interactie tussen sociale en natuurlijke factoren in het gebied. Daarbij willen we **de lijnen die ons - zichtbaar en onzichtbaar - met elkaar verbinden** in het gebied stelselmatig versterken. Daaronder verstaan we de landschappelijke en natuurlijke lijnen, zoals de hagen, graften, bomenrijen, holle wegen, beekvalleien, ... maar ook de sociale interacties, vriendschappen, samenwerkingsverbanden en het lokaal ondernemerschap. We beschouwen het landschap dan ook als **een netwerk - een levend systeem - waarin zowel natuurlijke als sociaal-economische lijnen met elkaar verweven** zijn.

Levende systemen zijn continu in verandering en beweging. Ze bestaan uit **subsystemen** zoals een valleisysteem, boshabitat, dorpen, ondernemingen of verenigingen. Ze maken op hun beurt weer deel uit van **grotere systemen** zoals een ruimer stroomgebied, een ecologische stapsteen tussen veraf gelegen natuurgebieden, collectieve bestuursvormen (zoals bijv. provincies) of een netwerk van ondernemingen (zoals bijv. internationale bedrijven met zetels in verschillende landen). In een levend systeem vormen de lineaire relaties **een complex web van interacties** tussen een enorme variatie aan actoren. Zo'n complex web is **als het fijne radarwerk van een ouderwetse mechanische klok**. Alle radartjes, groot en klein, zijn nodig. Als er een radartje wegvalt of hapert, dreigt de hele klok stil te vallen. Zo ook bij levende systemen: als een subsysteem in haar functioneren belemmerd wordt, kan dat de goede werking van het grotere systeem in gevaar brengen.

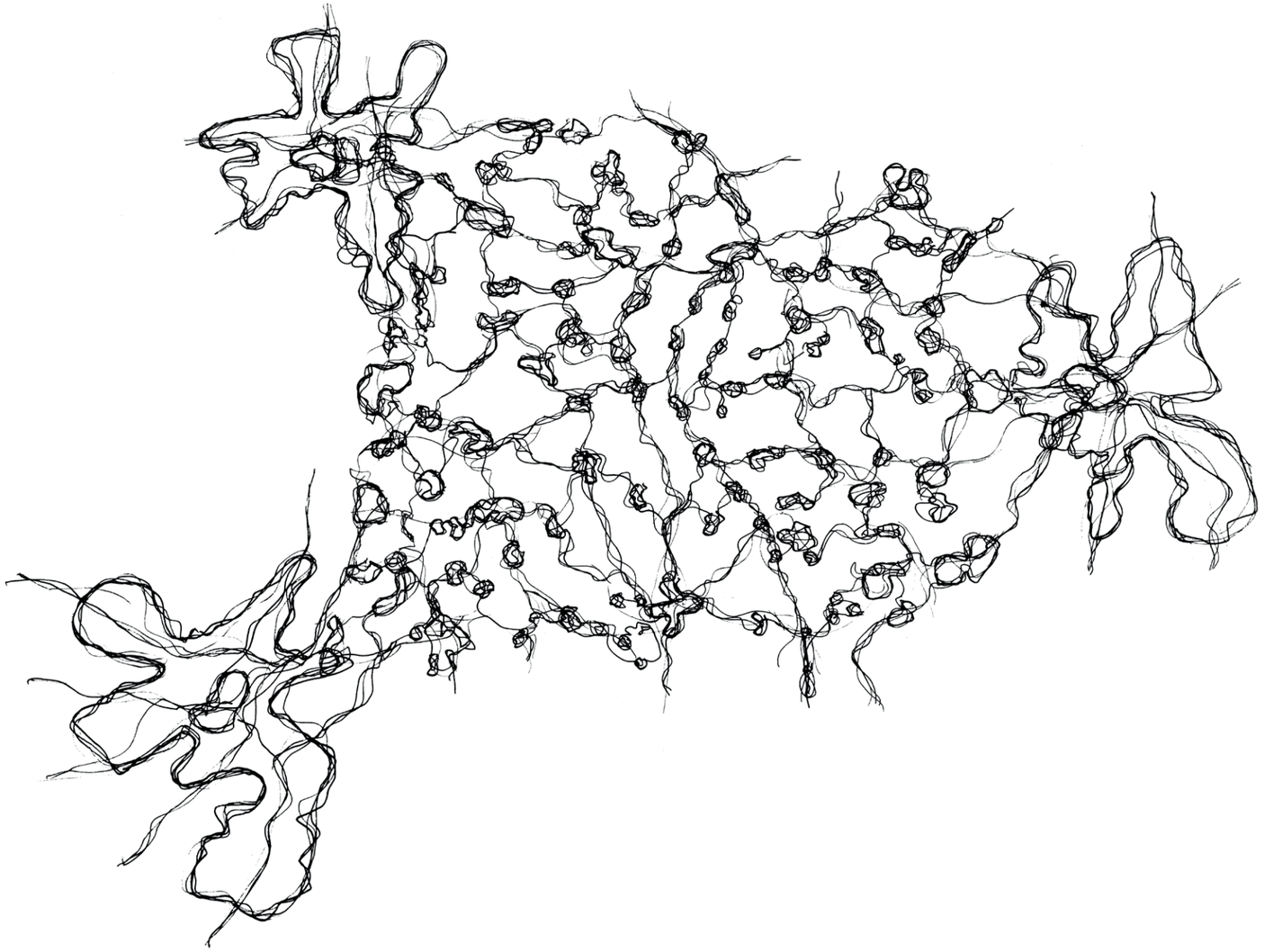

Fig. 3.1- Een robuust vangnet in het Bocageland

"After all, it is only from places that variety crops up, because it is in places that people weave the present into their particular thread of history." - Wolfgang Sachs

Door in te zetten op **regeneratieve ontwikkeling** in het landschapspark willen we de natuurlijke en sociale rijkdom die het landschapspark herbergt tot **kruisbestuiving** brengen. Dat betekent dat natuurlijke en ruimtelijke processen lokale inwoners en ondernemers voeden en vice versa. Zo bouwen we aan een divers, kleinschalig bocagelandschap waarvan de concrete invulling door menselijke creativiteit, met gepaste verdienmodellen en samenwerkingsverbanden en voortbouwend op cultuurhistorische waarden wordt vormgegeven. Want het is slechts **op een concrete plek** dat mensen - inwoners en ondernemers - de verbondenheid en de verantwoordelijkheid voelen voor het landschap rondom hen. Het is een kans om hun nalatenschap concreet vorm te geven voor hun kinderen en kleinkinderen en de generaties daarna. In het landschapspark Grenzeloos Bocageland kunnen we zo het engagement, de kennis en de creativiteit van lokale inwoners en ondernemers aanspreken om **unieke, streekeigen oplossingen** te vinden voor de uitdagingen die op ons afkomen en die onze lokale schaal overstijgen. Tegelijkertijd **groeien** we zo in het landschapspark ook **als mens** in onze individuele mogelijkheden en geluksbeleving en **als gemeenschap** in onze betekenisvolle interacties en samenwerkingsverbanden.

"As we humans begin to see ourselves as part of nature itself, it is clear that to develop the landscape we must also develop ourselves." - Joel Glanzberg

In plaats van te focussen op **de problemen** waar we in het landschapspark mee geconfronteerd worden, willen we kijken naar **het potentieel** van ons gebied en haar inwoners en ondernemers en hoe we dat, met ondersteuning op maat, optimaal kunnen realiseren. Omdat de problemen enkel op die manier - vanuit een blik op het "grotere geheel" - structureel en voor de lange termijn een afdoend antwoord zullen krijgen. Want het is **hoe we naar de wereld kijken** - alles opdelend in kleine compartimentjes waarbij we naar controle zoeken over die afgebakende vakjes - dat maakt dat we falen in ons menselijk probleemoplossend vermogen. Als je een complex netwerk van natuurlijke en sociale interacties probeert op te delen in hokjes (of sectoren) en je rigide spelregels vastlegt, dan zal telkens opnieuw dat dynamische web aan leven uit de hokjes en spelregels breken. En zo aantonen dat onze menselijke neiging tot vereenvoudiging en het herleiden van complexiteit tot een beperkt aantal lineaire relaties **een fundamenteel, onderliggend probleem** is.

3.2 Van robuust vangnet naar fijnmazig netwerk

Verschillende globale en lokale trends, zoals de klimaatsverandering, biodiversiteitscrisis, de onzekere toekomst van de landbouwbedrijven en de trend tot schaalvergroting, de oprukkende verstedelijking, de toeristische overlast, … morrelen op dit moment aan de stabiliteit van het landschap als levend systeem. Ze zetten heel wat natuurlijke en sociale lijnen waaruit het netwerk is opgebouwd onder druk. Een landeigenaar stopt bijvoorbeeld met het publiekelijk openstellen van zijn domein als zijn privacy te vaak wordt geschonden door een toenemend aantal recreanten, een landbouwer stopt met het onderhouden van graften als het water hem financieel aan de lippen staat, zeldzame paddestoelen zoals de wasplaten in permanente graslanden verdwijnen door de verdroging van hun habitat door klimaatsverandering, steeds extremere overstromingen brengen mensenlevens in gevaar en veroorzaken ongeziene materiële schade aan huizen en infrastructuur, …

Daarom dienen we dat landschap - het netwerk van natuurlijke en sociale lijnen - op korte termijn te versterken zodat het deze neerwaartse trends kan opvangen en niet volledig breekt onder het gewicht ervan. Dat betekent dus snel en zwaar investeren zodat we dat fragiele netwerk weer kunnen laten aansterken tot een robuust vangnet. Op de middenlange en lange termijn werken we dan weer aan het fijnmaziger maken van het netwerk, zodat het voor de toekomst veerkrachtig en sterk genoeg is om onverwachte schokken (extreme weerevents, prijsstijgingen van voedsel en energie, tekort aan grondstoffen, nieuwe ziektes en plagen, …) op te vangen. Dit intenser verweven doen we via continue

interactie en kruisbestuiving tussen de natuurlijke en sociale lijnen, tot een fijnmazig netwerk ontstaat met solide "knooppunten" en een veelheid aan kleinschalige verbindingen om te komen tot maximale robuustheid en veerkracht. Daarbij zetten we diversiteit en kleinschaligheid in als belangrijke troeven in het landschap.

Naast het versterken van bestaande "knooppunten" creëren we ook nieuwe "knooppunten" op de daarvoor geschikte plekken binnen het landschappelijk netwerk. **Knooppunten** zijn plekken die zo multifunctioneel mogelijk ingericht en gebruikt worden (combinatie van cultuurhistorie, ecologie, voedselproductie, waterretentie, koolstofopslag, sociaal welzijn, recreatie, toerisme, lokaal ondernemerschap, zingeving, …) en waarbij de zorg voor die plek een duurzame sociaal-economische vorm krijgt (lokale onderneming, coöperatie, multisectoraal samenwerkingsverband, vrijwilligerswerk, sociale economie, …). In het landschapspark bestaan er al verschillende plekken met zo'n invulling, denken we bijv. aan de abdij van Val-Dieu waar de verkoop van Val-Dieu kaas, bier en cider, geproduceerd in het Land van Herve, gecombineerd wordt met een spiritueel centrum, beschermde erfgoedsite, natuurreservaat, wandelroutes, molen, conferentieruimte en restaurant. Evengoed kan zo'n knooppunt een nog op te richten "biomassahub" zijn waar verschillende biomassareststromen uit het landschap verzameld en verwerkt worden door landbouwers, gemeenten, natuurorganisaties, … samen om hun "afval" in grotere volumes een zo hoogwaardig mogelijke toepassing te geven en de kostprijs van de verwerking van de reststromen te drukken.

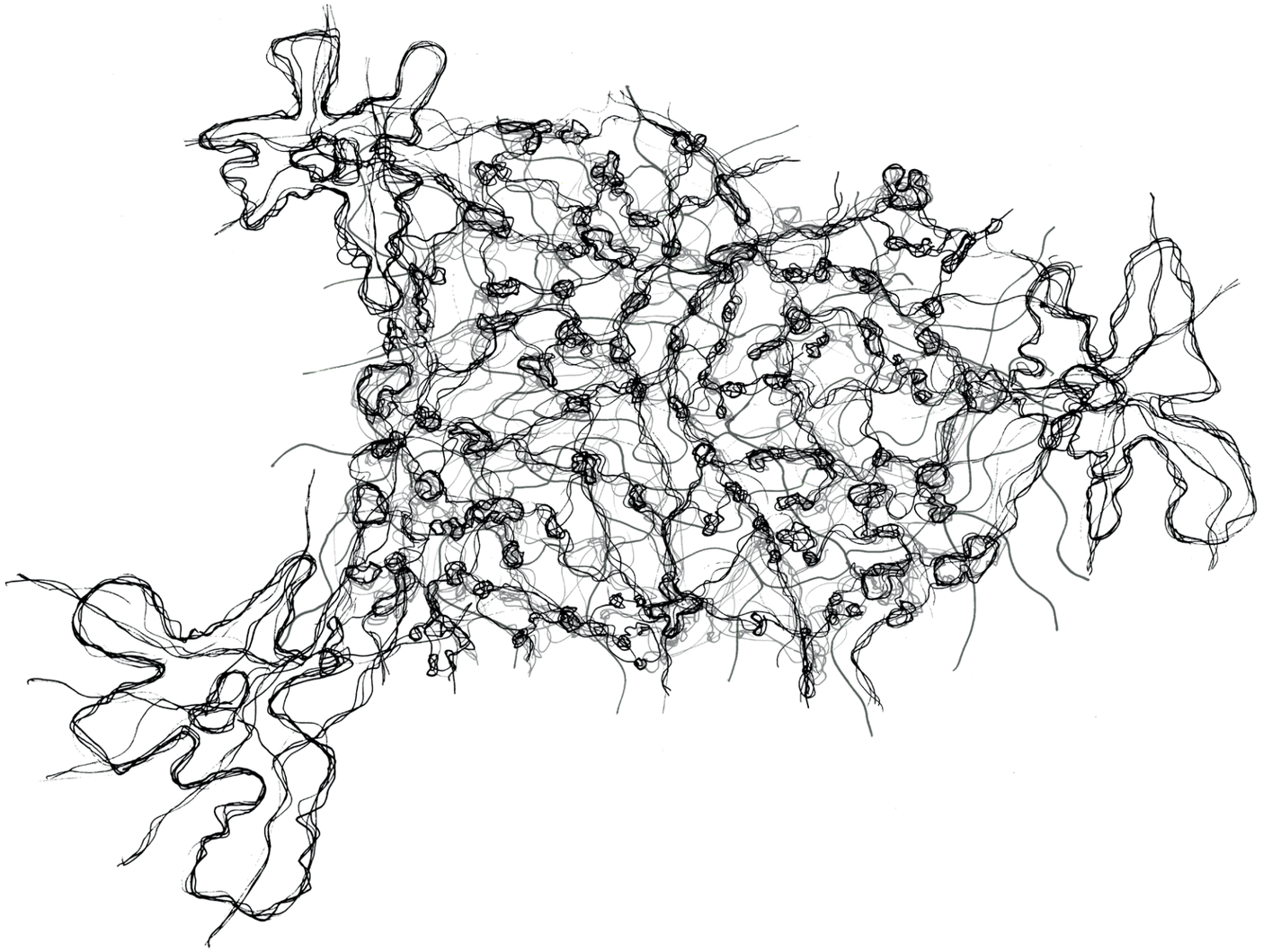

Fig. 3.2- Naar een fijnmazig netwerk in het Bocageland

3.3 Werking van het bocagekompas

Het bocagekompas is een kompas dat het Parkbureau en de gebiedscoalitie binnen het landschapspark Grenzeloos Bocageland houvast biedt en richting geeft in de overwegingen en plannen die ze maakt voor het gebied vandaag, morgen en voor de lange termijn. Het bocagekompas is geen klassiek kompas (zie figuur 3.3): het wijst niet naar het noorden, maar naar het midden. Centraal staat het "netwerklandschap" waarin de veelheid en diversiteit van natuurlijke landschapselementen en de sociale relaties in het gebied samenkomen. Wanneer we diepgaand gaan werken rond de voor ons gebied belangrijke subsystemen, nl. het sponslandschap, voedsellandschap, biodivers landschap en gastvrij landschap, helpt het bocagekompas om de problematieken niet eenzijdig, sectoraal te benaderen, maar net vanuit een systeemdenken.

Het netwerklandschap centraal zetten betekent de dynamische en meerlaagse landschapslogica centraal zetten. Het landschap is een levend en steeds verder ontwikkelend geheel, waarin een complex samenspel van natuurlijke (geologische, geomorfologische, hydrologische, ecologische, …) en menselijke factoren (cultuurhistorie, landgebruik, …) de streekidentiteit, de landschapskenmerken en hoe we ze ervaren continu bepalen. Daarom zetten we met het bocagekompas in op het omarmen van deze dynamiek. Daarbij streven we naar **een veerkrachtig netwerklandschap** dat - in haar constante evolutie - een steeds robuuster en fijnmaziger netwerk van natuurlijke en sociale lijnen gaat vormen. Waar het landschap nu vaak ruimtelijke ontwikkelingen ondergaat met verschraling en identiteitsverlies tot gevolg, zet het bocagekompas het kleinschalig bocagelandschap en haar landschappelijke kenmerken en kwaliteiten prominenter aan het stuur bij ruimtelijke ingrepen. Door pro-actief te sturen in ruimtelijke ontwikkelingen op basis van onze landschappelijke kernkwaliteiten, gaan we mee in de constante dynamiek die eigen is aan het landschap, maar grijpen we ze tegelijkertijd aan om het bocagelandschap en haar kenmerken en kwaliteiten te beschermen, herstellen en liefst zelfs te versterken.

Het dynamische karakter van het landschap en het systeemdenken verbindt het netwerklandschap met de vier subsystemen binnen het bocagekompas. We werken daarom op lange termijn tegelijkertijd ook aan een **fluctuerend sponslandschap**, een **bruisend biodivers landschap**, een **circulair voedsellandschap** en een **florerend gastvrij landschap**.

Dat het bocagekompas naar binnen wijst, duidt ook op het belang om te werken binnen de grenzen van het natuurlijk en landschappelijk systeem met het sociale kapitaal dat lokaal aanwezig is. In een geglobaliseerde wereld met een kwetsbare centraal georganiseerde voedsel-, energie- en materiaalvoorziening is de blik opnieuw op het lokale niveau richten niet vanzelfsprekend, maar zijn de voordelen legio. Inzetten op het gebruik van lokale, hernieuwbare energiebronnen en grondstoffen en het lokaal consumeren van lokaal geproduceerd, gezond en hoogwaardig voedsel is nodig. Op die manier kunnen we uit de neerwaartse spiraal stappen van uniformisering, aantasting en vervuiling van het landschap en het verzwakken van het sociaal weefsel en het lokaal ondernemerschap die de huidige economische krachten met zich meebrengen. Daarbij kunnen we ons laten inspireren door het verleden, toen de mens een meer directe band met zijn omgeving had dan nu het geval is.

Het lijkt onlogisch, maar in resoluut kiezen voor het aanvaarden van de beperking ligt net een grote kracht. Alleen dan kunnen we onze lokale creativiteit, innovatievermogen en samenwerkingsmogelijkheden optimaal aanboren. Alleen dan gaan we die duurzame verdienmodellen in mekaar kunnen puzzelen waar landbouwers, eigenaars van landgoederen en lokale ondernemers zo naar snakken. Vandaar dat investeren in het sociaal-economische weefsel een noodzakelijke voorwaarde is om te komen tot een regeneratieve toekomst van ons bocagelandschap.

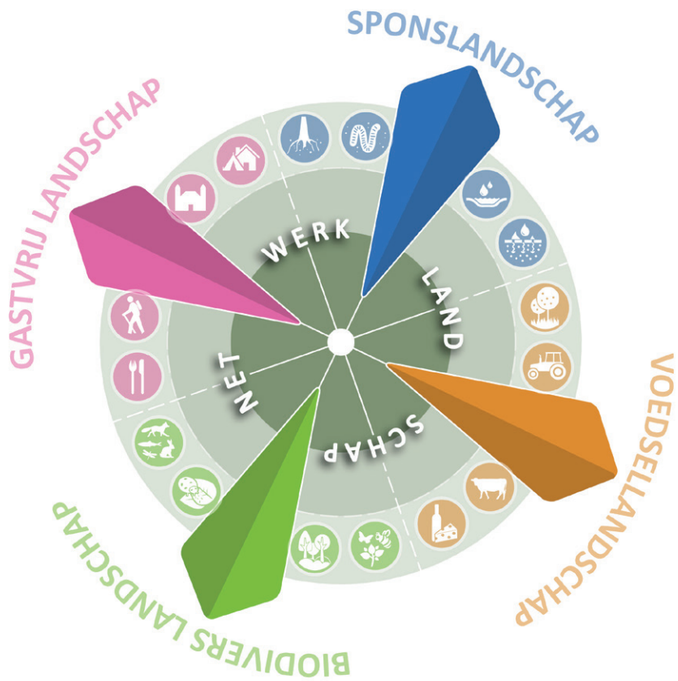

Fig. 3.3- Het bocagekompas met het "netwerklandschap" als centrale, verbindende factor

Gulpener bier

De Gulpener brouwerij voert al sinds de jaren '90 een ambitieus duurzaamheidsbeleid. Speerpunten van dit beleid zijn het inzetten op de kracht van de regio en het minimaliseren van milieubelasting. Om te brouwen vanuit de kracht van de regio, heeft de brouwerij een groot netwerk van regionale producenten. De hop van het Gulpener bier komt uit Reijmerstok, op steenworp afstand van de brouwerij. Een coöperatie van 30 boeren uit de regio verbouwt gerst, tarwe, spelt en rogge. De bieren worden gebrouwen met water uit eigen bronnen. Dit alles maakt dat de Gulpener bieren een lage 'voetafdruk' kennen, en maken het bier tot het enige echte bier van Nederlands bodem.

Ook qua milieubelasting werkt de brouwerij aan haar ambities, onder meer door biologische grondstoffen te gebruiken, en uiterlijk in 2030 te brouwen zonder gebruik van fossiele brandstoffen. Het blijven echter niet alleen ambities, de ingrepen zijn tastbaar en zichtbaar in het landschap. Op verschillende plekken in het Bocageland worden de percelen gemarkeerd waar biologische gewassen groeien (zie afbeelding), lokale producenten worden vermeld op de flesjes en de jaarlijkse hopoogst is een activiteit waar buurbewoners en sympathisanten van de brouwerij bij helpen.

In de kern van Gulpen investeert de brouwerij in een duurzaam brouwhuis, een biertuin en een restaurant. In het restaurant van de brouwerij staat het "25 miles-concept" centraal, waar enkel producten worden geserveerd die binnen een straal van zo'n 40 km zijn verbouwd of geproduceerd.

Fig. 3.4- Het lokale netwerk van Gulpener

3.4 Netwerklandschap als verbindende factor

Door in te zetten op de diversiteit en kleinschaligheid van het bocagelandschap streven we naar **een veerkrachtig netwerklandschap** (donkergroene laag in figuur 3.5) dat - in haar constante evolutie - een steeds robuuster en fijnmaziger netwerk van natuurlijke en sociale lijnen gaat vormen. Daarbij creëren we heel wat win-win's in de subsystemen sponslandschap, voedsellandschap, biodivers landschap en gastvrij landschap die er nauw mee verbonden zijn.

Het **netwerklandschap** van hagen, heggen, graften, bomenrijen en dreven, hoogstamboomgaarden, poelen, boskernen met mantelzoomvegetatie in de rand, soortenrijke graslanden, broekbossen en beekbegeleidende knotbomen, talrijke bronzones, … ondersteunt de werking van het Grenzeloos Bocageland als **fluctuerend sponslandschap** (blauwe laag op de figuur 3.5). De natuurlijke structuren van het netwerklandschap zorgen ervoor dat het regenwater minder snel neerslaat op de bodem en afstroomt, maar net beter infiltreert. Dankzij het hogere organische stof-gehalte van de bodem wordt het water ook langer vastgehouden in de bodem en krijgt het de tijd om de grondwatertafel en kwelstromen te voeden. Dat netwerklandschap biedt ook ruimte om water tijdelijk te stockeren door natuurlijke barrières en laagtes hogerop in het landschap en in natte zones langs de meanderende beekloop in de valleien. De klimaatsverandering met haar - enkel aan kracht toenemende - extreme droogte- en overstromingsperiodes dwingt ons te dansen op een waanzinnig grillige koord waarbij jammer genoeg steeds vaker mensen- en dierenlevens op het spel komen te staan. Om lokale inwoners en ondernemers en onze waardevolle habitats en al het leven erin zo goed mogelijk te beschermen dienen we het netwerklandschap ten volle te ondersteunen.

Gemengde eikenbossen en brede gemengde houtkanten met besdragende struiken in combinatie met doornstruweel voor de boom- en struikbewonende hazelmuis (Muscardinus avellanarius), bronpoelen langs hellingbossen met een hoop silexstenen en graften met een stenige ondergrond voor de warmteminnende vroedmeesterpad (Alytes obstetricans), beukenbossen, gemaaide hooilanden en kortgegraasde weilanden vol met loopkevers en langpootmuggen en mergelgroeven of grotten als winterverblijf voor de grootste West-Europese vleermuis - de Vale vleermuis (Myotis myotis), hakhoutbossen, hoogstamboomgaarden of holle wegen met dood (eiken)hout voor het vliegend hert (Lucanus cervus), voedselarme, permanente graslanden die weinig verstoord worden voor de zeldzame kleine paddenstoelen genaamd wasplaten (Hygrocybe), ondiepe, zuurstofrijke, snelstromende beken die vrij meanderen met hard substraat op de beekbodem zoals in de Voer en Berwijn voor de rivierdonderpad (Cottus perifretum), … Veeleisende, unieke planten- en diersoorten voelen zich duidelijk thuis in **het netwerklandschap** van het Grenzeloos Bocageland dat heel wat in de aanbieding heeft als **bruisend biodivers landschap** (lichtgroene laag op de figuur 3.5). Toch zorgen verstedelijkingsdruk en toenemende verharding, toeristische en recreatieve verstoring, inspoeling en aanrijking van nutriënten die leiden tot vermesting en verzuring, milieuverontreiniging, verdroging en wateroverlast met vervuild water, … ervoor dat het netwerklandschap dringende hulp nodig heeft om specifieke habitats en soorten verder te kunnen ondersteunen.

Kleine landschapselementen zoals hagen, heggen, houtkanten, bomenrijen of fruit-of knotbomen op en rond percelen zijn ook van belang voor de agrarische productie in **het netwerklandschap**. Ze houden de bodem vast, verbeteren de bodemstructuur, verhogen de waterinfiltratie door meer organische stof in de bodem en beschermen tegen erosie en uitspoeling van nutriënten. Ze zorgen ook voor beschutting tegen regen, wind en zon, bakenen percelen af, zorgen voor schaduw en beschermen zo tegen verbranding bij hitte. Ze huisvesten nuttige insecten voor bestuiving en plaagbestrijding, leveren houtsnippers en brandhout dat gebruikt kan worden als energiebron of voor het maken van compost, … Daarnaast kunnen voederhagen en -bomen een aanvulling betekenen op het rantsoen van vee qua mineralen en sporenelementen en bijdragen aan een betere gezondheid (spijsvertering, onderdrukken van parasieten, …). Via vormen van agroforestry kan noten-, fruit- en houtproductie gecombineerd worden met veeteelt of akkerbouw. Werken in een kleinschalig, reliëfrijk landschap als het Grenzeloos Bocageland is nochtans geen cadeau voor hedendaagse landbouwers die met een arbeidstekort, lage voedselprijzen en te rigide wetgeving en constante veranderingen vanuit de overheid kampen. Daarnaast is er vaak weinig agro-ecologische kennis beschikbaar op maat van een specifiek bedrijf. Het netwerklandschap inpassen in een duidelijk verdienmodel en garanties op toekomstperspectief voor de lokale landbouwbedrijven is cruciaal om het **circulair voedsellandschap** (oranje laag op de figuur 3.5) te beschermen waarin voedselproductie, het versterken van de bodemvruchtbaarheid en het hoogwaardig gebruik van biomassa centraal staan.

Meidoorn- en sleedoornhagen en hoogstamboomgaarden met lokale appel-, peer-, pruim- en kersenvariëteiten met hun witte of roze bloesem, de koeien die relaxed staan te kauwen als zwart-witte of bruine vlekken in een groen weidelandschap, een kleur- en geurexplosie van gele, witte, paarse en roze bloemen en kruiden in soortenrijke graslanden, de zon die het beekwater in haar grillige bedding doet glinsteren tussen de schaduw van de knotwilgen door, de kastelen en dorpjes die opduiken in een bosrijke omgeving, de wandelpaden die je boven op de heuvel een indrukwekkend panorama voorschotelen, de streekproducten die je verleiden met hun volle smaak en authentieke verhaal, … Mogelijkheden genoeg voor lokale inwoners en bezoekers om met al hun zintuigen te genieten van **het netwerklandschap** als **florerend gastvrij landschap** (roze laag op de figuur 3.5). Daartoe dienen we een duurzaam evenwicht te vinden tussen het toeristisch-recreatief gebruik van het landschap en de leefbaarheid van de lokale inwoners.

In het Operationeel Plan "Aan de slag met het bocagekompas" geven we verder invulling aan de vijf thema's van het bocagekompas met operationele doelstellingen en acties voor de korte en middellange termijn.

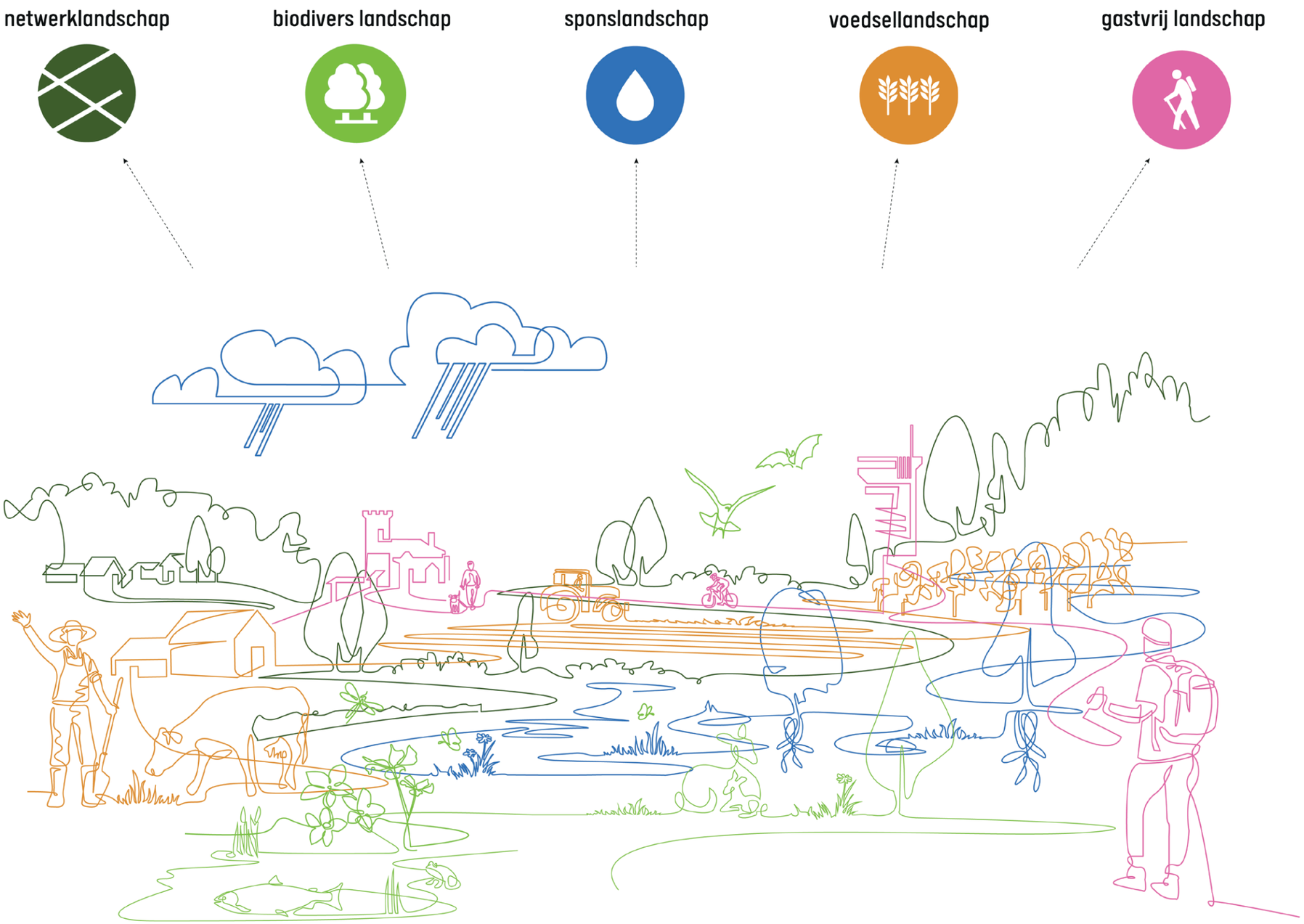

Fig. 3.5- De verwevenheid van het netwerklandschap met haar subsystemen (spons-, voedsel-, biodivers en gastvrij landschap)

4 Werking van het landschapspark

4.1 De lijm tussen beleid en terrein en tussen sectoren

Werken aan landschapsidentiteit- en kwaliteit vanuit een systeemdenken is in de huidige context niet eenvoudig. Zowel **op beleidsniveau** zien we een versnippering (tussen sectoren landbouw, natuur, milieu, water, erfgoed, toerisme, …) **als op bestuursniveau** (tussen gemeenten, intercommunales, regio's, provincies, gewesten, nationale overheid of rijk, …). Dat maakt werken op een geïntegreerde manier op landschapsniveau allesbehalve evident. Zeker gezien sommige sectorale beleidsdoelen en -kaders elkaar soms zelfs tegenspreken. Daarbij komt nog dat bovenlokale overheden vaak **sectoraal, rigide beleid** ontwikkelen dat ver van de praktijk staat. Overregulering en aannames die niet bij het gebied passen maken het moeilijk voor landbouwers, private eigenaars en landschapsbeheerders om op een vlotte, logische manier tot goede resultaten in de praktijk te komen. Als zware boetes ook nog eens het sluitstuk vormen van rigide kaders, dan verdwijnt de zin voor lokaal initiatief helemaal.

Het landschapspark Grenzeloos Bocageland wil daarom systematisch ijveren bij de bevoegde beleidsinstanties (binnen de drie bestuurlijke contexten - Vlaanderen, Wallonië en Nederland) voor **voldoende beleidsruimte voor gebiedsgericht beleid en grensoverschrijdende afstemming** tussen de drie regio's. Als neutrale gebiedscoördinator wil het landschapspark de bevoegde beleidsmakers ook rond de tafel brengen in **participatieve planningsprocessen voor deelgebieden** waarbij we, met het bocagekompas als houvast, actief naar win-win's zoeken over sectoren heen en deze laten landen op concrete plekken en percelen. Waar nodig worden er gezamenlijk **geïntegreerde oplossingen gezocht indien sectorale financiering en instrumentarium tekort schieten** voor de kansen en problemen die zich voordoen op het terrein. Waar we structureel blijven botsen op urgente knelpunten binnen bestaande wetgeving wil het landschapspark ook de verschillende opties overwegen om hierrond samen met de bevoegde overheden een **"regelluwe zone[15]"** af te bakenen of om rond dit thema te gaan **co-produceren met de overheid** (geïnspireerd op de filosofie van het "uitdaagrecht" of "right to challenge" - zie kaderstuk op p.62).

De afgelopen jaren is er ook een groeiende **kloof tussen burger en overheid** ontstaan waarbij ervaringen uit het verleden met "onbetrouwbare" overheden (die niet doen wat ze beloven) zorgen voor **een diep wantrouwen bij burgers en ondernemers**. Het **gevoel van slachtofferschap** dat lokaal leeft bij landbouwers, grondgebruikers en -eigenaars, jagers, erfgoeduitbaters, …creëert een voedingsbodem voor spanningen en conflict. Het landschapspark Grenzeloos Bocageland wil hierin mediëren en het vertrouwen actief heropbouwen zodat het slachtofferschap kan vervangen worden door **lokaal eigenaarschap**. Dit is natuurlijk allesbehalve eenvoudig en gebeurt niet

15 Een "regelluwe zone" is een regeling waarbij regelgeving voor een bepaalde tijd buiten toepassing gesteld wordt voor een specifiek probleem of specifieke doelgroep (algemene definitie Vlaamse overheid).

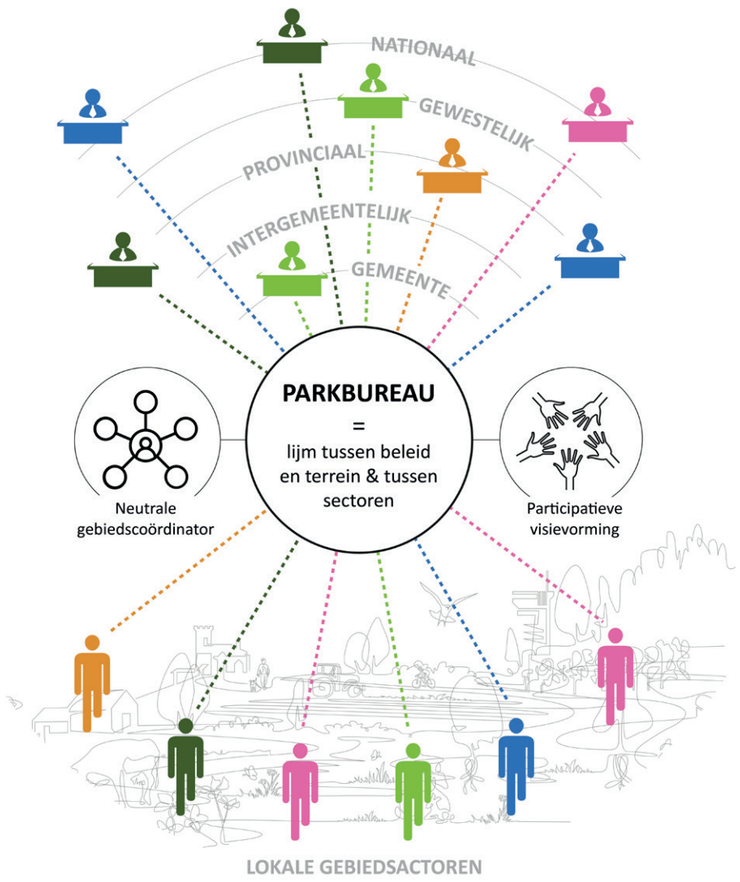

Fig. 4.1- Het parkbureau treedt op als "lijm" tussen beleidsactoren en gebiedsactoren door de rol van "neutrale gebiedscoördinator" op te nemen en participatieve planningsprocessen met interactie tussen beide groepen te begeleiden

van vandaag op morgen. De allereerste stap is investeren in personeel dat de tijd heeft om op terrein **in dialoog met de lokale betrokkenen te gaan en daarbij oprecht te luisteren**. Voor knelpunten of lokale ideeën/wensen/dromen die binnen de filosofie van het bocagekompas passen, ondersteunt het landschapspark met informatie op maat, met het ontzorgen bij subsidieaanvragen en hulp of doorverwijzing als het gaat om concrete aanplant- en inrichtingsdossiers. Ook voor **beleidsknelpunten** wil ze een **aanspreekpunt** zijn om deze aan te kaarten bij de bevoegde overheden. Daarbij erkennen we het belang en de meerwaarde van de praktijk- en gebiedskennis waarover de lokale betrokkenen beschikken. Het landschapspark ondersteunt waar mogelijk het **opzetten van experimenten binnen de bestaande wetgeving** om samen met de lokale betrokkenen nieuwe samenwerkingen en methodieken in de praktijk uit te testen. Zo treden we op als laboratorium waar kennis en ervaring wordt opgebouwd die relevant zijn voor andere gebieden in Vlaanderen, Wallonië en Nederland met gelijkaardige uitdagingen . Ook de lokale gebiedsactoren worden uitgenodigd bij **participatieve planningsprocessen voor deelgebieden** van het landschapspark om, samen met de beleidsmakers, tot een visie te komen die zowel matcht met de terreinkennis en landschapslogica als met de beleidsprioriteiten.

Tijdens die participatieve planningsprocessen ervaren beleidsmakers het belang van terreinkennis en het engagement van de lokale gebiedsactoren en kunnen ze die ervaring meenemen in het evalueren en verbeteren van bestaand beleid en in het ontwikkelen van nieuw beleid. Tegelijkertijd ervaren de lokale betrokkenen het belang van een overheid die heldere oplossingsrichtingen en faire stimuli ontwikkelt voor bovenlokale maatschappelijke uitdagingen waar we vroeg of laat allemaal mee geconfronteerd worden. **Beleidsactoren en gebiedsactoren hebben elkaar nodig**. Als landschapspark Grenzeloos Bocageland willen we daarom **de "lijm" zijn tussen beide** (zie figuur 4.1 op p.61) waardoor we met vereende krachten constructiever kunnen gaan samenwerken. Hierin treedt het landschapspark op als **neutrale gebiedscoördinator** die empathisch luistert naar alle betrokken partijen met elk hun frustraties, ideeën en dromen. Deze informatie voedt alle acties en initiatieven die het landschapspark neemt, net zoals het de participatieve planningsprocessen voedt waarbij zowel beleidsmakers als lokale betrokkenen samen rond de tafel gaan zitten.

Uitdaagrecht of "Right to challenge"[16]

Momenteel beweegt er best wel wat in België en Nederland in de zoektocht naar democratische vernieuwing en het experimenteren met verregaande vormen van burgerparticipatie, waarbij overheden burgers het vertrouwen geven om zelf (beleids)verantwoordelijkheid op te nemen. Eén voorbeeld daarvan is het "right to challenge" dat kwam overwaaien uit het Verenigd Koninkrijk en nu reeds in 130 Nederlandse gemeenten en provincie Friesland kan toegepast worden. Ook de federale en Vlaamse overheid in België werken aan een kader om hier experimenteel mee aan de slag te gaan.

Bij het uitdaagrecht kunnen initiatiefnemers in Nederland taken van de gemeente, de provincie of het waterschap overnemen als zij denken het slimmer, beter, goedkoper of anders te kunnen doen. Hiermee wordt de overheid "uitgedaagd". Bewoners en maatschappelijke organisaties krijgen zo de kans om hun idee te gaan uitvoeren.
Hoe werkt het in de praktijk? Initiatiefnemers komen met een plan om bestaande taken van de overheid over te nemen en zelf te gaan uitvoeren. Zij zoeken draagvlak in de buurt en dienen hun plan in bij de overheid. Voorbeeld: het onderhouden van een park, het schoonhouden van grachten of het beheer van een buurthuis. Als het plan past binnen de beschikbare financiën, nemen zij de overheidstaak over.
Met het uitdaagrecht kunnen initiatiefnemers ook 'co-produceren' met de overheid als zij denken een overheidstaak slimmer, beter of goedkoper te kunnen uitvoeren, maar daarbij wel moeten samenwerken met de overheid. Bijvoorbeeld een nieuwe invulling van het provinciale natuurbeleid met steun van landbouwers ontwikkelen. Met het uitdaagrecht kunnen boeren en maatschappelijke organisaties zelf aan de slag gaan met natuurontwikkeling, en maken hierover afspraken over afstemming en samenwerking met de provincie.

Het grootste en meest bekende voorbeeld van het uitdaagrecht is het Friese programma "Natuer mei de Mienskip" ("Natuur met de samenleving"), waarbij de provincie Friesland door landbouwers, natuurorganisaties en grondeigenaren met succes werd uitgedaagd. De boeren realiseerden samen met natuurorganisaties zo'n 500 hectare nieuwe natuur en zullen in de komende jaren het beheer van zo'n 1.000 hectare natuurgrond overnemen. De organisaties kunnen daarbij de provinciale budgetten gebruiken.

16 Bron: uitdaagrecht.nl

Fig. 4.2- Herfst bij Slenaken (© Visit Zuid-Limburg)

4.2 Governancestructuur

Het **Parkbureau**[17] werkt binnen het Grenzeloos Bocageland én geïntegreerd én op landschapsniveau over de grenzen heen aan het bemensen, begeesteren, betrekken, bedenken, bemiddelen, beheren, bekostigen, … van de missie en visie van het landschapspark. Het Parkbureau neemt daarbij de rol op van algemene, neutrale gebiedscoördinator in haar dagdagelijkse werking en de rol van procesbegeleider in de geïntegreerde planvorming in deelgebieden. Op die manier vormt ze de "lijm" tussen beleid en terrein en tussen sectoren. Daarbij werkt ze nauw samen met de leden van de gebiedscoalitie (besturen, middenveldorganisaties en terreinbeheerders) en alle lokale betrokkenen (landbouwers, grondeigenaars en -gebruikers, inwoners, verenigingen, …). Deze ruime waaier aan belanghebbenden ontmoet elkaar zowel op fora met een geïntegreerde landschapsinsteek als ook op fora met een sectorale insteek.

Na de erkenning van het landschapspark door de Vlaamse overheid richt de gebiedscoalitie van Grenzeloos Bocageland een Parkbureau op binnen de rechtspersoon van vzw Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren. We onderzoeken in de jaren die daarop volgen wanneer de oprichting van een nieuwe grensoverschrijdende rechtspersoon (bijv. een BGTS oftewel Benelux Groepering voor Territoriale Samenwerking, voor meer info zie bijlage 2) opportuun is om de werking van het Parkbureau in een grensoverschrijdende context zo optimaal mogelijk te laten verlopen.

Het Parkbureau, dat autonoom opereert binnen de vzw Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, wordt aangestuurd door een bestuursorgaan dat instaat voor de strategische beslissingen om tot een optimale uitvoer van het Masterplan en Operationeel plan te komen. Deze **Stuurgroep** bestaat uit de bestuurders van veertien overheden en publieke instellingen[18] die minstens twee keer per jaar samenkomen. Zij sturen de opmaak van het strategisch jaarplan en de jaarlijkse begroting aan en evalueren de financiële en inhoudelijke resultaten van het afgelopen jaar. In de Stuurgroep zetelen bestuurlijke vertegenwoordigers van de volgende instanties:

- Zeven gemeenten: Voeren (B), Aubel (B), Dalhem (B), Plombières (B), Eijsden-Margraten (NL), Gulpen-Wittem (NL) en Vaals (NL)
- Drie provincies: Limburg (B), Limburg (NL) en Luik (B)
- Vlaams Agentschap voor Natuur en Bos
- Waals Departement van Landbouw, Natuurlijke hulpbronnen en Milieu (SPW ARNE)
- Euregio Maas-Rijn EGTS
- Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Ook de andere overheidsinstellingen, organisaties en terreinbeheerders binnen de gebiedscoalitie Grenzeloos Bocageland krijgen via het **Strategisch Partneroverleg** een formeel platform binnen de governancestructuur van het landschapspark. Dit is een ambtelijk orgaan dat minstens twee keer per jaar samenkomt en inhoudelijk-strategisch advies voorbereidt voor de Stuurgroep. Binnen het strategisch kader uitgewerkt door de Stuurgroep opereert het Strategisch Partneroverleg ook als een toetsingsorgaan voor de operationele werking van het Parkbureau. Coalitiepartners stellen zich kandidaat om deel te nemen aan het Strategisch Partneroverleg. Een goede mix van Vlaamse, Waalse en Nederlandse partners, net zoals een brede waaier aan inhoudelijke expertise met betrekking tot de vijf thema's van het Bocagekompas (netwerklandschap, sponslandschap, voedsellandschap, biodivers landschap en gastvrij landschap) wordt nagestreefd. In totaal gaat het om een groep van minimaal tien en maximaal vijftien organisaties. De verkiezingen voor deelname aan het Strategisch Partneroverleg vinden driejaarlijks plaats onder toezicht van de Stuurgroep. De documenten (in voorbereiding en definitief) van het Strategisch Partneroverleg en de Stuurgroep worden via een digitaal platform gedeeld met de rest van de gebiedscoalitie, zodat elke partner voldoende geïnformeerd is over de strategische keuzes die voorbereid en genomen worden.

Om te kunnen optreden als neutrale gebiedscoördinator wijzen we **zes belangrijke rollen** toe binnen het Parkbureau (zie figuur 4.3). Het Parkbureau werkt structureel grensoverschrijdend, maar omwille van de drie verschillende bestuurscontexten (Vlaanderen, Wallonië, Nederland) waarin we aan de slag gaan, is het belangrijk om ook een regionale werking uit te bouwen van waaruit dan weer intensief grensoverschrijdend kan worden uitgewisseld, afgestemd en samengewerkt.

Het gaat om de volgende zes rollen:

17 Volgens het Vlaams ontwerp van Decreet houdende de Vlaamse Parken en algemene Landschapszorg van 31/03/23 is het Parkbureau een rechtspersoon zonder winstuitkeringsoogmerk aan wie het management van een landschapspark is toegewezen. Een Parkbureau van een grensoverschrijdend landschapspark is bevoegd voor het management van het grensoverschrijdend gebied. De opdracht van een Parkbureau bestaat in het coördineren, afstemmen en initiëren van initiatieven en de werking in het gebied waarvoor het landschapspark erkend is en waarvan de coördinatie aan hem werden toevertrouwd, in overeenstemming met het doel. Een parkbureau kan de rechtshandelingen stellen die rechtstreeks bijdragen tot de vervulling van zijn opdrachten en de verwezenlijking van de doelstellingen van een landschapspark waarvan het management aan hem werden toegekend.

18 Omdat de gebiedscoalitie op middellange termijn een nieuwe grensoverschrijdende rechtspersoon (zoals een BGTS) wilt oprichten, vragen we een uitzondering op de samenstelling van het bestuursorgaan, zoals vermeld in artikel 12 § 2 in het ontwerp van Decreet houdende de Vlaamse Parken en algemene Landschapszorg van 31/03/23, zodat het huidige bestuursorgaan van het Parkbureau Grenzeloos Bocageland, de stuurgroep, louter uit overheden en publieke instellingen kan bestaan en daarna kan evolueren naar de Algemene Vergadering van een BGTS.

- **Een grensoverschrijdende coördinator** stuurt het team aan, bewaakt de algemene operationele koers van het landschapspark en vervult een secretarisfunctie voor de **Stuurgroep** en het **Strategisch Partneroverleg**. Daarnaast focust deze coördinator zich op het bewaken van de beleidsruimte voor de toepassing van het Bocagekompas binnen lopende en nieuwe beleidsprocessen in de grensoverschrijdende perimeter van het landschapspark. Deze coördinator werkt daarvoor nauw samen met de **Werkgroep Beleid** (o.a. bestaande uit de landbouw- en eigenaarsorganisaties) waarin het aankaarten van beleidsknelpunten en -kansen wordt voorbereid. Deze werkgroep werkt nauw samen met andere grensoverschrijdende instanties en fora zoals het Drielandenpark en de Euregio Maas-Rijn, de grensoverschrijdende werkgroep Jeker-Geul voor waterbeheerders, het Tripartite overleg van de Vlaamse Landmaatschappij, … De grensoverschrijdende coördinator ondersteunt ook de regionale coördinatoren met betrekking tot het organiseren van de **cocreatie binnen de geïntegreerde planvorming** in deelgebieden en kan ingeschakeld worden voor **actieve conflictbemiddeling**.

- Een **grensoverschrijdende communicatiemedewerker** staat in voor de opmaak en uitvoer van de communicatiestrategie (zie 4.4) van het landschapspark samen met de relevante partners uit de gebiedscoalitie. De communicatiemedewerker werkt daarvoor nauw samen met de Werkgroep Communicatie (o.a. bestaande uit de gemeentebesturen en de toeristische organisaties), die tweemaandelijks samenkomt, om de communicatie-acties gericht op de verschillende doelgroepen (o.a. grondgebruikers en eigenaars, inwoners en bezoekers) van het landschapspark te stroomlijnen. De communicatiemedewerker beheert de website en sociale mediakanalen van het park en helpt bij

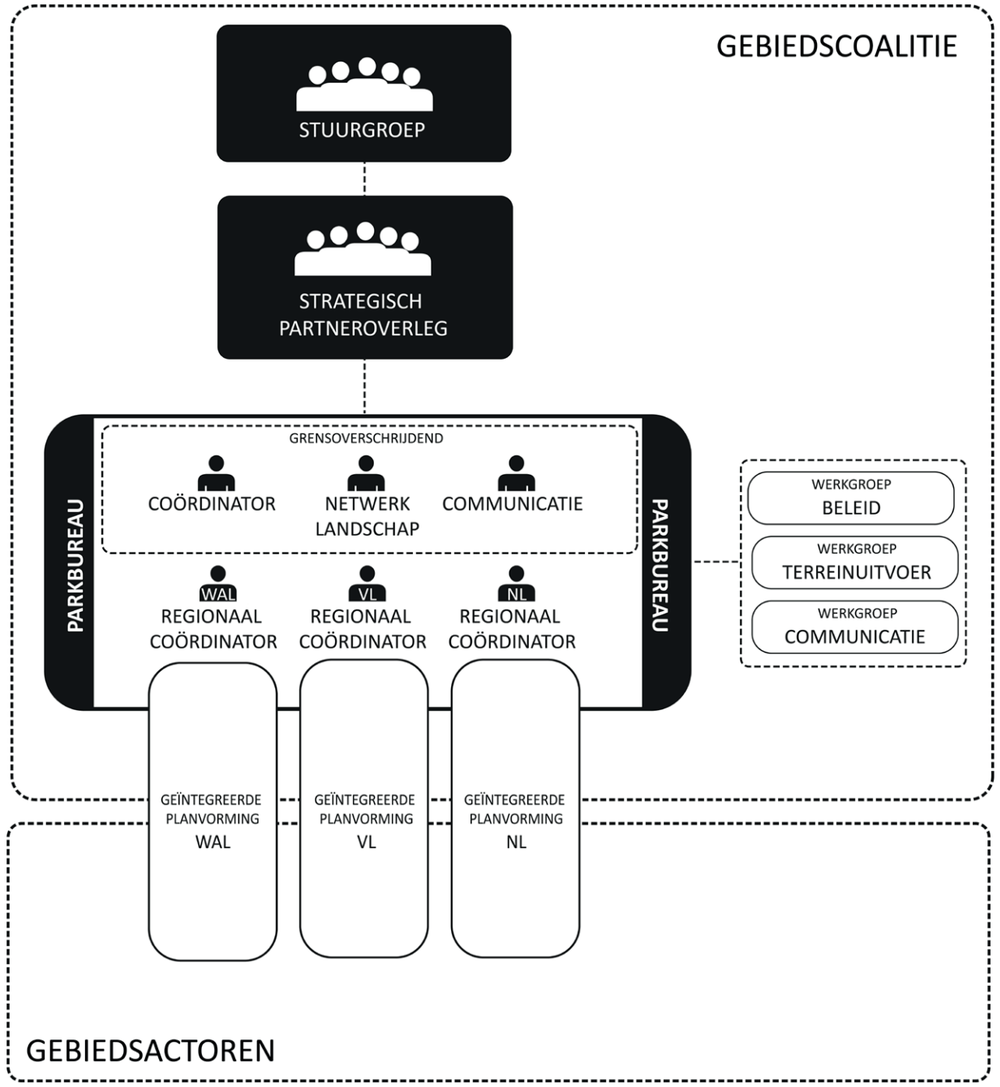

Fig. 4.3- Governancestructuur van het landschapspark met de Stuurgroep, het Strategisch Partneroverleg, het Parkbureau, ondersteund door drie werkgroepen en drie geïntegreerde planningsprocessen in deelgebiede nmet beleids- en gebiedsactoren samen

de organisatie van de tweemaandelijkse Bocagecafé's[19] en andere sporadische evenementen. De communicatie vanuit het landschapspark gebeurt zowel in het Nederlands als in het Frans.

- **Een grensoverschrijdende expert Netwerklandschap** die inhoudelijke expertise inbrengt met betrekking tot ecologische en cultuurhistorische aspecten van kleine landschapselementen, hoogstamboomgaarden, graslanden, … Voor deze rol wordt structureel samengewerkt met het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, waardoor deze rol in de praktijk door verschillende experts volgens de noden op terrein wordt ingevuld. Er zit ook een luik terreinuitvoer (voorbereiding en begeleiding van uitvoer van aanplant of beheer) onder, waarbij deze persoon de Werkgroep terreinuitvoer twee keer per jaar samenroept om goede praktijken uit te wisselen tussen de groenambtenaren van de gemeenten, agrarische beheerscollectieven, aannemers en sociale ploegen actief in het gebied. Dit gebeurt zo veel mogelijk via demomomenten op terrein.

- **Drie regionale coördinatoren** treden op als laagdrempelig contactpersoon en vertrouwenspersoon voor de lokale gebiedsactoren binnen het Vlaamse, Waalse en Nederlandse deel van het landschapspark. Zij verkennen pro-actief de mogelijkheden om zowel de natuurlijke rijkdom als de sociale rijkdom in het landschap te versterken. Daarbij pikken ze signalen en ideeën op van het terrein die aansluiten op de filosofie van het Bocagekompas en leggen ze in **regionale werkgroepen Geïntegreerde planvorming** voor aan de relevante besturen en organisaties uit de gebiedscoalitie. Op die manier bekijken ze onder welke vorm en met welke ondersteuning deze ideeën kunnen uitgevoerd worden. Tijdens **workshops** komen de beleidsactoren, andere coalitiepartners en gebiedsactoren ook samen om samen de geïntegreerde planvorming concreet te maken met een maatregelenset op perceelsniveau. Deze regionale coördinatoren wisselen onderling continu kennis uit en zoeken naar grensoverschrijdende win-win's in de uitvoer van inrichting en beheer en in de samenwerkingsverbanden die ontstaan. Door de samenwerking tussen deze drie regionale coördinatoren binnen de grensoverschrijdende werking van het Parkbureau geven we vorm aan een gezamenlijk grensoverschrijdend landschapsbeheer

Binnen de personeelscapaciteit van 6 VTE (zie 4.5) voorzien we, naast de invulling van deze zes rollen, ook ondersteuning op het vlak van administratie en boekhouding, IT, GIS-opmaak van kaartmateriaal, juridisch advies en vertaling Nederlands - Frans zodat het Parkbureau optimaal, transparant en tweetalig kan functioneren.

19 Op Bocagecafé's worden lokale gebiedsactoren en partners van de gebiedscoalitie elke twee maanden uitgenodigd om kennis te delen en te netwerken rond specifieke thema's.

Fig. 4.4- Op pad bij de Molen van Terbruggen (Plombières)

Het Parkbureau wil in haar **basiswerking** naast de grondgebruiker en -eigenaar, inwoner en ondernemer staan en oprecht luisteren naar de behoeften en frustraties die er lokaal leven met betrekking tot de thema's uit het Bocagekompas. Vanuit deze constante dialoog en de vertrouwensrelatie die wordt opgebouwd ontstaat **een dienstverlening op maat van het gebied, de lokale betrokkenen en de kansen en knelpunten die zich voordoen**. Hierbij neemt het Parkbureau, binnen de personeelscapaciteit die ze ter beschikking heeft, volgende zaken zo goed mogelijk op:

- Laagdrempelig contactpersoon & vertrouwenspersoon via bilateraal contact en keukentafelgesprekken met gebiedsactoren
- Aanleveren van informatie op maat en geschikte subsidiekanalen met betrekking tot landschapsgerelateerde vragen
- Begeleiden van participatieve planvorming op deelgebiedsniveau met gebieds- en beleidsactoren via workshops
- Samen met de partnerorganisaties voorbereiden en uitvoeren van concrete aanplant- en inrichtingsdossiers (bomen, hagen, hoogstamboomgaarden, houtkanten, poelen, …), rekening houdend met het Bocagekompas (bijv. in functie van doelsoorten en ecologische verbindingen)
- Coördinatie (samen)aankoop van autochtoon, inheems plantgoed
- Coördinatie en uitvoer van achterstallig beheer van (knot) bomen, fruitbomen, hagen, houtkanten, graften, …
- Kennisdeling tussen de coalitiepartners, gebiedsactoren, beleidsactoren en kenniscentra organiseren en het aanbieden van opleidingsmogelijkheden
- Samenwerking tussen o.a. landbouwers, natuurbeheerders en andere landschapsbeheerders stimuleren
- Conflictbemiddeling met betrekking tot conflicten over landgebruik en landschapsbeheer met een impact op de werking van het landschapspark
- Ondersteunen van nieuwe vormen van ondernemerschap in lijn met het Bocagekompas

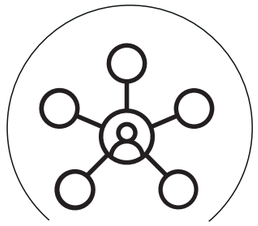

Neutrale gebiedscoördinator

Participatieve planvorming

Daarbij worden de medewerkers van het Parkbureau ondersteund door enkele structurele tools waarop ze kunnen terugvallen voor informatieverspreiding en -verzameling, kennisuitwisseling en dialoog. Het gaat om de volgende vier tools:

- De **website** van het landschapspark zetten we in om laagdrempelige basisinformatie over mogelijke subsidiekanalen in de drie bestuurscontexten te delen ("subsidiewijzer") en om basiskennis te verspreiden over de multifuctionele inzet van landschapselementen ("bocage-alfabet")
- Via de **app** van het landschapspark verzamelt het landschapspark via een netwerk aan vrijwilligers (onze "ogen en oren op het terrein") belangrijke terreininformatie rond aspecten die van belang zijn voor de geïntegreerde planvorming, voor de werkgroepen Terreinuitvoer, Communicatie of Beleid. Dit kan bijv. gaan om het inventariseren van wildschade, invasieve uitheemse exoten, modderstromen, knotbomen met achterstallig beheer, …
- Op **Bocagecafé's** worden lokale gebiedsactoren en partners van de gebiedscoalitie elke twee maanden uitgenodigd om kennis te delen en te netwerken rond specifieke thema's waar interesse voor bestaat (bijv. good practices agrarisch landschaps- en natuurbeheer, …). Bocagecafé's zorgen er o.a. voor dat lokale gebiedsactoren op een laagdrempelige manier nauw betrokken worden bij de werking van het landschapspark waarbij ze uitgenodigd worden om ideeën en inzichten aan te dragen en aan te geven wat hun wensen en noden zijn. Dit is informatie waar de medewerkers van het Parkbureau verder mee aan de slag gaan.
- Met de **Bocage-academie** wordt een structurele samenwerking uitgebouwd met relevante onderzoeksinstellingen in België en Nederland om vragen vanuit de praktijk door te laten stromen binnen het academisch onderzoek, maar ook om onderzoeksinzichten van afgerond onderzoekswerk door te laten stromen naar de praktijk. I.s.m. het Drielandenpark worden ook Duitse onderzoeksinstellingen betrokken. Daartoe organiseren we twee keer per jaar relevante academische lezingen in het landschapspark.

Fig. 4.5- Wegkruis bij 's-Gravenvoeren (© RLHV)

4.3 Gebiedscoalitie

Om de ambities van het landschapspark voor de vijf thema's van het Bocagekompas te kunnen waarmaken en het volledige Operationeel Plan te kunnen uitvoeren, werkt het Parkbureau graag en nauw samen met de partners in de gebiedscoalitie die rond deze thema's reeds jarenlang actief zijn met uiteenlopende initiatieven in het gebied. Daarbij zal het Parkbureau de coalitiepartners zo goed mogelijk ondersteunen in hun acties en de geïntegreerde manier van werken van het Bocagekompas bewaken.

De besturen, middenveldorganisaties & terreinbeheerders die deel uitmaken van de gebiedscoalitie ontmoeten elkaar zowel op fora met een geïntegreerde landschapsinsteek als ook op fora met een sectorale insteek. Zo nemen ze namelijk deel aan de processen van geïntegreerde planvorming en ontmoeten ze elkaar tijdens de Bocagecafé's. Voor de thema's gastvrij landschap, biodivers landschap, sponslandschap en voedsellandschap wordt er jaarlijks ook één organisatie uit de gebiedscoalitie gekozen die de coördinatie van **de sectorale uitwisseling** binnen de gebiedscoalitie dat jaar coördineert. Dit gaat om de organisatie van een jaarlijks uitwisselingsmoment -deels terreinbezoek, deels vergadering - waarin rond actuele thema's kennis kan gedeeld worden. Belangrijke sectorale trends en inzichten die op deze uitwisselingsmomenten aan bod komen deelt de sectorale coördinator met het Strategisch Partneroverleg zodat deze informatie kan meegenomen worden in de strategische advisering van de Stuurgroep.
De gebiedscoalitie van het Grenzeloos Bocageland is een jonge coalitie, die voor de start van het proces van opmaak Masterplan en Operationeel Plan van het kandidaat-landschapspark nog nooit had samenwerkt in zo'n gezamenlijk, geïntegreerd visievormingsproces. Bij indiening van de conceptnota in september 2021 telde de gebiedscoalitie zesentwintig partners; in mei 2023 is ze al in omvang verdubbeld. Het enthousiasme en het geloof in de kandidatuur bleek uit de sterke deelname aan de denkdagen, werkgroepen, terreinbezoeken, de Dag van het Grenzeloos Bocagelandschap, … tijdens het afgelopen participatief proces (voorjaar 2022 - voorjaar 2023). Er is nog een groot, latent potentieel om in de toekomst gestaag verder te groeien (o.a. door regionale onderzoeksinstellingen en educatieve organisaties nauwer te betrekken).

De gebiedscoalitie omvat een zestigtal organisaties, uit zowel Vlaanderen, Wallonië als Nederland, die in mei 2023 een **samenwerkingsovereenkomst (leden Stuurgroep) of engagementsverklaring (andere coalitiepartners)** ondertekenden waarin hun engagement, als partner in de gebiedscoalitie en dus het respecteren en hanteren van het bocagekompas in de toekomst, werd bekrachtigd (zie bijlage 3). Het Parkbureau van haar kant wil haar coalitiepartners helpen om op een geïntegreerde manier op landschapsniveau mooie resultaten volgens het bocagekompas te boeken.

Euregionale partners		
Euregion Maas-Rijn (EGTS) - Drielandenpark		
Vlaamse partners	**Waalse partners**	**Nederlandse partners**
gemeente Voeren	gemeente Dalhem	gemeente Eijsden-Margraten
provincie Limburg	gemeente Aubel	gemeente Gulpen-Wittem
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren	gemeente Plombières	gemeente Vaals
Toerisme Voerstreek	provincie Luik	provincie Limburg
Boerennatuur Vlaanderen	Groupe d'Action Locale (GAL) Pays de Herve	Nationaal Landschap Zuid-Limburg
Boerenbond	Maison du Tourisme de Pays de Herve	Landschapsbureau HeusschenCopier
Landelijk Vlaanderen	Agence de Développement Local (ADL) Lontzen - Plombières - Welkenraedt	Visit Zuid-Limburg
Hubertusvereniging	Office du Tourisme du Pays d'Aubel	Natuurrijk Limburg
IOED Oost	Maison du Site Minier et Office du Tourisme de la Commune de Plombières	Bond Heemschut Limburg
Heem en natuur Voeren	Natagriwal	Stichting Ark Natuurontwikkeling
Natuurpunt Beheer	Natagora	Staatsbosbeheer
Stichting Elzéard	WWF Belgique	Natuurmonumenten
WWF België	Département Nature et Forêts	Natuurkracht
Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek	Contrat Rivière Meuse aval	Limburgs landschap
Vlaamse Milieumaatschappij	Université de Liège	Waterschap Limburg
Nationale Boomgaardenstichting	Waals departement van Landbouw, Natuurlijke hulpbronnen en Milieu (SPW ARNE)	WML Limburgs drinkwater
Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs (PIBO)	AgraOst	Stichting Natuurlijk Geuldal
Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA)		Regionaal Voedselsysteem Zuid-Limburg
Wildbeheereenheid Voeren		Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG)
Bekkenbestuur Maasbekken		

De gezichten achter het Master- en Operationeel Plan

De letters op dit papier kwamen tot stand dankzij de expertise en creativiteit van een grote groep geëngageerde mensen die zich verbonden voelen met het Grenzeloos Bocageland. We geven je graag een korte impressie van het doorlopen participatieve proces[20] waarbij we enkele onder hen ook aan het woord laten. Want zonder deze enthousiaste groep mensen die dit verhaal samen wil schrijven geen landschapspark!

20 In bijlage 4 vindt u het overzicht van de burgerinspraakmomenten die we organiseerden tussen januari 2022 en mei 2023. Hiernaast vonden ook terreinbezoeken, workshops, denkdagen en overleg plaats met de ruime groep aan coalitiepartners.

Fig. 4.6- Het team achter het Master- en Operationeel Plan (© RLHV)

4.4 Participatie en communicatie

Participatie en cocreatie - structureel ingebed in de basiswerking van het landschapspark

In de basiswerking van het Parkbureau staan de lokale betrokkenen - de landbouwers, eigenaars, grondgebruikers, inwoners, ondernemers, … - centraal. Participatie is dus structureel ingebouwd in de dagdagelijkse werking van het landschapspark. En de participatie gaat vaak naar het niveau van cocreatie: lokale betrokkenen geven mee vorm aan de agenda van het landschapspark en bepalen mee het doel en de scope van initiatieven of projecten in hun initiatiefase. Dit gebeurt op verschillende manieren, die elkaar ook onderling versterken:

- De regionale coördinator luistert vanuit de positie van **vertrouwenspersoon** in keukentafelgesprekken of contacten op terrein eerst en vooral goed naar de verzuchtingen, maar ook naar de ideeën, wensen en dromen van lokale betrokkenen. Waar mogelijk begeleidt de regionale coördinator snelle **"quick-wins"** (hulp bij achterstallig onderhoud landschapselementen, beperkt aanplantdossier, doorverwijzing naar bevoegde instanties, …). Daarnaast zet het Parkbureau in op **"ontzorging"**: informatie op maat aanleveren, geschikte subsidiekanalen of andere financieringsvormen zoeken, grote aanplant- en inrichtingsdossiers uitwerken samen met partners, …
- Lokale betrokkenen worden door de regionale coördinatoren ook collectief uitgenodigd voor **participatieve planvormingsprocessen in deelgebieden** van het landschapspark waarbij ze een gelijkwaardige positie innemen als de betrokken beleidspartners. Daarbij worden ze erkend voor de belangrijke terreinkennis en ideeën die ze hebben en worden ze ondersteund om die terreinkennis verder op te bouwen als de **"ogen en oren op het terrein"** van het landschapspark via de app voor terreininventarisatie van het landschapspark. We ondersteunen hen om te **experimenteren** met verschillende vormen van landschapszorg en om die kennis en ervaringen te delen binnen het grensoverschrijdende netwerk van betrokkenen.
- Op de **tweemaandelijkse grensoverschrijdende Bocagecafés** (met een aanbod aan lokaal geproduceerde dranken en versnaperingen) ontmoeten lokale gebiedsactoren (landbouwers, eigenaars, ondernemers, …) en partners van de coalitie (besturen, middenveldorganisaties, terreinbeheerders) elkaar rond specifieke thema's. Op die manier leren ze elkaar beter kennen in een gemoedelijke setting, wisselen ze kennis uit (door lokale getuigenissen, externe sprekers en netwerking) en verkennen ze kansen om nauwer te gaan samenwerken in de toekomst. Op deze momenten pikken de medewerkers van het Parkbureau heel wat signalen op waar ze verder mee aan de slag gaan in de basiswerking van het landschapspark of bij het uitschrijven van nieuwe projecten.

Communicatie - liefde voor het landschap koesteren en het creëren van bewustwording

Het landschapspark focust zich op vijf belangrijke doelgroepen:

- Grondgebruikers en -eigenaars met o.a. de landbouwers
- Lokale ondernemers
- Inwoners
- Recreanten en bezoekers
- Kinderen en jongeren

In de communicatiestrategie van het landschapspark staan de harten en de hoofden van deze doelgroepen centraal. De liefde voor het landschap in het Grenzeloos Bocageland is heel tastbaar aanwezig in het gebied onder inwoners, landbouwers, beheerders, ondernemers en recreanten en is één van onze grote troeven. We koesteren deze verbondenheid dan ook zorgvuldig en bestendigen haar voor de lange termijn. Door deze verbondenheid o.a. door te geven aan de jongere generaties die in het gebied wonen of er op bezoek komen. Daarbij is het van belang dat kinderen en jongeren de kans krijgen om via speelse, zintuiglijke ervaringen stil te staan bij wat een "landschap" is, hoe "bocage" eruit ziet en op welke manier het landschap ons leven elke dag mooier en makkelijker maakt. Dit willen we doen door projecten uit te werken om bijv. een educatief spel voor scholen en jeugdbewegingen uit te werken over de waarde van het bocagelandschap (met partners als Centrum voor Natuur- en Milieueducatie Maastricht, …), jongeren actief de zorg voor onroerend erfgoed (kappelletje, een vakwerkhuis, veldkruis, …) in hun omgeving te laten opnemen (zoals in het kader van de projectoproep "Jong redt oud" van Belgische provincie Limburg), …

Aan die sterke liefde voor het landschap willen we nog enkele lagen bewustwording toevoegen. Want het landschap is geen groen decor waarvan je even maximaal kan komen consumeren. De oprukkende vervreemding van de natuur en de landbouw, hand in hand met de toegenomen "stedelijke" mentaliteit, leidt ertoe dat steeds meer mensen die in het landelijk gebied wonen of er op bezoek komen niet altijd beseffen welke impact hun gedrag op het landschap heeft. Bijv door het afwijken van paden en verstoren van de rust in een natuurgebied, door het betreden van privé-eigendommen waardoor de privacy van families wordt aangetast of door het achterlaten van zwerfvuil in weides waar koeien aan kunnen sterven. Of ze tonen geen begrip voor activiteiten die er al eeuwenlang plaatsvinden, bijv koeien die van het ene perceel naar het andere wandelen waardoor er even aarde op de weg ligt, een tijdelijk kalere plek door het terugzetten van bomen door hakhoutbeheer, een processie die door het dorp trekt waardoor de gehaaste wielergroep op dat moment niet door kan, … . Daarom zetten we in op een **grensoverschrijdende bewustwordingscampagne** onder de slogan "Geniet ervan, geef erom" waarbij we lokale inwoners uitspelen als ambassadeurs voor het landschap. In 2022 werd hierrond al ervaring opgebouwd in Voeren bij de lancering van het Landschapsfonds Voerstreek (zie kader). Daar voegen we vanuit het landschapspark nieuwe elementen aan toe, zoals bijv. houten kaders op iconische plekken waar je het landschap als een levend schilderij doorheen kan zien. Dit combineren we met de huisstijl van het landschapspark, de slogan **"geniet ervan, geef erom"** en een QR-code met meer info over de Cittaslow filosofie en de mogelijkheden om te doneren.

Landschapsfonds Voerstreek - "Geniet ervan, geef erom"

De Voerstreek trekt jaarlijks heel wat recreanten en toeristen uit binnen- en buitenland aan. Toerisme is dan ook een belangrijke economische pijler in Voeren. Het landschap is voor de bezoeker de voornaamste aantrekkingspool, zo blijkt uit onderzoek van Visit Limburg. "We moeten echter waken over de leefbaarheid van de dorpen en het behoud van het typische landschap," zegt Joris Gaens (burgemeester Voeren), "een mooi landschap en leefbare dorpen zijn immers geen vanzelfsprekendheid!" Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, Toerisme Voerstreek en de gemeente Voeren richtten daarom in 2022 een Landschapsfonds Voerstreek op gekoppeld aan een bewustwordingscampagne "Geniet ervan, geef erom".

Hierbij richten ze zich tot de bezoekers van de Voerstreek. De bezoekers die van het mooie landschap, de waardevolle natuur, de heerlijke streekproducten, het authentieke leven op de boerenbuiten en het uitgebreide wandel- en fietsnetwerk in de Voerstreek komen genieten. Terwijl ze van dit alles genieten, roepen ze hen op om ook te tonen dat ze om het landschap en de Voerenaars geven. Dat kan door op de paden te blijven, honden aan de leiband te houden en respect te tonen voor de landbouwers en hun werkzaamheden. We roepen hen ook op om

te vertragen en te genieten van het landschap als ze achter een tractor rijden, privéterrein niet te betreden, geen afval achter te laten en zich aan de snelheidslimieten te houden. Tegelijkertijd kan iedere bezoeker die zich aangesproken voelt een (kleine) donatie geven aan het Landschapsfonds Voerstreek. Met dit geld dragen ze bij aan het behoud en de ontwikkeling van dit unieke landschap door de Voerenaars die voor het landschap zorgen financieel te ondersteunen.

De hoofdrolspelers in deze campagne zijn de streekbewoners. Zij zijn immers de ambassadeurs van de Voerstreek: trots op de streek waarin zij wonen en werken en gehecht aan hun mooie landschap en het leven op de boerenbuiten. Via korte filmpjes, heten zij de bezoekers welkom in Voeren en vertellen zij over de kwaliteiten, maar ook de kwetsbaarheid van de Voerstreek. Je kan ze bekijken op de website *www.landschapsfondsvoerstreek.be*.

Fig. 4.7- De ambassadeurs van de Voerstreek (© RLHV)

Via de werkgroep Communicatie werkt het Parkbureau nauw samen met de gemeenten en toeristische organisaties. Op die manier kan het Parkbureau zich focussen op de contacten met haar primaire doelgroep, nl. de grondgebruikers en -eigenaars. Via de goed werkende gemeentelijke communicatiestrategieën en -kanalen, zoals de gemeentelijke infobladen en de gemeentelijke sociale media, kan het Parkbureau de lokale inwoners optimaal bereiken. In de gemeentelijke infobladen kan bijv. een vast item "Nieuws uit het Grenzeloos Bocageland" opgenomen worden. Hierin willen we o.a. een grensoverschrijdend overzicht van lokale cultuurhistorische evenementen opnemen, zoals de lokale carnavalsvieringen, de Sacramentsprocessie met het dansen van de Cramignon of Rei, de Sint-Hubertusmark in Aubel en Gulpen, activiteiten van schutterijen en harmonieën, ….

In het landschapspark zijn we gezegend met drie sterke toeristische merken, nl de Voerstreek, het Land van Herve en het Heuvelland/ Zuid-Limburg. We werken dan ook graag samen met de toeristische partners die deze merken onder hun hoede hebben of daaraan overkoepelend bijdragen (bijv. vanuit het merk "Limburg" in Vlaanderen). Het landschapspark Grenzeloos Bocageland wil vooral optreden als een ondersteunend merk om het grensoverschrijdende landschap en haar bocage-identiteit meer onder de aandacht te brengen en haar "Unique Selling Proposition" (zie 1.4 Ons unieke gezicht) uit te spelen. In het Operationeel plan onder 5. Florerend gastvrij landschap geven we meer details over onze toeristische visie, doelstellingen en acties voor de periode 2024 - 2029.

4.5 Financiering

In geval van erkenning van het landschapspark door de Vlaamse regering ontvangt het Parkbureau een structurele, jaarlijkse financiering van 611.250EUR, waarvan de Vlaamse overheid 80% financiert. Dit bedrag omvat een jaarlijks **personeelsbudget voor drie vaste VTE en één variabele VTE[21] en een werkingsbudget van 200.000EUR.**
20% van dit bedrag of 122.250EUR dient gecofinancierd te worden door gemeenten en provincies uit de gebiedscoalitie.

Om met het Parkbureau snel de doelstellingen van het landschapspark te realiseren via uitvoering op terrein, is een basiswerking van 6 VTE (zie 4.2 Governancestructuur) echter noodzakelijk. Dit betekent dat de financierende partners uit de gebiedscoalitie Grenzeloos Bocageland (de zeven gemeenten, de drie provincies en het Waals gewest) niet alleen aan de **20% cofinanciering** voldoen, maar hier ook nog **200.000EUR additionele lokale cofinanciering** aan toevoegen. De financierende partners van de gebiedscoalitie Grenzeloos Bocageland tonen dus hun sterke geloof in en belang van de kandidatuur voor de regio door zich te engageren voor bijna drie keer zoveel cofinancieringsbudget als vereist vanuit de oproep van de Vlaams regering. **Van het totale budget van 811.250EUR betaalt de lokale coalitie dus 40% of 322.250EUR zelf.** Het overzicht van de financiering van de basiswerking van het Parkbureau vindt u in onderstaande tabel.

Wanneer het Parkbureau, bovenop haar basiswerking, optreedt als trekker van aanvullende initiatieven binnen de thema's van het Bocagekompas, dan worden er aanvullende budgetten voor deze additionele personeelskost en aanvullende investeringsbudgetten gezocht door het indienen van projectaanvragen bij de daarvoor geschikte financieringskanalen. Voor extra investeringsbudgetten kan in sommige gevallen verkend worden of middelen uit de toeristische verblijfsbelasting (in gemeenten waar deze bestaat) hier ook voor kunnen ingezet worden, daarbij steeds de middelen inzettend in de desbetreffende financierende gemeente. De mogelijke financieringskanalen worden vermeld in de actietabellen in het Operationeel Plan "Aan de slag met het bocagekompas".

Het landschapspark wil niet alleen van publieke middelen gebruik maken, maar ook inkomsten genereren uit privé-middelen. Daarbij willen we via de campagne "Geniet ervan, geef erom" inzetten op het ontvangen van donaties van bezoekers, inwoners en lokale ondernemers. We benaderen daarvoor ook organisatoren van grootschalige buitenevents voor een vrijwillige bijdrage, net zoals lokale bedrijven die foto's van het bocagelandschap gebruiken in hun marketing- en communicatieproducten.
We maken daarvoor gebruik van bestaande lokale landschapsfondsen en breiden hun werking uit naar de delen van het landschapspark waar nog geen landschapsfonds actief is.

21 De structurele inbedding van participatie en cocreatie (zie 4.4.) in de werking van het landschapspark is enorm tijdsintensief. Het vereist heel wat personeelscapaciteit verdeeld over de zes rollen gedefinieerd binnen het Parkbureau. Omdat participatie de sleutel is voor voldoende draagvlak en het behalen van kwaliteitsvolle resultaten door het landschapspark, vragen we aan de Vlaamse overheid om, met het toekennen van een variabele VTE, tegemoet te komen aan deze nood aan extra personeelscapaciteit binnen het Parkbureau.

Financiering landschapspark	Jaarlijks budget	Financiering Vlaanderen	Lokale cofinanciering
Personeel (incl. 10% overhead)	**€ 611.250**	**€ 329.000**	**€ 282.250**
- 3 vaste VTE	€ 335.000	€ 268.000	€ 67.000
- 1 variabele VTE	€ 76.250	€ 61.000	€ 15.250
- 2 extra VTE	€ 200.000		€ 200.000
Projectwerkingsmiddelen	**€ 200.000**	**€ 160.000**	**€ 40.000**
Totaalbudget	**€ 811.250**	**€ 489.000**	**€ 322.250**

Fig. 4.8- Landgoed Altenbroek aan de Noor

Bronvermelding

Bronvermelding collages

p.16

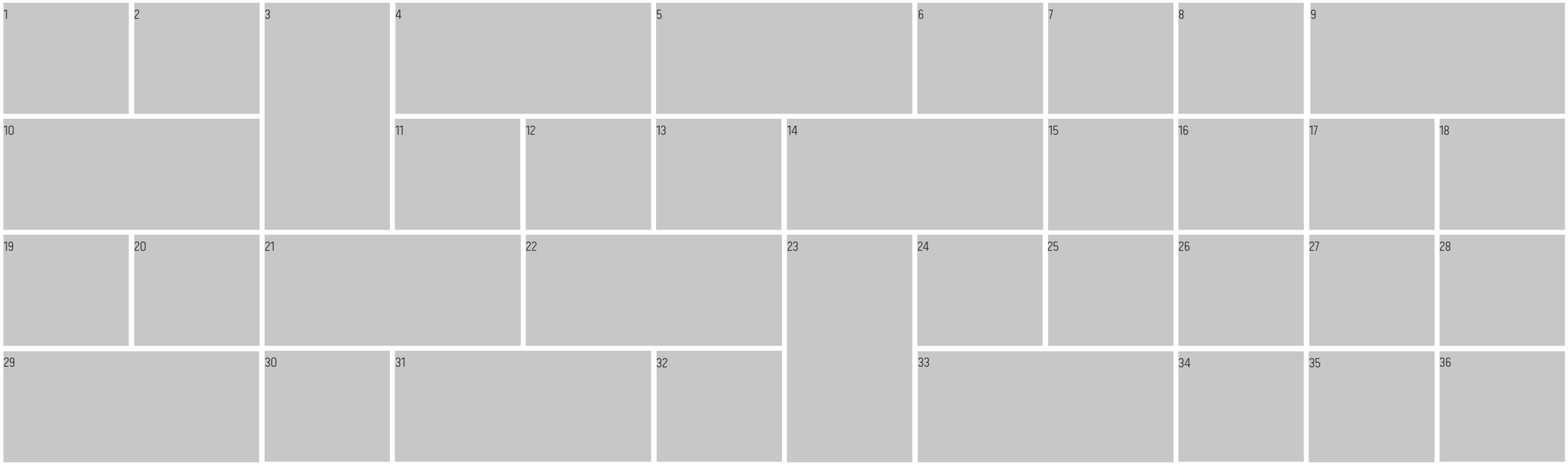

1. Herman van Steenwijk
2. HeusschenCopier
3. Herman van Steenwijk
4. Jeroen Mentens
5. Herman van Steenwijk
6. Jeanny L'homme
7. Herman van Steenwijk
8. Herman van Steenwijk
9. HeusschenCopier
10. George Deswijzen
11. Herman van Steenwijk
12. Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren (RLHV)
13. Herman van Steenwijk
14. Fabien Godelaine
15. Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren (RLHV)
16. Jeanny L'homme
17. Visit Zuid-Limburg
18. Provincie Limburg (NL)
19. HeusschenCopier
20. HeusschenCopier
21. Herman van Steenwijk
22. Fabien Godelaine
23. Fabien Godelaine
24. Fabien Godelaine
25. Fabien Godelaine
26. Provincie Limburg (NL)
27. Visit Zuid-Limburg
28. Fabien Godelaine
29. Herman van Steenwijk
30. George Deswijzen
31. Herman van Steenwijk
32. HeusschenCopier
33. Fabien Godelaine
34. Fabien Godelaine
35. Herman van Steenwijk
36. Visit Zuid-Limburg

Bronvermelding collages

p.19

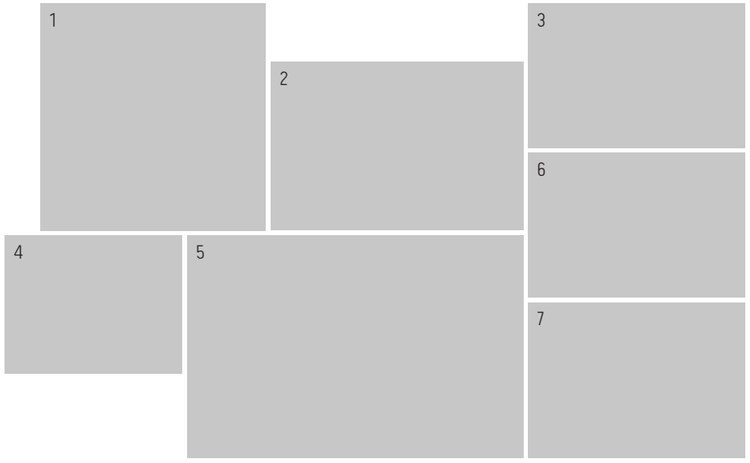

1. Visit Zuid-Limburg
2. Visit Zuid-Limburg
3. HeusschenCopier
4. Fabien Godelaine
5. HeusschenCopier
6. Visit Zuid-Limburg
7. Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren (RLHV)

p.20

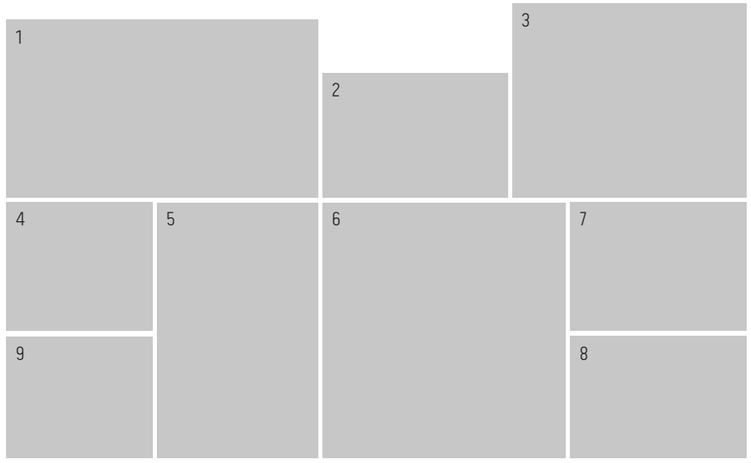

1. Tom Palmaers
2. Visit Zuid-Limburg
3. Cmertes
4. Fabien Godelaine
5. Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren (RLHV)
6. Visit Ardenne
7. Visit Zuid-Limburg
8. Visit Zuid-Limburg

p.23

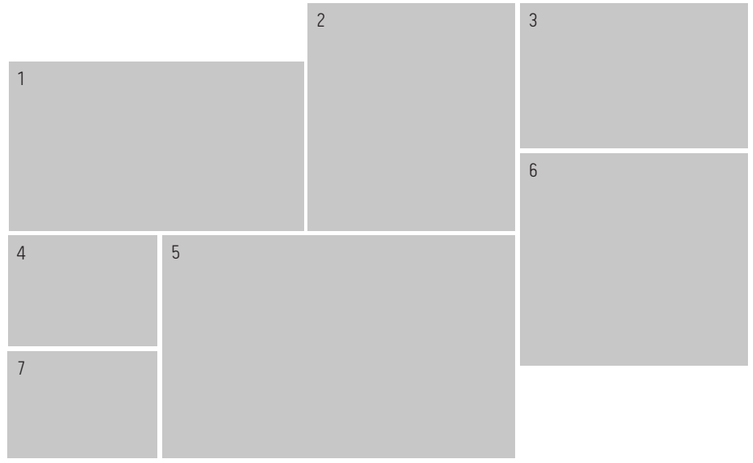

1. Herman van Steenwijk
2. Visit Zuid-Limburg
3. Fabien Godelaine
4. HeusschenCopier
5. Jeroen Mentens
6. HeusschenCopier
7. HeusschenCopier

Bronvermelding collages

p.24

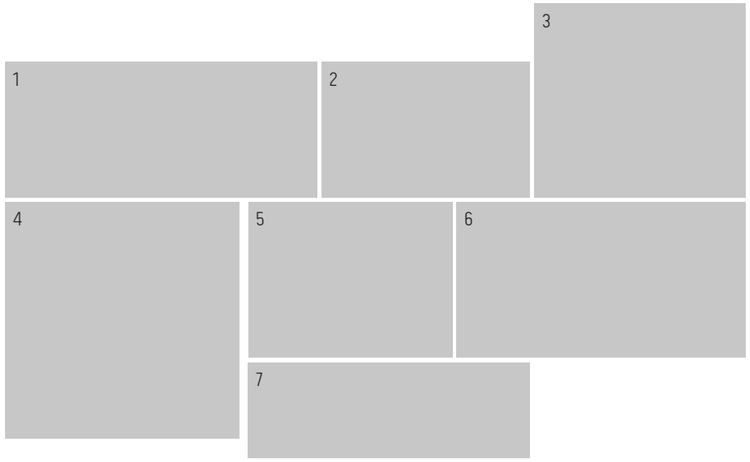

1. Visit Zuid-Limburg
2. Herve
3. Visit Limburg
4. Commune d'Aubel
5. Visit Zuid-Limburg
6. Visit Zuid-Limburg
7. Commune d'Aubel

p.27

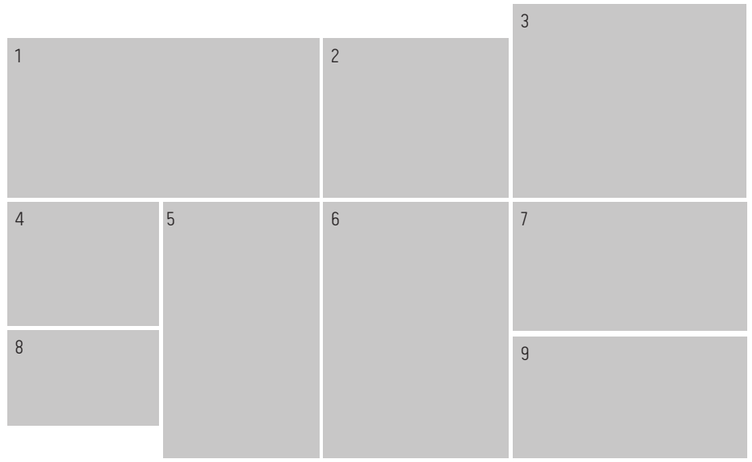

1. Herman van Steenwijk
2. ARK Natuurontwikkeling
3. Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren (RLHV)
4. Vereniging Natuurmonumenten
5. Visit Limburg
6. Herman van Steenwijk
7. Rollin Verlinde
8. RAVON
9. ARK Natuurontwikkeling

Bijlagen

Bijlage 1 - Landschapsbiografie Grenzeloos Bocageland

Het Grenzeloos Bocageland is een oud cultuurlandschap met een uniek mozaïek van landschaps-, erfgoed- en natuurwaarden. In deze landschapsbiografie wordt beschreven hoe dit cultuurlandschap tot stand gekomen is en welke (natuurlijke) ontwikkelingen, processen en actoren daarin een belangrijke rol hebben gespeeld. Dit document dient niet als feitelijke geschiedschrijving of chronologische verslaggeving, maar vormt een moment van reflectie en analyse: hoe zijn we gekomen waar we nu staan? En - minstens zo wezenlijk - waar willen we heen met dit landschap?

Er wordt wel eens gezegd dat een landschap vergelijkbaar is met een palimpsest: een stuk perkament dat steeds werd hergebruikt door vroegere teksten te verwijderen en eroverheen te schrijven. Als resultaat zijn na verloop van tijd de verschillende lagen over elkaar leesbaar. Het landschap is dus doorschijnend in de tijd - af en toe nemen we het verleden er nog in waar in een fysieke vorm. Echter, de vergelijking met een palimpsest en met geschreven tekst gaat maar ten dele op: een landschap is immers een levend en ontwikkelend geheel en zelfs relicten uit het verleden ontwikkelen zich of zijn juist aan het verdwijnen. Dit dynamische samenspel laat ons toe het landschap te lezen als een continu proces. Dit is wezenlijk voor deze biografie. Enerzijds moeten we erkennen dat we het landschap niet onder een stolp kunnen plaatsen, hoezeer er ook zaken aan te wijzen zijn die we zouden willen behouden. Anderzijds moeten we erkennen dat de processen die het landschap in het verleden vormden, nu nog steeds actief zijn en ook niet stilgezet kunnen worden. Verandering is een constante in het Grenzeloos Bocageland. Deze inzichten brengen ons bij de mens als auteur van het cultuurlandschap. Veel van de ontwikkelingen die in de landschapsbiografie beschreven worden hebben betrekking op menselijk handelen, vanaf de allereerste vuursteenmijnen tot de aanleg van spoor- en snelwegen. Daarnaast is de fysisch-geografische ontstaansgeschiedenis (reliëf, klimaat, vegetatie, bodem en ondergrond) van groot belang om tal van ontwikkelingen te begrijpen, omdat ze ten grondslag liggen aan het huidige cultuurlandschap.

De landschapsbiografie is slechts een eerste aanzet om een beschrijving te geven van de vele relevante verhaallijnen met betrekking tot de landschapsgenese van het Grenzeloos Bocageland. Het is geen encyclopedie die elk thema en elk detail documenteert. Volledigheid was niet het doel van de auteurs. Integendeel, de verbindende benadering vraagt dat we de thema's in hun volle breedte beschouwen en hun onderlinge relaties verkennen, begrijpen en duiden. Alleen zo kunnen we recht doen aan de complexiteit van het Grenzeloos Bocageland om ons zo een beeld te vormen van de unieke kenmerken die het bezit. De kracht ligt in de relaties, niet in de opsommingen. Dit vraagt om een analytische blik die door de lagen heen kijkt en de fysieke landschapskenmerken koppelt aan opgaven.

Dit document dient met name om de landschapslogica van het Grenzeloos Bocageland inzichtelijk te maken, om zo in te zien dat het landschap ook een oplossing kan bieden voor grote hedendaagse vraagstukken op het gebied van natuur, klimaat, bodem en water. Deze landschapsbiografie kan daarmee ook gezien worden als een opstap richting het Masterplan Grenzeloos Bocageland.

De Landschapsbiografie Grenzeloos Bocageland kan u raadplegen op de website van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren via deze link: *www.rlhv.be/landschapsbiografie-bocageland*

Bijlage 2 - Benelux Groepering voor Territoriale Samenwerking

Extract uit het Benelux-Verdrag inzake grensoverschrijdende en interterritoriale samenwerking, ondertekend in Den Haag op 20/02/2014 en gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 20/04/2018[22] :

Aan de grensoverschrijdende en interterritoriale samenwerking op basis van dit BENELUX-Verdrag kunnen volgende partijen deelnemen:
a.de Staten die Partij zijn bij dit Verdrag;
b.alle overheden van een Partij bij dit Verdrag;
c.alle publieke instellingen, in de meest ruime zin van het woord, met zetel op het grondgebied van de Partijen bij dit Verdrag, met inbegrip van overheidsbedrijven, rechtspersonen die hoofdzakelijk door overheden worden gefinancierd of gecontroleerd, en rechtspersonen die, op grond van een concessie of wettelijke opdracht, openbare functies vervullen;
d.samenwerkingsverbanden tussen deze deelnemers.

Een BGTS is een grensoverschrijdend openbaar lichaam met rechtspersoonlijkheid. Tot de oprichting van een BGTS wordt besloten op gezamenlijk initiatief van haar kandidaat-deelnemers. Een BGTS wordt opgericht door ondertekening van de oprichtingsakte. Deze akte wordt ondertekend door alle leden en bevat tevens de statuten van een BGTS. Een BGTS geniet in elke Partij de ruimste handelingsbekwaamheid die in de wetgeving van deze Partij aan rechtspersonen wordt toegekend, waaronder ten minste de bevoegdheid om:
a.roerende en onroerende goederen te verwerven en te vervreemden;
b.personeel in dienst te nemen;
c.over een eigen begroting en bankrekening te beschikken en deze te beheren;
d.in rechte op te treden.

De statuten van een BGTS regelen ten minste de volgende onderwerpen:
a.de naam en de eventuele afkorting;
b.de locatie en de exacte adressen van de maatschappelijke zetel en de eventuele vestigingen;
c.het maatschappelijk doel;
d.de duur van de samenwerking, die onbepaald kan zijn, alsmede de wijze van verlenging van de looptijd en van beëindiging;
e.de taken, de bevoegdheden en de werkwijze;
f.de lijst van de deelnemers, hun financiële deelname, alsmede de wijze van toetreding en uittreding van de deelnemers;
g.de wijze van aanstelling van de leden van de bestuurs- en controleorganen;
h.de wijze waarop de vertegenwoordiging in rechte is geregeld;
i.de verplichtingen van de deelnemers;
j.de wijze waarop een BGTS en haar activiteiten worden gefinancierd.

Een BGTS beschikt ten minste over de volgende organen:
a.een algemene vergadering, bestaande uit vertegenwoordigers van de deelnemers;
b.hetzij een raad van bestuur, waarvan de leden benoemd worden door de algemene vergadering op voordracht van de deelnemers, hetzij een directeur, benoemd door de algemene vergadering.

22 https://www.fdfa.be/nl/benelux-verdrag-inzake-grensoverschrijdende-en-interterritoriale-samenwerking

Bijlage 3 - Samenwerkingsovereenkomst stuurgroepleden en engagementsverklaringen partners gebiedscoalitie[23]

23 Deze documenten worden in een afzonderlijk bestand aan de jury bezorgd eind mei 2023. Ze zijn ook opvraagbaar bij het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren.

In een gezamenlijke samenwerkingsovereenkomst maken de veertien stuurgroepleden van landschapspark Grenzeloos Bocageland (zie 4.2 Governancestructuur) concrete afspraken om het landschapspark Grenzeloos Bocageland te verwezenlijken na erkenning door de Vlaamse overheid en meer bepaald afspraken met betrekking tot de uitvoer van de visie (Masterplan) en acties (Operationeel Plan), de governancestructuur en de financiële deelname.

Meer dan veertig andere coalitiepartners engageren zich ertoe, met de ondertekening van een individuele engagementsverklaring, om de visie van het Masterplan uit te dragen en toe te passen bij initiatieven die ze nemen die bijdragen tot de doelstellingen van het landschapspark Grenzeloos Bocageland. Ze engageren zich eveneens om, binnen de limieten van de personeelscapaciteit en het investeringsbudget waarover ze beschikken, invulling te geven aan het Operationeel Plan en deel te nemen aan relevante overlegstructuren.

Bijlage 4 - Overzicht burgerinspraakmomenten (januari 2022 - mei 2023)

Op een gezamenlijke persconferentie op 4 juli 2022 gaven de burgemeesters van de zeven betrokken gemeenten aan waarom de kandidatuur als grensoverschrijdend landschapspark voor hun gemeenten belangrijk is. Deze boodschap vond weerklank in de lokale media. Aan het einde van de zomer verscheen ook een infozuil over het landschapspark, met de kaart van de toenmalige perimeter, in de inkomhallen van de zeven gemeentehuizen.

Van 1 september 2022 tot 6 november 2023 werd via de sociale mediakanalen en de websites van de zeven betrokken gemeenten en verschillende toeristische partners een online bevraging verspreid over het kandidaat-landschapspark. In de bevraging werd er gepeild naar de unieke karakteristieken van het gebied, de zintuiglijke ervaringen, welke bedreigingen er zijn, hoe we beter zorg kunnen dragen voor het landschap en welke naam geschikt zou zijn voor het landschapspark. Personen die graag mee nadachten over visie en werking van het landschapspark konden hun contactgegevens achterlaten.
Op zondag 6/11 organiseerden we een Dag van het Grenzeloos Bocagelandschap in Noorbeek. Hiertoe werden alle inwoners uitgenodigd via flyers (deels bij dagblad in bus, deels op publieke plaatsen) en berichten op de sociale mediakanalen van de gemeenten. De personen die de enquête invulden en hun contactgegevens achterlieten werden persoonlijk uitgenodigd. Op die dag stelden we de resultaten van de online burgerbevraging voor. We hadden we ook een stand met verschillende kaarten van het landschapspark (natuur en landschap, waterhuishouding en agrarisch gebruik) en mensen konden feedback geven op drie vragen. Naar aanleiding van o.a. reacties in de online burgerbevraging werd besloten om de perimeter uit te breiden naar de volledige oppervlaktes van de zeven gemeenten.

Daarnaast hebben we ook voor 2 specifieke doelgroepen extra inspanningen gedaan, namelijk de landbouwers en de eigenaars in het gebied. Alle landbouwers werden aan Belgische kant schriftelijk aangeschreven, aan Nederlandse kant via sociale mediakanalen van de gemeente. Zij werden uitgenodigd op regionale infomomenten: op 8 november 2022 (Waalse landbouwers), op 24 november 2022 (landbouwers Voeren) en op 15 december 2022 (Nederlandse landbouwers), waarop een presentatie werd gegeven waarin o.a. de perimeter op kaart werd getoond. Vermits de nieuwe perimeter de volledige gemeenten omvat, is het eenvoudig te begrijpen op perceelsniveau wie binnen het park ligt en wie niet. Daarna kwamen we nog twee keer met geïnteresseerde landbouwers samen in een grensoverschrijdende werkgroep op 17/1/23 en 8/2/23. Op 31 januari 2023 organiseerden we een infomoment voor de eigenaars in samenwerking met de ledenorganisaties Landelijk Vlaanderen, Particulier Grondbezit en NTF verliep. Ook hier werd de perimeter in een presentatie toegelicht en was er een mogelijkheid om feedback te geven.

Dankwoord

Dit Masterplan kwam tot stand dankzij een grote inzet en voelbaar enthousiasme van een ruime groep coalitiepartners en sympathisanten van het Grenzeloos Bocageland.
We willen dan ook graag iedereen die heel wat tijd en energie investeerde - zelfs als die er eigenlijk niet was - in de totstandkoming van onze kandidatuur als landschapspark van harte bedanken! Dat zijn alle deelnemers - ook zij die wel wouden, maar door andere verplichtingen niet konden deelnemen - aan de vijf terreinbezoeken (voorjaar 2022) en vier denkdagen (najaar 2022 - voorjaar 2023), net als de leden van de werkgroepen Landschapsbiografie en Communicatie en de leden van de Stuurgroep.

Voor de organisatie van de burgerinspraakmomenten zoals de Dag van het Grenzeloos Bocagelandschap en de infomomenten/werkgroepen met landbouwers en eigenaars konden we rekenen op de creativiteit, de helpende handen en de financiële steun van de zeven betrokken gemeenten, net als de toeristische organisaties, waarvoor heel veel dank!
Daarnaast willen we ook de Erfgoedvereniging Bond Heemschut Limburg bedanken voor haar financiële steun bij de totstandkoming van de Landschapsbiografie, het Masterplan en Operationeel Plan.

De kandidatuur als landschapspark kwam tot stand dankzij een fijne samenwerking tussen het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren en het bureau HeusschenCopier Landschapskracht. Ook Atelier Caneva-s was aan de start van het traject kort betrokken. Bedankt aan allen die bevlogen en enthousiast aan onze kandidatuur schreven en bijdroegen!

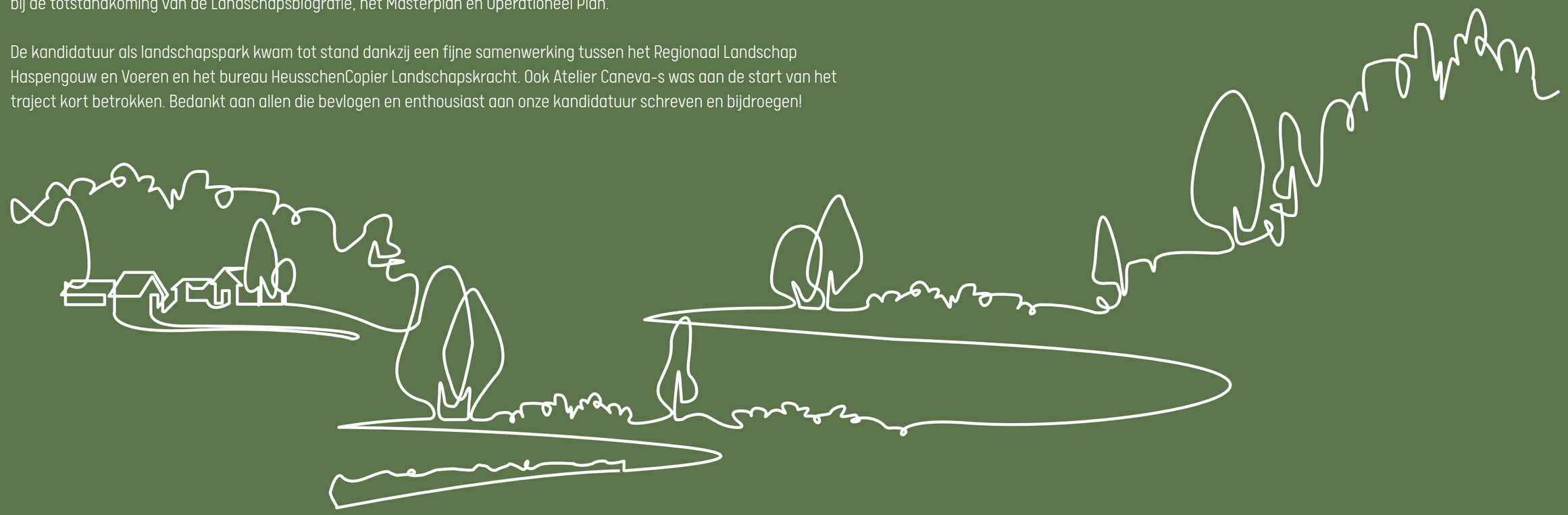

Project
Kandidatuur landschapspark "Grenzeloos Bocageland"

Opdrachtgever
Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren

Opdrachtnemer
HeusschenCopier
Rijksweg 12
6217 AE Gulpen
0031 (0)43 458 34 37
info@heusschencopier.nl
www.heusschencopier.nl

Datum
Mei 2023

Status
Definitief

Beeldmateriaal
Alle (kaart)beelden, visualisaties en foto's in dit document zijn vervaardigd door HeusschenCopier tenzij anders vermeld in de bronvermelding

Deze kandidatuur tot erkenning als Landschapspark wordt gesubsidieerd in het kader van de oproep Landschapsparken, in opdracht van de Vlaamse Overheid.

VLAAMSE LAND MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

HASPENGOUW & VOEREN
REGIONAAL LANDSCHAP

HeusschenCopier
LANDSCHAPSKRACHT